

**ПАЗАРЪТ
НА НАРКОТИЦИ
В БЪЛГАРИЯ**

ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДЕМОКРАЦИЯТА

2003

CSD АНАЛИЗИ/REPORTS:

1. България и структурните фондове на Европейския съюз. С., 1999.
ISBN 954-477-050-X
2. Структурните фондове на Европейския съюз: кратко ръководство. С., 1999.
ISBN 954-477-036-4
3. Социални проблеми на присъединяването на България към Европейския съюз. С., 1999.
ISBN 954-477-052-6
4. Подготовка за преговори за членство на България в Европейския съюз. С., 1999.
ISBN 954-477-056-9
5. Присъединяването на България към Европейския съюз: ролята на политическите партии. С., 1999.
ISBN 954-477-054-2
6. Българският капиталов пазар в контекста на присъединяването към Европейския съюз. С., 1999.
ISBN 954-477-058-5
7. Корупция и контрабанда: мониторинг и превенция. С., 2000.
ISBN 954-477-077-1
8. Корпоративно управление и контрол в България. С., 2000.
ISBN 954-477-083-6
9. Корупция и контрабанда: мониторинг и превенция. Второ преработено и допълнено издание. С., 2000.
ISBN 954-477-086-0
10. Контрабандните канали в Югоизточна Европа. С., 2002.
ISBN 954-477-098-4
11. Корупция, контрабанда и институционална реформа. С., 2002.
ISBN 954-477-100-X
- 12. Пазарът на наркотици в България. С., 2003.
ISBN 954-477-111-5**

Редакционен съвет

Огнян Шентов
Бойко Тодоров
Александър Стоянов

ISBN 954-477-111-5

© **Център за изследване на демокрацията**
Всички права запазени.

ул. „Александър Жендов“ № 5, 1113 София
тел. (+ 359 2) 971 3000, факс (+ 359 2) 971 2233
www.csd.bg, csd@online.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР.....	5
1. ГЕНЕЗИС НА УПОТРЕБАТА И РАЗПРОСТРАНЕНИЕТО НА НАРКОТИЦИ В БЪЛГАРИЯ	7
1.1. МЕДИЦИНСКИ ОПИАТИ, ТРАНКВИЛИЗАТОРИ, АМФЕТАМИНИ (1968–1990).....	7
1.2. НАВЛИЗАНЕ НА ХЕРОИНА (1990–1991).....	10
1.3. НАЧАЛО НА ХЕРОИНОВАТА ЕПИДЕМИЯ (1992–1994).....	12
1.4. КРАЙ НА ПЪРВАТА ХЕРОИНОВА ВЪЛНА (1995–1997).....	15
1.5. КРАЙ НА СИЛОВИТЕ ЗАСТРАХОВАТЕЛИ И НАВЛИЗАНЕ НА ОРГАНИЗИРАНАТА ПРЕСТЪПНОСТ В НАРКОРАЗПРОСТРАНЕНИЕТО (1997–2001).....	17
А. <i>Навлизание на българската организирана престъпност в каналите за пренасяне на хероин и завладяване на вътрешните пазари.....</i>	18
Б. <i>Масовизиране на потреблението на меки наркотици.....</i>	21
В. <i>Навлизание на синтетичните наркотици.....</i>	23
2. СТРУКТУРА И ОРГАНИЗАЦИЯ НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕТО НА НАРКОТИЦИ В БЪЛГАРИЯ.....	26
А. <i>Пазарът на хероин .....</i>	26
Б. <i>Пазарът на меки наркотици.....</i>	42
В. <i>Пазарът на синтетични наркотици.....</i>	43
Г. <i>Българската организирана наркопрестъпност: възможни сценарии за бъдещето на наркоразпространението в страната.....</i>	46
3. ИЗМЕРВАНЕ И ОЦЕНКА НА ПОТРЕБЛЕНИЕТО НА ПСИХОАКТИВНИ ВЕЩЕСТВА (ПАВ) В БЪЛГАРИЯ.....	52
А. <i>Употреба на меки наркотици.....</i>	53
Б. <i>Употреба на синтетични наркотици.....</i>	56
В. <i>Употреба на хероин.....</i>	58
Г. <i>Употреба на кокаин, ЛСД, анаболи, инхаланти.....</i>	63
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	65
ПРИЛОЖЕНИЯ	
Приложение 1. Методологически бележки.....	67
Приложение 2. Борбата с наркотиците в България: правни и институционални аспекти, национална политика.....	71

ПРЕДГОВОР

Голямата социална опасност от наркоепидемията в края на 90-те години на XX век и превръщането на наркоразпространението в един от основните механизми за създаване на организирана престъпност в България накара Центъра за изследване на демокрацията да обърне специално внимание на темата. Целта на предложения текст е да се направи опит за оценка на реалните рискове, пред които е изправена страната през последните години.

Този анализ разглежда предлагането и търсенето на наркотици в България, като се опитва да преодолее огромния информационен дефицит и да идентифицира основните механизми и институции, действащи на този пазар. Цялостното прилагане на традиционен икономически инструментариум обаче е ограничено от особеностите на наркоразпространението и потреблението.

Анализът се състои от три части. В първата се излага генезисът на наркоразпространението, а във втората се описват структурата и функционирането му. Анализът на **предлагането**, засегнат в тези две части, е направен, като са използвани всички налични източници на информация, до които екипът имаше достъп. Основен източник бяха серия от дълбочинни интервюта с дилъри на различни групи наркотици, с употребяващи дълги години наркотици, с офицери от полицията и службите за сигурност (с опит в борбата срещу наркотрафика, наркопроизводството и наркоразпространението), с лекари и представители на граждански организации, работещи с наркозависими. За изясняването на проблема бяха използвани предложени от правоохранителните органи специализирани анализи, както и журналистически разследвания и анализи по темата в средствата за масово осведомяване.

В третата част е разгледано **търсенето**, като бяха използвани данните от първите за страната национални представителни проучвания, проведени от социологическата агенция „Витоша РИСЪРЧ“ . За целите на изследването Центърът за изследване на демокрацията (заедно с „Витоша РИСЪРЧ“) използва изследователски инструментариум на Европейския център за мониторинг на злоупотребата с наркотици (EMCDDA). Без да се пренебрегват различните гледни точки, екипът, създал този текст, се опита да намери обща изходна основа за оценяване на **реалния брой на употребяващите наркотици** в страната. При все че националните представителни изследвания невинаги са надежден източник на инфор-

мация за социално неприемливи и скрити механизми на разпространение и злоупотреба с наркотици, това е тип изследване, което дава цялостна картина за положението и предоставя релевантна информация за по-дълбочинни изследвания.

Като допълнение бяха разработени серия от индиректни индикатори в опит да се регистрира употребата на психоактивни вещества в съответствие с българската специфика. Освен това бяха проведени и две качествени проучвания. Първото бе сред наркозависими от хероин и редовно употребяващи меки видове дрога, а второто – сред експерти и работещи с наркозависими.

Предложената разработка е осъществена от Центъра за изследване на демокрацията и обобщава проучванията и дискусиите на експертна група, която включва ст.н.с. **Тихомир Безлов** – Център за изследване на демокрацията, **Иван Цветков** – началник на направление „Наркотици“ в НСБОП, **Христо Терзийски** – началник на управление „Наркотици“ в Столична дирекция на вътрешните работи, ст.н.с. **Юлиан Караджов** – Българска академия на науките, **Анита Босилкова** – заместник-председател на Столичния съвет по наркотични вещества, **Елена Янкова** – Фондация „Инициатива за здраве“ (София), **Ася Стоянова** – Фондация „Панацея“ (Пловдив), **Надя Драгиева** – „Доза обич“ (Бургас), д-р **Недьо Георгиев** – Фондация „XXI век“ (Плевен).

1. ГЕНЕЗИС НА УПОТРЕБАТА И РАЗПРОСТРАНЕНИЕТО НА НАРКОТИЦИ В БЪЛГАРИЯ

В началото на XX век употребата най-вече на коноп и опиумен мак в България е добре позната, но рядко надхвърля границите на епизодичната/медицинската. Канабисът се използва предимно като лекарство, но има сведения и за употребата му като средство за удоволствие. В някои региони – например в Югозападна България, опиумът (афионът) традиционно се отглежда за износ. Той е използван за успокояване на бебета, но към средата на XX век този обичай постепенно изчезва вследствие на взетите политически мерки. Опиатната зависимост ясно е осъзнавана като отклонение от нормата, но „афионлиите“ са повече обект на насмешки, отколкото на осъждане. Най-общо употребата на дрога до средата на XX век може да се определи като „селска“ – предимно там, където съществува местно производство. С началото на масовата урбанизация тази традиция е прекъсната.

Към 60-те години немедицинската употреба на нелегална дрога у нас е рядко изключение. Като че ли единствените зависими са пристрастените към медицински опиати (опиум, давилкови капки, морфин, лидол) вследствие на твърде честата им употреба за облекчаване на хронични болки. Според експертни оценки броят на зависимите преди 1968 г. е около 100 души.

1.1. МЕДИЦИНСКИ ОПИАТИ, ТРАНКВИЛИЗАТОРИ, АМФЕТАМИНИ (1968-1990)

В самия край на 60-те години се появяват първите случаи на немедицинска употреба на опиати сред млади хора. От интервютата с дългогодишни потребители на опиати, с бивши служители на Министерството на вътрешните работи, както и от документи става ясно, че Световният младежки фестивал в София през 1968 г. е катализаторът на немедицинската употреба на дрога в България. По това време психоактивните вещества – особено канабисът, са един от белезите на алтернативната младежка култура в САЩ и Западна Европа. Вероятно българските участници във фестивала имат възможност да опитат „химията на удоволствието“ в многобройните смесени младежки компании. До този момент България е сред „най-херметизираните страни“ в Съветския блок и фестивалът е първата възможност за масови контакти с представители на страни зад „желязната завеса“.

По това време „селската“ употреба на канабис е практически изчезнала и затова младежите, желаещи да продължат да опитват наркотици, след фестивала се насочват към медицинските опиати. Лекият достъп до тях и ниската им цена ги правят естествен избор на първата вълна зависими от опиати в страната.

В началото на 70-те години се появява още един източник на зависими от дрога – децата на български специалисти, връщащи се от работа в чужбина. Употребата обикновено се извършва в крайно затворени групи, които поради страх от разкриване избягват да предлагат опиати извън кръга си. Въпреки това след 1975 г. се наблюдава бавно, но устойчиво нарастване на регистрираните зависими. В големите градове – най-вече в София, постепенно се създава субкултура на потребителите на дрога, чиито ценности са основани на пасивното отхвърляне на официалната идеология. Държавата реагира с налагане на тотален контрол в училищата, университетите и здравните заведения. Предприемат се екстремни мерки спрямо зависимите, като те биват принудително изпращани на лечение в психиатрични клиники. Въвеждат се специални правила за контрол над медицинските опиати¹. С нарастването на контрола над медикаментите зависимите от наркотици търсят и нови източници на психоактивни вещества. В края на 70-те години има интерес към лекарства, които не са под контрол. Става популярен и „чай“, който се приготвя от макова слама. Тя може да се купи (като ненужен отпадъчен продукт) от Пиринския край, където макът традиционно се отглежда като медицинско и маслодайно растение.

Възниква и черен пазар, на който могат да се купят медицински опиати, придобити с измама или кражба от аптеките, болниците и медицинските пунктове. През този период обаче за организирана престъпност, която да създаде структури на този пазар и да се възползва от наличното търсене за получаване на печалби, не може да се говори². Показателно за ограничения характер на проблема „наркотици“ е, че до 1990 г. в органите на полицията не са създадени специални звена и единствено само в София, където са над 90 % от употребяващите опиати, има двама специализирани офицери.

Трябва да се отбележи също, че за разлика от други източноевропейски страни България е подложена на изключително висок външен наркориск. През територията ѝ минава „хероиновият път“ за Западна Европа. Според официалната статистика в края на 80-те години по границите се задържат рекордни за европейските митници количества наркотици. Въпреки това в страната хероин не се появява.

¹ Контрол над количеството опиати, които лекарите могат да изпишат, специални шкафове за съхраняването им, рецепти, защитени срещу фалшификации, и др.

² Спорно е дали до 1990 г. изобщо може да се говори за организирана престъпност в България.

Съществуват различни обяснения защо употребата на хероин през този период не засяга България. От една страна, развитието на голям пазар на дрога е невъзможно при тоталитарната милиционерска машина, работеща по съветски модел. От друга страна, специалните служби успяват да контролират „наркоканалите“ през територията ни. Често на Запад се повдига въпросът дали и доколко тези канали са използвани във вреда на други държави. Впрочем официалните изявления на западните служби за борба с наркотрафика свидетелстват, че комунистическа България никога не е разглеждана като сериозен играч в наркобизнеса.

Като цяло, както бе отбелязано, броят на зависимите според регистрациите на Министерството на вътрешните работи към началото на 1990 г. за София е 1300 души, като се смята, че извън столицата зависимите лица са в рамките на няколко десетки. Подобни са и данните на Министерството на здравеопазването, според което лицата с диагноза „злоупотреба/зависимост“ (ICD-9, codes 304 and 305) към средата на 80-те години са около 1400 души³.

Трябва да се отбележи обаче, че през разглеждания период се разпространява и немедицинската употреба на сънотворни средства и транквилизатори. Към 1980 г. около 16 % от регистрираните зависими посочват тези средства като предпочитана дрога. Много от зависимите от опиати и транквилизатори (36 %) имат и алкохолна зависимост.

Друг феномен, характерен за това време, е употребата на амфетамини. Те се използват най-вече от студенти при изпити като средства, подобряващи концентрацията и умствената работоспособност. Употребата им в повечето случаи е ограничена изключително в ситуации, когато тя се смята за „наложителна“. Те се възприемат като лекарство, твърде малко от потребителите им развиват сериозна зависимост (едва 2,3 % от регистрираните зависими са с първична диагноза „злоупотреба със стимуланти“), а не се и чувстват свързани по някакъв начин с „наркоманите“. Със засилване на мерките за контрол над продажбата им употребата на легално произведени амфетамини към края на 80-те години постепенно отшумява.

В средата на 80-те години се наблюдава ново явление сред учениците: употребата на примитивни халюциногени (паркизан) и дишането на лепило. Това се засилва през следващите години и започва да изчезва десетилетие по-късно едва след появяването на канабиса.

³ National Report on the Drugs Situation in Bulgaria, 2000, p. 9.

<http://candidates2002.emcdda.eu.int/2002-ceecs-report/section-2-about-ceecs/bulgaria/Bg-nr-2000.doc>

1.2. НАВЛИЗАНЕ НА ХЕРОИНА (1990-1991)

Предпоставки

За бързото навлизане и разпространение на хероина у нас в началото на 90-те години способстват няколко фактора:

1. Краят на съветския модел за тотален контрол над цялото общество прави достъпа до наркотици много по-лесен и за известно време практически лишен от рискове.
2. Отварянето на страната и преходът към пазарна икономика дават възможност на предлагачите и търсещите психоактивни вещества да се възползват от пазарните механизми на криминалната икономика. Въпрос на време е от преминаващото трасе на хероин през България да започнат да се осигуряват нужните количества за вътрешния пазар.
3. У нас съществуват, макар и ограничени, но добре оформени групи потребители на дрога, които поставят опиатите над всички други наркотици. Хероинът, почти недостъпен дотогава, има легендарната репутация на дрога номер едно и повечето от тях искат да го опитат. Тази група от 1200-1500 души ще стане ядрото на „снежната топка“, която ще нараства с епидемична скорост до средата на 90-те години.
4. Социалните и икономическите сътресения подтикват значителен брой хора – не само млади, но и на средна възраст – да потърсят забрава в хероина: по-ефективен и в първите години евтин заместител на алкохола. Тази тенденция става особено забележима в някои ромски квартали.
5. Моделът на нарастване на зависимите в страната се свързва с „ефекта на пирамидата“. Дилърите на най-ниско ниво често са силно наркотично зависими. За да си осигурят нужното количество дрога, при положение, че обикновено нямат постоянни доходи, те са принудени да намерят поне десет редовни купувачи. Съответно всеки нов „силно зависим“ (а такъв става в рамките на пет-шест месеца) е принуден да намери свои клиенти. През периода 1992-1996 г. в резултат на „ефекта на пирамидата“ броят на зависимите се разширява с 50 % годишно.
6. Органите за вътрешна сигурност са силно обвързани със старата политическа система и в резултат са подложени на политически натиск. В началото на прехода те рязко губят значителна част от социалните си привилегии, което още повече задълбочава институционалната и кадровата криза в органите за сигурност. По-късно към политическия натиск се прибавя и този от страна на криминални образувания и сиви икономически групировки. Поради това в правоохранителните и правораздавателните институции – от редовия полицаи до върховния съдия – започват да се осъществяват „пробиви“ в закона. Ако при появяването на хероина полицията просто не обръща внимание на уличното разпространение, към средата на 90-те години са налице многобройни свидетелства за корупция, за да се осигурят продажбите.

За начало на потреблението на хероин в София може условно да се посочи есента на 1990 г. Според интервюираните от нас дългогодишно употребяващи опиати най-рано появилият се източник на хероин е група иранци, които тогава живеят в хотел в центъра на София („Хемус“). Някои от тях са политически бежанци, за които има предположение, че са изоставени от старите специални служби. „Иранците от „Хемус“ употребяват висококачествен хероин, като може да се предполага, че българските служби не са се опитвали да им пречат да си го доставят преди 1990 г. Създаването на контакти между зависимите от опиати българи и иранските имигранти е само въпрос на време.

Реконструкцията със задна дата на „хероиновото начало“ показва, че има няколко конкретни предпоставки, които го правят неизбежно. Преди всичко политическите промени през пролетта и лятото на 1990 г. сериозно „демотивират“ органите за сигурност и те силно намаляват контрола над контингента зависими от опиати в София. При случая с иранците полицията предпочита да не предприема нищо, защото това е област на Държавна сигурност. Като втора предпоставка може да се посочи, че в средата на 1990 г. чуждите граждани, преминаващи или временно пребиваващи в страната (турски шофьори и дреб-

7. Огромната част от обществото не знае практически нищо за наркотиците. Това е причина много млади хора да предприемат рисковани експерименти с първата дрога, която им попадне.
8. Институциите на образованието и здравеопазването продължават да гледат на употребяващите дрога като пренебрежимо малка, маргинална група. „Превенцията“ се люшка между идеята, че колкото по-малко се говори за наркотици, толкова по-добре, и обърканите послания, които по-скоро подвеждат младите хора, отколкото да им разясняват рисковете от подобна употреба.

ни търговци от Близкия изток) и участващи в каналите, които обикновено са следени от българските специални служби, вече не са контролирани. Колкото до иранските бежанци, след като откриват, че нещата се променят, започват да използват каналите си за лично потребление, за да си осигурят доходи от появилия се български пазар.

От данните, с които разполагаме, може да се направят изводите, че иранците първоначално не се опитват да създават масов пазар и не търсят свръхпечалба. Въпреки наличието на големи количества висококачествен хероин през първите две години те продават само на лица, които познават добре, и отказват дори срещу много големи суми да продават на непознати. В края на 1990 г. се включват и други преминаващи през страната или живеещи у нас чужди граждани. От интервютата с дългогодишно употребяващи научаваме за албанци („шиптъри“), кюрди, ливанци и турци, които предлагат малки количества хероин. Когато преминават през страната, те се опитват на свой риск да продават⁴. Като цяло обаче през този период е очевидно, че иранците от хотел „Хемус“ са основният източник на хероин в София. **Всички примери за хероинови продажби показват по-скоро картина на „малки мрежи“, възникващи около отделни лица, отколкото организирано създаване на хероинов пазар от страна на международните престъпни групировки.** Може да се предположи, че България интересува големите международни криминални групировки основно като трасе, през което трябва да се премине, за да се достигнат западноевропейските пазари. За тях в началото на 90-те години българският пазар е твърде малък. Изследванията за контрабандата у нас⁵ показват, че през този период е много по-малко рисковано и много по-изгодно да се инвестира в традиционни стоки за масова употреба, отколкото в наркотици. Гигантският стокос дефицит на социализма до 1990 г. създава изключителни възможности – между един и два милиона потребители годишно при почти 50 % печалба от вносна битова електроника, бяла техника, цигари, алкохол и други търсени стоки. При наркотиците – дори при 50 % годишно нарастване на зависимите от хероин, до средата на 90-те години пазарът едва ли може да достигне пет-шест хиляди души.

⁴ От интервютата стана ясно, че вторият център за продажба на хероин, който се оформя пред бар „Рубин“, се осигурява първоначално от роми, откраднали наркотика от албански куриер.

⁵ Корупция, контрабанда и институционална реформа. С., Център за изследване на демокрацията, 2002; Контрабандните канали в Югоизточна Европа. С., 2002; Корупция и контрабанда: мониторинг и превенция. С., 2000.

От изследването става ясно, че в рамките на няколко месеца през 1990 г. софийските зависими от опиати минават изцяло на хероин. Основната причина е, че медицинските опиати продължават да са под строга отчетност, докато хероинът, освен, че е „по-ефективен“, е по-достъпен. **Според експерти, ако през този ранен период „иранският канал“ е бил разбит, хероиновата епидемия едва ли би била спряна, но вероятно навлизането на наркотика би се забавило с една-две години.**

1.3. НАЧАЛО НА ХЕРОИНОВАТА ЕПИДЕМИЯ (1992-1994)

Въпреки забележимия ръст на употребата, към 1992 г. хероинът все още е достъпен само на ограничени места. В София най-известен става **подлезът в центъра на града (на Националния дворец на културата)**. Описаната група ирански бежанци се преместват там и започват да продават все по-малко предпазливо и все по-големи количества. През периода 1990-1991 г. хероинът продължава да се разпространява предимно в средите на „старите зависими от опиати“. За това може да се съди по незначителното нарастване на регистрираните инциденти, свързани с употребата на наркотици. През 1990 г. са регистрирани 183 случая на потърсена спешна помощ в медицинските заведения, а през 1991 г. – 195 случая, т.е. има ръст от 6,6 %.

През 1992 г. обаче броят на инцидентите със зависими се увеличава с 31 %, което според повечето експерти може да се определи като начало на хероинова епидемия. В този период се наблюдават няколко хероинови микроепидемии в кварталите на столицата. В рамките на три-четири месеца се появяват десетки нови зависими в квартали като „Зона Б-5“, „Люлин“ и „Младост“.

Продажбите на дребно вече се осъществяват от български граждани, които са зависими от хероин и имат криминални прояви. Моделът обикновено е следният. Стари потребители предлагат на познати в компания да пробват хероин. Старите наркозависими се превръщат в първите дилъри на улично ниво. Вероятно тази схема възниква естествено и спонтанно. Личната стратегия на старите зависими от опиати е да използват своя кръг от познати като източник на доход за осигуряване на собственото си потребление. Възниква въпросът какво е второто ниво на хероиновия пазар, осигуряващо „материал“ за продавачите на дребно. Очевидно е, че малка част от българските наркозависими имат средствата и контактите, за да достигнат европейските хероинови канали. Както бе посочено, през този период международните наркомрежи не се интересуват от пазара в страната⁶. Според интервютата улич-

⁶ Хипотезата, че наркотикът е продаван от куриери от трасетата за Западна Европа, е малко вероятна. Освен че е ниско доходно, това би довело и до нарастване на риска за пренасящите (те често и не знаят какво точно пренасят).

ните дилъри купуват хероин предимно от чужденци. Фактите показват, че подобно на случая с иранците, много по-вероятно е това да е хероин, който живеещите в страната и преминаващите емигранти си осигуряват за лично потребление. По този начин в началния период общността на чужденци от Близкия изток предоставя необходимото количество хероин за българските квартални пласьори. През 1992 г. обаче доставките все повече придобиват полуорганизиран характер. **Вълната от нововъзникнали „арабски фирми“ осигурява наред със сивия и черния внос на стоки за масово потребление, и хероин за българския пазар.**

Необходимо е да се отбележи, че до 1992 г. наркозависимите извън столицата са по-скоро изключение. В най-големите градове, като Пловдив, Варна и Бургас се говори за отделни лица, които си доставят хероин от София. В стохилядните градове, като Стара Загора, Плевен, Ямбол и Добрич до 1998 г. броят на зависимите се определя на по 10–15 души. В по-малките градове за наркозависими се знае само от средствата за масово осведомяване.

Преди 1995 г. хероинът у нас е с относително висока концентрация и със сравнително ниски цени. Докато старите потребители на опиати по традиция го използват инжекционно, много от новите започват да го пушат, примесен с тютюн: твърде удобен начин, който не изисква никаква подготовка или умения. Този начин на употреба е подвеждащ: известни са случаи на младежи, които дори не са разбрали, че им предлагат хероин, мислейки, че цигарата е с някакъв особен вид трева. Необходимо е да се отбележи, че докато в началото хероинът идва у нас като практически единствена нелегална дрога, през следващите години пушенето на канабис в много от случаите предшества употребата на хероин. Представата, че канабисът е „нещо като цигара, нещо като алкохол, което прави купона по-интересен“ и че е почти безопасен, е най-често срещаното обяснение през 1992–1994 г. От друга страна, канабисът, или по-точно голямата част от това, което се нарича канабис по онова време, е с много ниско съдържание на активни вещества. Може да се каже, че младите хора години наред си „играят на канабис“, без да имат ясна представа за истинските му ефекти. Би могло да се спекулира, че канабисът-менте, почти или съвсем лишен от ефекти върху психиката, подтиква много младежи към мисълта, че опиатите, хероинът в частност, са единствената „истинска“ дрога. Качественият канабис по това време е вносен или се произвежда от неколцина ентузиастични от по-старото поколение, използва се само от малобройни познавачи и почти не стига до пазара.

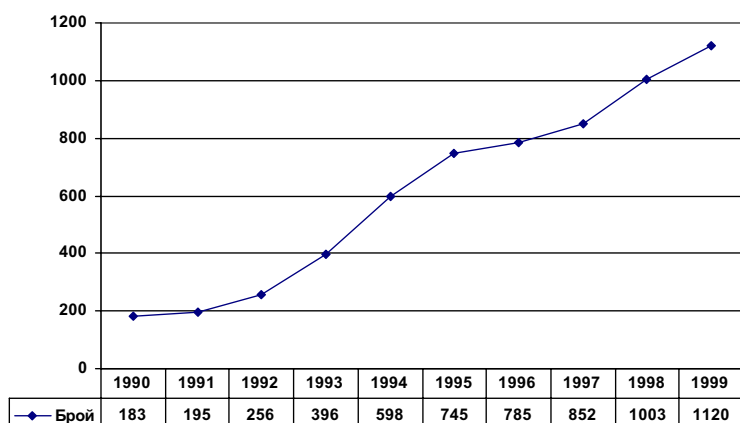
Несполучливите послания на превенцията, според които канабисът е „входна дрога“, която „неминуемо“ води до хероин, също имат роля за утвърждаване на схемата легална дрога (цигари и алкохол)⁷ – канабис –

⁷ Изследванията показват (вж. част трета), че равнището на употреба на цигари и алкохол в България сред подрастващите е изключително високо, сравнено със Западна и Източна Европа.

хероин. Една зависима от хероин, искрено загрижена да предпази младежите от собствените си грешки, коментира: „Самото това, че тревата е стъпало към дрогата, и самите малки (като го слушат) си казват: „След тревата трябва да опитам и другото“. В тези условия преминаването към хероиновата инжекция е някак почти естествено. С течение на годините все по-голям дял от зависимите преминават по веригата пушене на трева - пушене на хероин - хероинова инжекция.

Данните от медицинската статистика показват, че **периодът 1992-1994 г. е преломен** (вж. графика 1). През 1993 г. броят на свързаните с наркотици, потърсили помощ, се увеличава с 55 %, а през 1994 г. - с 51 %.

Графика 1. Брой на потърсилите помощ (1990-1999)

Източник: Годишен доклад на Националния съвет по наркотични вещества за 2001 г.

Към София се прибавя първо Пловдив, след това – Варна, и накрая – Бургас. Ако в началото хероинът се купува „от араби, живеещи в София“, покъсно „продавачите араби“ започват да живеят и във Варна, и в Пловдив. От данните на полицията и специалните служби може да се направи изводът, че **през този период българската организирана престъпност и сивите икономически групировки продължават да не се интересуват от пазара на дрога**. Те разширяват разработените си контрабандни схеми при масовите стоки – петрол, алкохол, захар и цигари. С началото на югославското ембарго

се откриват още по-големи възможности. През периода 1992-1994 г. борещите се за влияние „охранителни фирми“⁸ имат инцидентни наме-

⁸ „Охранителните фирми“ са неизследван български феномен, който с известни уговорки може да се определи като един от източниците на организираната престъпност в страната. Принципът фирми и лица да плащат принудително за охрана се развива в много страни от Източна Европа след 1990 г. Българската специфика е в това, че ядро на тези охранителни фирми стават бивши спортисти. Организациите възникват на принципа на приятелските отношения, започващи от спортните училища и харизматичността на лидерите. Център на тези „охранителни фирми“ стават приятелски мрежи от силовите спортове, като етикетът „борци“ се превръща в нарицателен за използването на насилие. Към тези организации се присъединяват бързо бивши полицаи и криминално проявени лица. Постепенно борческите охранителни фирми у нас се разрастват в големи вериги, които контролират десетки градове и извършват все повече черни услуги – от насилствено събиране на дългове до нападение на обекти на конкуренти.

си при пласирането на наркотици. Известни са случаите на „охранителни мероприятия“ при спорове за неуредени сметки и охрана на заведения (в които се продава дрога). През 1994 г., когато започва процесът на „завземанията“ и сливанията сред силовите охранителни фирми (превърщайки се в национални вериги като ВИС-1 и „Клуб 777“), търговията с наркотици все още се смята за „нежелана дейност“. В този план занимаващите се с продажба на наркотици в страната се разглеждат като маргинали.

В края на 1993 г. първите продавачи на хероин у нас – иранците от „Хемус“ – са застреляни от полицията⁹. Информацията е противоречива, но след този случай сред наркосредите започва да се говори, че на полицаите вече трябва да се плаща, за да може да се продава. През 1993 г. ЦСБОП осъществява първото разкриване на голямо количество хероин (2 кг). Заслужава да се отбележи, че това е български гражданин. Операцията се извършва две години след като е създаден отделът за борба с наркотиците в ЦСБОП. За слабостта на институциите през този период е показателно, че почти три години след появата на хероина в страната те не се интересуват какво става по българските улици.

1.4. КРАЙ НА ПЪРВАТА ХЕРОИНОВА ВЪЛНА (1995–1997)

През периода 1995-1997 г. се наблюдава намаляване ръста на регистрирани, които са потърсили специализирана помощ поради проблем с наркотици (вж. графика 1). За 1995 г. той се забавя и спада от 51 % на 24,6 %, а за 1996 г. увеличението е 5,4 %.

Подобно забавяне на нарастването трудно може да бъде обяснено единствено с естествени фактори. През този период при сивата и черната икономика се наблюдава серия от събития, които вероятно са повлияли върху българския наркопазар. В края на 1994 г., след въвеждането на лицензионни режими за охранителните фирми (от служебното правителство на Ренета Инджова), **големите полукриминални структури продължават да създават национални мрежи, като се насочват към нови юридически форми**. Развитието е, че охранителните фирми, които не получават лицензи, се регистрират като дружества, предлагащи застрахователни дейност. Заради насилието, което упражняват, биват наричани „силови застрахователи“. Появяват се двете най-големи силови застрахователни компании – ВИС-2 и СИК¹⁰.

⁹ За убийствата, започнали на 6 декември и приключили на 21 декември 1993 г., вж. в. „Стандарт“ от периода 7 декември 1993–30 януари 1994 г.

¹⁰ Този текст няма амбицията да дискутира развитието на криминалното явление „силово застраховане“ в България. Същевременно, без да се предложи някакво макар и схематично изложение на тяхната дейност, не е възможно да се проследи развитието на разпространението и употребата на наркотици.

Интересно е да се отбележи, че със засилването на контрола в кварталите от големите силови групировки те започват да ограничават и дори да преследват уличните пласьори на наркотици. Не е ясно доколко това е съзнателна политика или начин за подобряване на имиджа им в обществото, но безспорно в идеята за „гарантиране на сигурността“ на хората влиза „защитата на децата от уличната престъпност и наркотиците“¹¹. От началото на 1995 г. датират първите хайки срещу наркопласьори в София. Според експерти обаче много по-голямо значение за процеса на забавяне на растежа има започналото „разчистване“ на арабските фирми. Стотици дребни и средни фирми от Близкия изток са подложени на силен натиск от „силовите структури“ и от полицията¹². В резултат те са изтласкани от пазарните им ниши, които контролират от 1990-1992 г. Макар че кампанията е предприета с цел да се осигурят силовите играчи в сферата на масовите стоки, процесите силно засягат наркочаналите. Доказателство за тази хипотеза е и фактът, че по това време се наблюдава рязко влошаване на качеството на уличния хероин.

Въпреки че силовите групировки демонстративно се противопоставят на хероинното разпространение, има свидетелства, че тогава възникват първите контакти с организирани световни наркомрежи. Прекратяването на югоембаргото през 1995 г. отново отваря старото трасе на хероина през България за Западна Европа. Същевременно, както става ясно по-късно, косовските нелегални „армии за освобождение“ започват да осигуряват значителна част от своето финансиране чрез трафик на хероин за Западна Европа. Значима част от наркотика преминава през България. През 1996 г. на пристанище Варна случайно е заловена пратка от 600 кг кокаин¹³. Фактът, че след този инцидент няма повече случаи на големи залавяния на кокаин (до лятото на 2003 г.), а и информацията, до която специалните служби стигат след серията убийства през периода 1999–2001 г. (вж. част втора), показват, че логистиката на международните канали¹⁴ се подпомага от българските силови групировки¹⁵.

¹¹ През този период големите силови застрахователи провеждат кампании, в които се опитват да демонстрират колко по-ефективни са от традиционните застрахователни компании. В средствата за масово осведомяване се публикуват материали, показващи как застрахованите при тях автомобили и търговски обекти стават жертва на престъпление значително по-рядко, откраднатото почти винаги бива намирано, а увреденото бързо се заплаща. Заедно с това се правят опити да се покаже, че силовите застрахователи осигуряват в кварталите спокойствие, което органите на реда не са в състояние да гарантират.

¹² След кампанията за лицензиране на охранителните фирми новопоявилите се силови застрахователи се опитват да са в тясно взаимодействие с полицията.

¹³ Група докери решават да разбият контейнер с надпис „Джинси“. Откритият „прах“ предизвиква колективна паника и те съобщават на митническите власти.

¹⁴ Подобни случаи по същото време са регистрирани в Хърватия и Босна (вж. Контрабандните канали в Югоизточна Европа. С., 2002). Според източници от българските специални служби и българските митници има информация, че по това време е разработен т.нар. испански канал (от Латинска Америка през Балканите

1.5. КРАЙ НА СИЛОВИТЕ ЗАСТРАХОВАТЕЛИ И НАВЛИЗАНЕ НА ОРГАНИЗИРАНАТА ПРЕСТЪПНОСТ В НАРКОРАЗПРОСТРАНЕНИЕТО (1997–2001)

С политическата промяна през март 1997 г. и въвеждането на финансовите ограничения на паричния съвет (юни 1997 г.) радикално се изменя и ситуацията сред криминалните и полукриминалните организирани структури. Натискът на държавата от средата на 1997 г. върху дейността на най-видимите и най-известни силови организации, като СИК, ВИС-2, „Корона инс“, „Зора инс“, „Аполо и Болкан Ко“, „Спартак“ и др., води до процеси на първоначално „разпадане“ в структурите им. Със законовото отстраняване от застрахователния пазар през 1998 г. на тези организации те окончателно загубват основния си източник на доход – застраховките на автомобили и търговски обекти¹⁶. В резултат местните им структури започват да търсят нови източници за доход. Според специалните служби първите доказателства за масирано навлизане на бившите „застрахователи“ и в транзита, и във вноса и разпространението на наркотици в страната са от края на 1997 г.

През периода 1997–2001 г. се появяват няколко качествено нови тенденции в разпространението и употребата на наркотици. **Започва активно участие на български криминални групи в разпространението и транзита на хероин**¹⁷ (с известни уговорки – и на кокаин), потреблението на хероин отново бързо нараства, рязко е увеличението и при употребата на меки наркотици, налице е начало на употребата на синтетични наркотици. Въпреки известната им свързаност всяко от изброените направления има собствена логика и темпове на развитие. Затова ще бъдат накратко изложени тенденциите.

за Испания), в който участват криминални организации поне от три балкански страни – България, Хърватия и Босна и Херцеговина.

¹⁵ Може да се предполага, че се използва вече развитият от стоквата контрабанда модел, в който случайности не се допускат. Стоката се осигурява от влизането в склада, през транспортирането и преминаването на границите. При стоквата контрабанда „пратката“ се „охранява“ включително от представители на Гранична полиция, КАТ и дори офицери от РСБОП.

¹⁶ Съществуват различни интерпретации доколко силовите застрахователи са запазили присъствието си на пазара на застраховки. Въпреки някои факти за ефективното им трансформиране и адаптиране към новите условия като цяло може да се твърди, че те са загубили влиянието си на национално равнище, а съответно и голяма част от финансовите си източници.

¹⁷ За развитието на организираната престъпност по отношение на наркоразпространението през този период може да се правят изводи от данните за рязко увеличените задържания на български граждани, пренасящи наркотици, както и от интервюта с експерти в Агенция „Митници“ и НСБОП. Втори алтернативен източник, потвърждаващ тази оценка, са интервютата с дългогодишни потребители на наркотици и представители на организации, работещи по превенцията и помощта на зависимите.

А. Навлизане на българската организирана престъпност в каналите за пренасяне на хероин и завладяване на вътрешните пазари

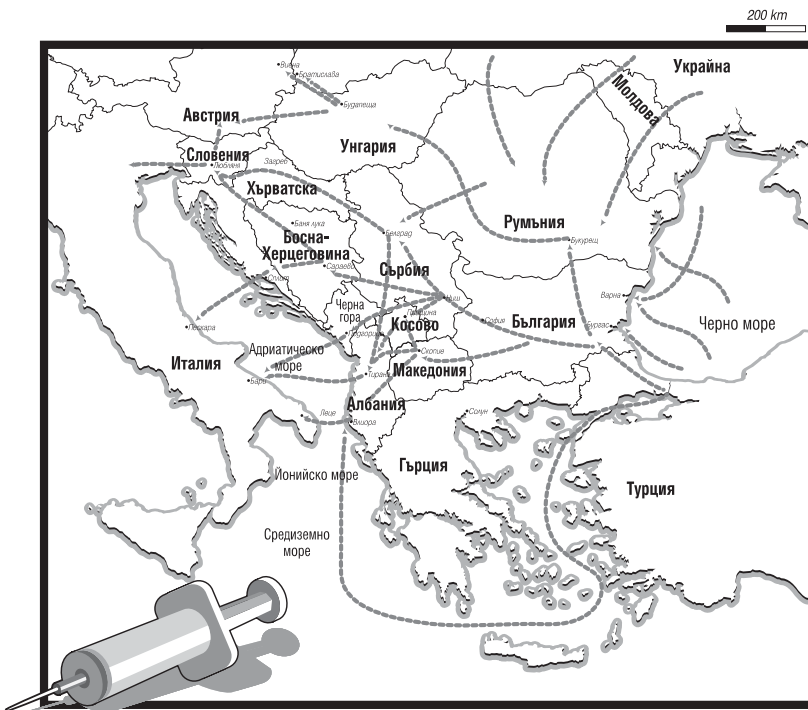
Ако в първите години след началото на демократичните промени броят на употребяващите наркотици и на зависимите от тях е относително малък (вж. по-горе), в края на 90-те години на ХХ век **вътрешният пазар на дрога достига размер, който криминалните структури в страната не могат да пренебрегнат**. Например от 1990 г. хероиновият пазар нараства годишно средно с около 25 %¹⁸. Загубата на сигурните източници на доход от силовите застрахователи и осъзнаването на размерите на хероиновото потребление водят до естествено включване на българските криминални групи във вноса и разпространението на наркотици. След 1998 г. започва окончателното изтласкване или интегрирането (в българските криминални групи) на доставчиците от Близкия изток. Наблюдава се преразпределяне във вътрешното разпространение в най-големите градове: София, Пловдив, Варна, Бургас и Русе. Към този момент в тях продаването на хероин се осъществява от малки предприемачески организации, включващи пет-десет души. Типичната структура е един шеф с няколко улични пласьори, които имат доставчик от Турция. Процесът на завладяване на наркоразпространението започва още през 1996 г. Първи от застрахователите в него влизат „хората от хотел „Орбита“ (СИК), след това – от „Корона инс“ и т.н., докато към края на 1998 г. процесът е завършен. Схемата, по която се извършва, е: след като се изясни собственикът на мрежата (обикновено действащ на едно-две места в града), се предлага „съучастие“ или „изчезване“. „Съучастието“ е под различни форми: а) „защита“ срещу съответна месечна (седмична) вноска; б) купуване на стоката само от „структурите“; в) уреждане на проблеми срещу плащане – събиране на дължими пари, неприятности с полицията и пр.

„Предложението“ се прави също по различни начини: а) „демонстрация“ – пристигане на две-три или повече коли; б) „плашене“ – пребиване на няколко пласьори и глоба; в) „говорене“ – т.нар. „заседания“ (пиене и говорене), като някои продължават с дни; г) хибридна форма (най-често използваната).

Когато отделните случаи стават практика, „наркопредприемачите“ започват сами да си търсят „подслон“ при големите организации. Уличните пласьори се поставят под контрол или биват заменени от успешите да си осигурят господство криминални групи – отломките от бившите големи силови застрахователни структури. В рамките на около година се създават мрежи за разпространение на хероин в незасегнатите до този момент средноголеми градове, като Плевен, Сливен, Стара Загора, Ямбол, Добрич, Хасково и др. Макар че потенциалният брой потребители в тях

¹⁸ Ако се използва статистиката за годишното нарастване на регистрираните наркозависими, потърсили помощ.

Графика 2. Контрабандни пътища за трафик на хероин в Югоизточна Европа

България е кръстопътят на трите основни наркотрасета, минаващи през Балканите:

- Основната част от азиатския хероин до 1991 г. преминава от България през Югославия. По време на войната в Хърватия и Босна и Херцеговина пътят временно е прекъснат и на негово място се появяват два алтернативни пътя. След 1995 г. този път е възстановен отново.
- Северният път е през Румъния, а оттам през Унгария, Чехия и Словакия или през Украйна и Полша, завършвайки в страните от Европейския съюз.
- Южният път води от България през Македония и Косово до Албания.

Една от последиците от войната в Югославия е, че сега нелегалният трафик преминава през всички балкански страни.

Източник: Контрабандните канали в Югоизточна Европа. С., 2002

е малък, в рамките на две-три години са добавени за страната още 2000–3000 зависими от хероин. Това развитие дава основания на някои експерти да говорят за втора вълна в хероиновата епидемия.

Успоредно с развитието на българския пазар са налице и **качествени промени в транзитния пренос на наркотици през страната**. Ако преди 1997 г. има свидетелства за инцидентни участия на български криминални структури в международни мрежи за пренасяне на наркотици, с **края на силовото застраховане започва системно търсене на контакти със световните наркоорганизации**. През този период западните служби за борба с наркотрафика регистрират срещи на наши представители с турски, албански, кавказки, италиански, западноевропейски и други известни наркогрупи. Първоначално местни структури от бившите силовите застрахователни фирми¹⁹ се включват в операциите за пренасяне. Смята се, че първите им масови „услуги“ за международните наркоорганизации са за подсигуриране на куриерите, минаващи през България²⁰. Другият тип услуги, в които се включват бившите застрахователи през този

¹⁹ Според експерти в борбата с организираната престъпност, въпреки че най-големите застрахователни дружества СИК и ВИС успяват да създадат национално покритие на своите представителства, голяма част от местните им „филиали“ участват по-скоро като самостоятелни структури, отколкото като по-низши звена в системите.

²⁰ За съжаление българските служби за сигурност не предоставят конкретна информация какво точно се е случило и кога. Има сведения предимно за посрещане и придружаване на албански и турски куриери („мулета“).

период, е осигуряването на „безконтактни канали“ – пристигнали пратки (от кашони до контейнери) са наблюдавани и охранявани по време на престоя им в българските складове и безмитни зони (често без никаква представа какво е съдържанието им). Българските престъпни групи, които се включват в тези международни канали, са на доста примитивно равнище, с не повече от 10–12 участници и лидер, без особена специализация вътре в групата. Като цяло различните групи нямат никаква координация помежду си. Съществуват в различни режими – от фрагментарно сътрудничество до периодични враждебни кампании.

В рамките на 1998 г. ролята на българските организации нараства и от куриерски и охранителни постепенно започват да изпълняват по-отговорни задачи – да организират тайници и да пренасят пратки. Предполага се, че през този период възникват „депа“ за раздробяване на пратките. Не е ясно каква е причината за нарасналото значение на българските канали: дали увеличаващото се производство в Афганистан, ударите, които традиционните преки канали (Турция–Италия) понасят в Италия, или предстоящата подготовка за войната в Косово. Данните за българските залавяния вътре в страната обаче остават в рамките на предходните години.

Започналата подготовка и самите военни действия в Югославия през 1998–1999 г. отново затрудняват стария балкански път на хероина. Създадените нови контакти и възникналите канали трябва да се замразят за около година. Ограничаването на външните възможности създава условия за „подреждане“ на вътрешните територии. През този период **окончателно се определят зоните на влияние на криминалните мрежи.** В най-големите градове териториите се разпределят между две или три групи, а в по-малките се установяват монополите на местните структури. За съжаление полицията и съответните служби не предлагат надеждни данни за периода 1999–2000 г. Същевременно трябва да се отбележи, че в най-проблемните градове – София и Варна, са създадени специализирани полицейски звена за борба с наркопространението.

В края на 1999 и началото на 2000 г. има сериозни промени във външната среда. Поставянето на Косово под специално международно управление, активизирането на албанските екстремистки групи в Македония и свръхпроизводството в Афганистан (довело до изключително ниски цени на хероина в Турция) създават предпоставки за рекорден трафик на хероин, който минава през страната. Като доказателство в това отношение може да се посочи фактът, че през 2000 г. по българските граници са заловени 1860,9 кг, което е седем-осем пъти повече от средното годишно количество, залавяно през 90-те години. Подобна е ситуацията и във вътрешността: заловени са 128,9 кг хероин, което е отново рекорд за страната. На равнище употреба според различни количествени данни и експертни оценки 2000 г. е пикова за хероиновото потребление у нас (вж. част втора). Поради предпочитаното заплащане в натура от страна на турската и албанската мафия българските групи,

участващи в пренасянето на хероин, трябва да получат заплащането си от оставащите им количества на вътрешния пазар. Според тази схема при успешно транзитирана пратка у изпълнителя остава между една десета и една двадесета част. Този процес, наричан в световната полицейска практика „разсипване“, получава естествено продължение „надолу“ по веригата, като стига до уличния пласьор. След серията залавяния на големи пратки по българската граница през първата половина на 2000 г. тенденцията към използване на нашата територия за създаване на депа и пунктове за претоварване на наркотици, идващ от Турция, се засилва. За първи път НСБОП разкрива такова депо през септември 2000 г. в с. Гарваново, Хасковско.

Предлагането и разпространението във вътрешността продължават да бъдат монопол на бившите структури от силовите групировки СИК, ВИС и по-малките силови застрахователи, като случайно попадналите в тях лица се отстраняват. Новите мащаби на хероиновия трафик и разпространение в страната през 2000 г. дават начало на поредното насилствено преразпределяне на пазарите. През годината са извършени седем взривания във Варна, насочени срещу наркодилъри, а в Бургас – две убийства. Необходимо е да се отбележи, че **разпространението и трафикът на хероин започва да се превръща в гръбнак на новите криминални структури**, но същевременно нарастващото потребление на меки и синтетични наркотици все по-сериозно изкушава групировките.

Б. Масовизиране на потреблението на меки наркотици

За разлика от бързото навлизане на хероина нарастването на употребата при т.нар. меки наркотици не регистрира бърз растеж след промените през 1990 г. Може да се каже, че **едва в средата на 90-те години в България се наблюдават признаци за нарастване на тази употреба**. Няколко са **факторите**, които трябва да се имат предвид, когато се описва употребата на меки наркотици.

У нас климатичните условия позволяват канабисът да се отглежда почти навсякъде. Особено благоприятни в това отношение са районите в Югозападна България²¹. Поради икономическото състояние на страната той бързо се превръща в изгоден поминък за селяните в много райони.

Самите потребители също отглеждат без особени рискове колкото им трябва (няколко растения годишно). Според интервюта с дългогодишно употребяващи през последните години не е проблем да се намерят относително добри семена.

Заедно с нарастването на употребата на канабис в училищата се наблюдава и увеличаващо се разпространение в цялата страна. Определени групи пълнолетни също започват да опитат новата дрога, която за разли-

²¹ Има подозрения, че още през 80-те години той се е отглеждал в Петричко за износ в Гърция.

ка от внушаващия оправдан страх хероин има репутацията на сравнително малко вредна.

В периода 1998–1999 г. в България започват да се очертават **два различни пазара на канабис**. Като относителен дял по-голямата част от канабиса се разпространява от дребни дилъри, които контактуват пряко с производителите и продават на приятели с ниска или дори никаква печалба – т.нар. на Запад **приятелска търговия**, типична за ранните фази на разработване пазара на канабис в развитите страни. Според експертни оценки 10 % от потребителите на канабис консумират 90 % от него, а редовните потребители го купуват изключително „на грамаж“ от дребни дилъри.

Другата част от производството и разпространението на канабис постепенно започва да попада **под контрола на организирани престъпни групи**. Както бе посочено, до преломната 1997 г. българските организирани криминални структури епизодично се интересуват от вътрешния пазар на наркотици, а меката дрога поради силно децентрализирания характер на търговията изглежда още по-малко привлекателна.

В края на 90-те години обаче в най-големите градове започва да се развива **„училищният пазар“**. Училището като пазар всъщност не възниква от нищото: още в началото на 90-те години „индивидуални предприемачи“ успяват да затворят веригата евтина селскостопанска суровина – търсене. Продаващите на ученици трябва само да намерят подходящата стокова форма за експерименталните потребители – готовата цигара. Те предлагат алтернативна на алкохола и цигарите евтина дрога, като се справят с различни технологични трудности, които не всеки млад потребител може да преодолее. Както и при хероина, организираните престъпни групи навлизат на този пазар едва когато той е достатъчно голям и развит. Според полицейски източници през този период в рамките на месеци след определяне на целите (съответните училища) „свободните ездачи“ биват отстранявани, а техните места заемат момчета, попаднали в орбитата на кварталните криминални банди. Предлагането вече не зависи от случайните индивидуални предприемачи. Възникват добре структурирани канали за снабдяване, а потенциалният клиент се атакува навсякъде: през междучасието в училищния двор, в градинката до дискотеката и на домашното парти. В резултат на това в рамките на една-две години е регистриран бум на потреблението сред учениците не само в най-големите градове (София, Варна, Пловдив и Бургас), но и в повечето бивши окръжни градове. Някои експерти смятат, че единствено ниското качество на предлаганите „цигари“ и липсата на традиция пречат на превръщането на страната в първенец в употребата на „трева“ по подобие на тютюнопушенето.

В края на периода качеството на предлаганите цигари продължава да пада, а много дилъри, които дотогава по принципни съображения отказват да продават твърда дрога, са принудени (често с използване на

груба сила) да се съгласят да продават и хероин. Стагнацията на хероиновия пазар от своя страна кара някои дилъри на хероин (например в квартал „Дружба“ в София) да разнообразят предлагането с канабис. Може да се предположи, че една от целите на престъпните групи е именно сливането на тийнейджърския пазар на марихуана с този на хероин – тенденция, която вдъхва оправдани опасения.

Необходимо е да се отбележи още едно направление, в което организираната престъпност навлиза много бързо – **износът на мека дрога**. Според фрагментарни свидетелства в средата на 90-те години започва организиране на износ на канабис за Гърция. Първоначално това е инициатива на отделни частни лица („рискови предприемачи“) в Югозападна България, чийто успех привлича вниманието на местни престъпни структури. В рамките на две-три години те поставят под контрол износа за Гърция. Сред българските потребители на канабис съществува убеждението, че качествената трева се изнася, а тук остават само отпадъците, защото цената му например в Гърция е четири пъти по-висока. Отглеждането, събирането, обработването, пренасянето и намирането на гръцки пласъори са все още дейности с нисък риск. Съществуват индикации, че подобни схеми започват да се предлагат и за Централна Европа.

В. Навлизане на синтетичните наркотици

В края на 90-те години употребата и на синтетични наркотици – предимно на амфетамини, започва да се превръща в масово явление, макар че в дискотеки, барове, клубове и други публични места, посещавани от млади хора, те са регистрирани още през 1991–1992 г. Необходимо е да се отбележи, че **тази група дрога има корени в България още през 70-те години, когато страната се превръща в голям износител на амфетамини - предимно за арабските страни**. След като България подписва международни споразумения, поставяща тази група психоактивни вещества (ПАВ) в списъка на наркотичните, големи количества остават в страната, но не се унищожават. В резултат по нелегални канали **на вътрешния черен пазар се разпространяват партии от това производство**. За количествата, които са запазени, е показателен фактът, че все още се срещат и днес. Трябва да се отбележи, че за разлика например от Чехословакия в страната няма традиции и до 1991–1992 г. употребата на амфетамини остава инцидентна (вж. по-горе).

Освен запазването на значими количества амфетамини, въпреки международните ангажименти, производството им, макар и ограничено, не е прекратено. Според документи, публикувани след началото на демократичните промени, става ясно, че износът на каптагон²² за Близкия из-

²² Износът на каптагон под формата на медикаменти е продължил според доклад, изготвен от правителството на Димитър Попов (1991 г.).

ток продължава почти до края на 1989 г. За последвалите промени след 1990 г. няма официална информация, но съществуват косвени данни, че **създадените от държавата „неофициални канали“ за доставяне на амфетамини към Близкия изток се „приватизират“ от участниците в тях (офицери от Държавна сигурност, външнотърговски представители и химик-фармацевти)**²³. Подобно на вноса на хероин и при износа на амфетамини участват граждани от Близкия изток. С намаляването на запасите в държавните складове започва да се очертава необходимостта от нови производства. След „каптагоновите разкрития“ производството в държавните предприятия²⁴ е рисково и затова познаващите технологията (не без помощта на същите предприятия) я изнасят в малки нелегални производства. Според някои косвени оценки в рамките на една-две години в страната се създават 20–30 нелегални цеха.

Производството на синтетични наркотици през 90-те години може да се сравни с Полша, станала хит с доставките си за Западна Европа. Подобно на нея, у нас има много квалифицирани химици с опит в този тип производства, които успяват да развият несложни и евтини технологични решения. Важна предпоставка за това е **наличието на пазар в резултат от познаването на „българския продукт“ и разработените канали за доставяне**. Също като в Полша, през този ранен период рискът е минимален поради липсата на опит от страна на институциите, натоварени с борбата с наркотиците. Поради разчленяването на технологичната верига на няколко подпроизводства в случаите на разкриване на нелегални цехове се оказва, че наличните субпродукти не могат да бъдат обявени за незаконни.

Когато се сравняват Полша и България, е необходимо да се отбележи, че докато полските синтетични наркотици са с много високо качество и се продават предимно на западноевропейския пазар, българското производство заради насочеността си към Близкия изток е със значително по-ниска цена, но и с по-ниско качество.

В контекста на амфетамините като експортна стока започва да се развива и български вътрешен пазар. За съжаление информацията е силно фрагментирана и трудно може да се предложи някаква по-ясна картина у нас през този период. Подобно на хероина и меките наркотици до 1997–1998 г., продажбите на амфетамини се осъществяват предимно от неорганизирани лица и по същия начин с края на силовото застраховане започва процес, в който бившите „застрахователи“ навлизат на пазара на амфетамини и започват целенасочено да го развиват.

²³ Според българските специални служби още в началото на 90-те години съществуват индикации, че през Турция към различни страни от Близкия изток започват да се изнасят останали количества амфетамини чрез възстановяване на старите арабски контакти.

²⁴ Фармацевтичните предприятия в страната се приватизират в края на 90-те години на миналия век.

В това отношение е съвпадение, че **търсейки възможности за легализиране на парите си**, натрупани по време на югоембаргото, контрабандата на стоки за масово потребление и силовото застраховане, **криминалните групировки инвестират в дискотеки, нощни клубове и други увеселителни места, посещавани от млади хора. Именно тези заведения се превръщат и в ефективна мрежа за продажба на дребно на амфетамини**²⁵. В рамките на две-три години в големите градове част от най-добрите заведения попада под контрола на бившите силови застрахователи и синтетичните наркотици се превръщат в гарантиран допълнителен доход за собствениците им. Заслужава да се отбележи, че емблема за масовизирането им през този период става етикетът „екстази“. Той има репутацията на престижна дрога, използвана на Запад, но на практика под името „екстази“ в страната се продават изключително амфетамини. Без преувеличение може да се каже, че огромната част от младите българи, които са убедени, че използват екстази, в действителност имат опит единствено с амфетамини българско производство.

За първи път по това време българските специализирани служби успяват да разбият малки лаборатории с до няколко десетки килограма синтетични наркотици. В края на 1997 г. е разкрито и най-голямото до този момент българско производство – лабораторията „Опицвет“ (330 кг готов амфетамин-база и 666 кг бензилметилкетон).

---

²⁵ Масовизирането на потреблението при амфетамините не бива да се обяснява само с действията на българската организирана престъпност. България едва ли може да остане незасегната от нарастващата популярност на синтетичните наркотици в световен мащаб. Заедно с музиката, дрехите, прекарването на свободното време тази група наркотици е внесена като част от подражавана субкултура.

2. СТРУКТУРА И ОРГАНИЗАЦИЯ НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕТО НА НАРКОТИЦИ В БЪЛГАРИЯ

В първата част схематично беше изложено развитието на пазара на наркотици и участието на българските криминални групи в него след 1990 г., даващи представа за пътя, по който те достигат зрялост. В тази част ще бъде направен опит да се оцени моментното състояние на наркопазара. Границите му се определят от размера и структурата на търсенето, което се формира от четирите групи употребяващи (вж. по-подробно част трета), разделени условно в три основни пазара – на хероин, меки наркотици, синтетични наркотици, и един допълнителен маргинален пазар, включващ кокаин, ЛСД и други малко използвани психоактивни вещества. Тези пазари са практически независими един от друг и силно се предопределят от регионални и локални особености²⁶.

А. Пазарът на хероин

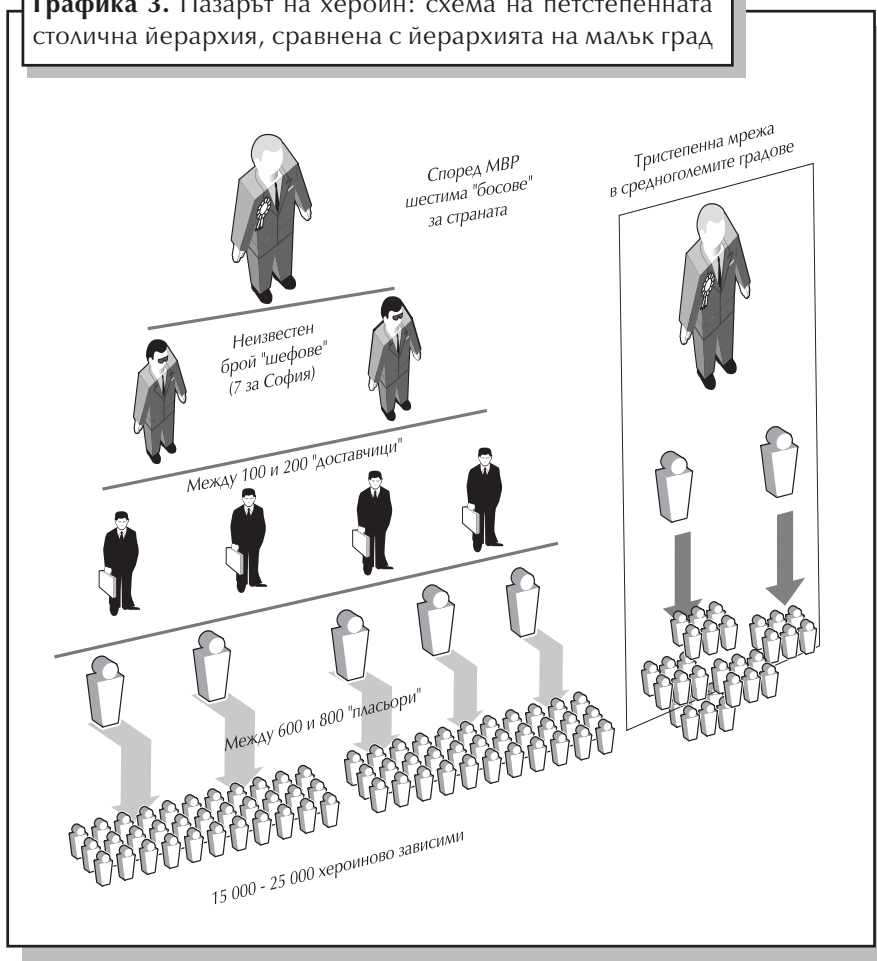
За България пазарът на хероин е основен и определя останалите пазари на наркотици. Към това трябва да се добави, че **след 1998 г. наркопрестъпността се превръща в гръбнак на българската организирана престъпност**. В този план, преди да разгледаме пазара на меки и синтетични наркотици, ще анализираме детайлно структурата и организацията на хероиновото разпространение.

1. При анализа на наркоразпространението в страната трябва да се каже, че няма единен национален наркопазар. Най-големите градове – София, Пловдив, Варна и Бургас, са обособени в независими **локални пазари**. Те съответно са **поделени между три-четири големи престъпни организации**. С известни условности може схематично да се очертае организационната структура на тези най-големи наркопазари. Въз основа на противоречивите разкази на полицаи, наркопласьори и употребяващи наркотици може да се твърди, че София (според повечето оценки тя е половината от наркопазара в страната) има петстепенна йерархия. В градове като Варна, Бургас и Пловдив се говори за четиристепенна схема на разпространение, а останалите по-малки населени места обикновено са част от тези големи локални мрежи. В зависимост от големината на населеното място се определя и значимостта му в йерархията. Например пласьорите в малки градове, като Радомир, са подчинени на наркошеф от средно ниво в София. При

---

²⁶ На практика всеки от големите градове на страната има своя специфика.

Графика 3. Пазарът на хероин: схема на петстепенната столична йерархия, сравнена с йерархията на малък град

градове като Русе, Стара Загора, Плевен, Сливен, Враца, Ямбол, Перник и др. наркошефовете се подчиняват на най-високото ниво в страната (един от шефовете на трите или четирите господстващи наркоорганизации).

Тези четири- и петстепенни йерархии силно се доближават във функционално отношение до класическата шестстепенна структура на разпространение за хероиновия пазар на Ню Йорк, предложена от Preble и Casey²⁷ през 1969 г.

Направен е опит за схематично представяне на една наркоорганизация, действаща в страната, като са показани двата принципа: йерархизиране (вж. графика 1) и райониране (вж. графика 3) на най-развятия пазар – София. Същевременно, където е възможно, са предлагани съпоставки с други по-малко развити наркомрежи.

ко развити наркомрежи.

2. Като изходна точка при описанието на наркоразпространението в София се използва **първо ниво – зависими от хероин**. Както показват многобройните международни изследвания, преходът между употребяващ и продаващ хероин е естествен процес. Проучванията в България също потвърждават този модел. При интервютата стари зависими от опиати в над 50 % от случаите потвърждават, че на някакъв етап от своята биография са продавали като улични пласьори. В този план първо ниво е основен източник за набиране на улични пласьори. Когато „длъжността“ се оваканти поради арест или друга причина, обикновено в рамките на няколко часа се заема от друг наркозависим, предпочитайщ да си осигури безпроблемно дневната доза пред несигурността да търси необходимите средства.

²⁷ Preble, E., J. Casey, Jr. Taking Care of Business – The Heroin User’s Life on the Street. – International Journal of the Addictions, March 1969.

3. Второ ниво – улични пласьори²⁸. За да се определи броят на пласьорите на хероин, се използва оценката, че употребяващите наркотици в страната възлизат на 15 000–25 000 (вж. по-подробно част трета). Според изследванията в настоящия момент в София и най-големите градове един пласьор снабдява средно около 25–30 души. Следователно за страната общият брой на продаващите хероин на дребно е около 600–800, а за София – 300–400 души. Необходимо е да се уточни, че клиентите могат да варират от петима-шестима до петдесетина в зависимост от квартала, качеството на дрогата, организацията на снабдяването и пр. Има пласьори, които се издържат и от десетина клиенти, но в случая става дума или за „започващ“ (на когото се дава сим-карта и му се пращат клиенти, като се очаква да развие базата), или за „завършващ“ пласьор (който излиза от пазара), или за такъв, който се ограничава само със „силни“ клиенти (с добри финансови възможности).

Фигурата на пласьора е подобна на тази на търговския агент – умелите си търсят по-добри места за продаване и могат да сменят шефовете си (собствениците на мрежите). Пласьорите с биография са работили поне за петима-шестима шефове. Старият тип пласьор обикновено е наркозависим и основният му мотив да е на улицата е осигуряването на личното му потребление. Поради тази характеристика на най-ниското ниво основният принцип, който движи цялата организация на българското наркоразпространение, е „**разреждането**“²⁹ на стоката. За да има достатъчно за себе си, уличният пласьор разрежда стоката колкото може. Този механизъм може да се открие на всички нива. Например, ако на четвърто ниво шефът (собственикът) на мрежата получи от големия бос един килограм хероин срещу определена сума или внесе три килограма с разрешение, той реализира печалбата си не само от това, че я „дава“ на долното ниво с по-висока цена, а и от това, че удвоява или утроява обема на стоката чрез разреждане преди да я пусне „надолу“. На трето ниво доходът на участниците също зависи от увеличаването на количеството чрез разреждане и печалбата е и от разликата в количеството. На второ ниво уличният пласьор доразрежда, но в същия момент трябва и да поддържа баланса, защото е изправен пред две опасности. Първата е да загуби клиентите, недоволни от лошата стока. Ако пласьорът си позволи да я разрежи твърде много, наркозависимите веднага търсят „нов продавач с по-добра стока“. Често в рамките на един район за месец се наблюдава „пълно завъртане“ при съответната група наркоза-

²⁸ Като пласьори се определят всички, които продават на крайните клиенти (употребяващите наркотици). Към тях включваме и продаващите не само на улицата, но и относително малкото продаващи по домовете си и продаващите постоянно в заведения.

²⁹ Известни са различни варианти на размесване – от груби имитации, като тебешир, пудра захар, стрита тухла до медикаменти, които усилват въздействието (кодеин, глутетамид и пр.). Съществуват дори заместители, които се купуват специално от дилърите, като най-известният е т.нар. холандска мешилка.

висими (смяна на двама-трима продавачи и връщане при стария). Втората опасност е свързана с въведения контрол от страна на наркомрежите. В „по-добрите квартали“ е разпространено „надзорникът“ на квартала да глобява за лошо качество. Конкретната схема на контрол е някой наркозависим да бъде накаран да оцени качеството на дрогата, която си е купил. Случва се това да е само претекст да се глоби пласьорът, за да се осигури доход на началниците. Ставащото може да се определи като механизъм за сигурен допълнителен доход. Освен с контрол за качеството на хероина пласьорите биват регулирани чрез телефонния номер, който им се предоставя от предплатената карта.

След 2001 г. настъпват сериозни промени в организацията на разпространение и профила на пласьора. Ако за стария тип пласьор е характерно, че продава в дома си или на публични места (площади, градинки, заведения и пр.), където се събират наркозависими, след навлизането на мобилните телефони, а особено с въвеждането на предплатените сим-карти, над 95 % от продажбите вече се извършват „на телефон“³⁰. Предплатените карти осигуряват анонимност на пласьора и лесна смяна на номера. Обикновено той определя различни места за среща, които са трудни за наблюдение от полицията. При срещата съществуват различни „техники“ хероинът да се предаде незабелязано. Например пласьорът държи „стоката“ в ръка и здрависвайки се, взема банкнотата от клиента и дава стоката. Понеже пласьорът е най-уязвим, ако бъде заловен с по-голям брой дози, той се опитва да държи колкото може по-малко стока у себе си, като останалото поставя в тайници. Необходимото налично количество се съхранява по такъв начин, че лесно да може да бъде изхвърлено. Популярен подход е „стоката“ да се поставя в устата, като всяка доза представлява найлоново пликче, опаковано като капсула. Ако има задържане от полицията, дозите се гълтат, а след като лицето бъде пуснато³¹, се изчаква капсулите да излязат по естествен път.

Подходът ръка в ръка обаче вече се смята за опасен и се правят опити да се премине към по-сериозни мерки за сигурност – работа в микрогупи от по двама-трима души. Обикновено е налице разпределяне на ролята – един прави уговорката по мобилния телефон, втори взема парите, трети поставя стоката в тайник. Друга предпазна мярка е използването на непълнолетни, които по-трудно могат да бъдат подведени под наказателна отговорност и по-лесно биват освобождавани от адвокатите. Развитие е и това, че през последната година собствениците на мрежи все повече се опитват да използват „чисти пласьори“ (неупотребяващи наркотици) и да ги сменят, ако се „закачат“. По тази причина полицията

³⁰ Продажбата „на телефон“ е техника, която пласьорите използват още в средата на 90-те години, но неразвитостта на пазара, ниската активност на полицията и възможността да се открие собственикът на телефона създават затруднения за масовизирането на тази практика.

³¹ Според Наказателно-процесуалния кодекс, ако не бъде предявено обвинение до 24 часа или съответно 72 часа (ако задържането е за тежко престъпление), лицето трябва да бъде освободено.

по-трудно се ориентира и част от пласъорите остават извън полезрението ѝ.

Реалното развитие на пазара обаче показва, че въпреки усилията на наркошефовете, мрежите продължават да работят по стария начин. Сред пласъорите пак преобладават употребяващи наркотици, а микрогрупите се разпадат в рамките на няколко седмици. Поради нестабилното психическо състояние на употребяващите наркотици правилата за безопасност се спазват отчасти и хаотично, а предаването на дозите продължава да се извършва и по стария начин. В някои от районите на София, въпреки че се продава на телефон, наркозависимите контактуват пряко с пласъора си на местата за събиране. Често подобно чувство за безопасност се дължи на предварително „платената сигурност“ при районни полицейски служители. Публична тайна е, че пласъорите знаят за полицейските хайки, а за да се избегнат подозренията, че полицията ги покрива, се жертват неудобни или случайни пласъори.

Важен въпрос за функционирането на системата е какъв е доходът на един уличен продавач. Според самите пласъори в средата на 2003 г. той се движи между 50 и 150 лв. на ден. От тези пари обаче трябва да се покрие и личното потребление на хероин. Ако има много „къси“³², както казват пласъорите, „може да паднеш до 50 лв. и като извадиш личните дози – нищо да не остане“. Съпоставянето на различните информации показва, че сумата от 150 лв. на ден, или 4500 лв. на месец, е постижима само при много малко пласъори (стари, продаващи със специален статут). От интервютата с пласъори в София може да се направи изводът, че средната сума, до която се достига дневно, е между 70 и 80 лв., но месечният доход рядко надминава 1500 лв. поради многото „лоши дни“. За сравнение в средата на 90-те години средният доход на един пласъор, работещ на добро място, е над 200 щ.д. на ден, но тогава има места, където продажбите са и за 20 германски марки дневно.

По отношение на пласъорите в различните градове има сериозни различия. Например в Пловдив преобладават шофьори на таксите от ромски произход, в Бургас продавачите на дребно обикновено са младежи, които се отличават само по *татуировките* – всеки наркошеф бележи хората си с подобни знаци. Освен че показват принадлежност към определена пласъорска мрежа, те сочат и ранга в йерархията. Най-често се татуират митични животни и източни растения. Така пласъорите обозначават териториите си, а клиентите знаят, че са попаднали на точния човек.

Когато се премине към разглеждането на следващите нива, е необходимо да се отбележи, че помежду им много трудно могат да се прокарат ясни граници. Хаотичността, непрекъснатата флукуация и сложните

³² Това е жаргонът за зависими, които вместо средно по 6 лв. на доза в София (2003 г.) продължават да плащат старата цена от 5 лв. В останалите градове дозата продължава да е 5 лв., като за Варна се твърди, че пада и до 3 лв.

антуражни мрежи правят всяко категоризиране условно. В този план второто ниво се очертава като най-ясно функционално дефинирано в сравнение с по-високите нива.

4. Третото ниво (в София) няма много ясно изразена функция – както бе подчертано, вероятно поради лошата организация и липсата на дисциплина в наркомрежите. Логично тук би трябвало да попадат лицата, доставящи дрога на пласьорите и прибиращи парите от нея. Показателно обаче за неизчистеността на ролята им е, че няма никакво общо наименование, което жаргонът на улицата да използва, когато се говори за тях. Етикетите варират от „база“ до „дильър“ (но и пласьорите също биват наричани така). Следователно е възможно ролята на уличния пласьор и тази на „доставчика“ (носещия стока) частично да съвпадат. Според излезли от системата участници на трето ниво те получават по-високо заплащане от пласьорите и във функциите им се включва също да събират парите и да се обаждат на шефовете, ако с някой от пласьорите има проблеми. От информацията как пласьорите плащат на шефовете на наркомрежите и на полицията може да се предположи, че събират вноските и посредничат. Сумата, която един „доставчик“ получава, е резултат от това колко продават пласьорите, които снабдява. Схемата, по която се работи, е следната. Пласьорът заявява какво количество му трябва и купува на грам. Най-често заявяваните количества са 5 или 10 грама. В София през лятото на 2003 г. един „уличен“ грам струва около 40 лв. (20 евро), т.е. продавачът на дребно трябва да плати съответно 200 или 400 лв. Официално доставчикът има 10 % печалба от пласьорите, но според „принципа на разреждането“ вместо 5 грама стока пласьорът може да получи 4 грама, като 40 лв. от недадения грам остават за доставчика. При трима-шестима пласьори средно, които купуват от един доставчик общо 15–30 грама на ден, доходът на доставчика може да стигне до 200–300 лв. на ден. Често се наблюдава явлението доставчик-пласьор, който също продава, когато има малко пласьори, работещи за него, или е готов да поеме допълнителен риск. С известни уговорки може да се каже, че зареждането на пласьорите е първата стъпка на изкачване в наркойерархията. Дали на това ниво доставчикът ще получи и „мениджърски“ функции, или просто ще е „депо“, зависи от поведението и качествата му.

С появата на телефонните пласьори възниква нов тип организация, в която доставчикът се оказва координатор и мениджър на пласьорите. Клиентите звънят на неговата карта, а той определя кой пласьор ще достави стоката. Друга разновидност е „движещият се доставчик“ – типични в това отношение са случаите с таксиметровите шофьори³³ (например в Пловдив).

³³ Специалната роля, която играят за организираната престъпност таксиметровите шофьори и някои фирми за таксиметров транспорт не само в Пловдив, но и в цялата страна, заслужава отделно изследване.

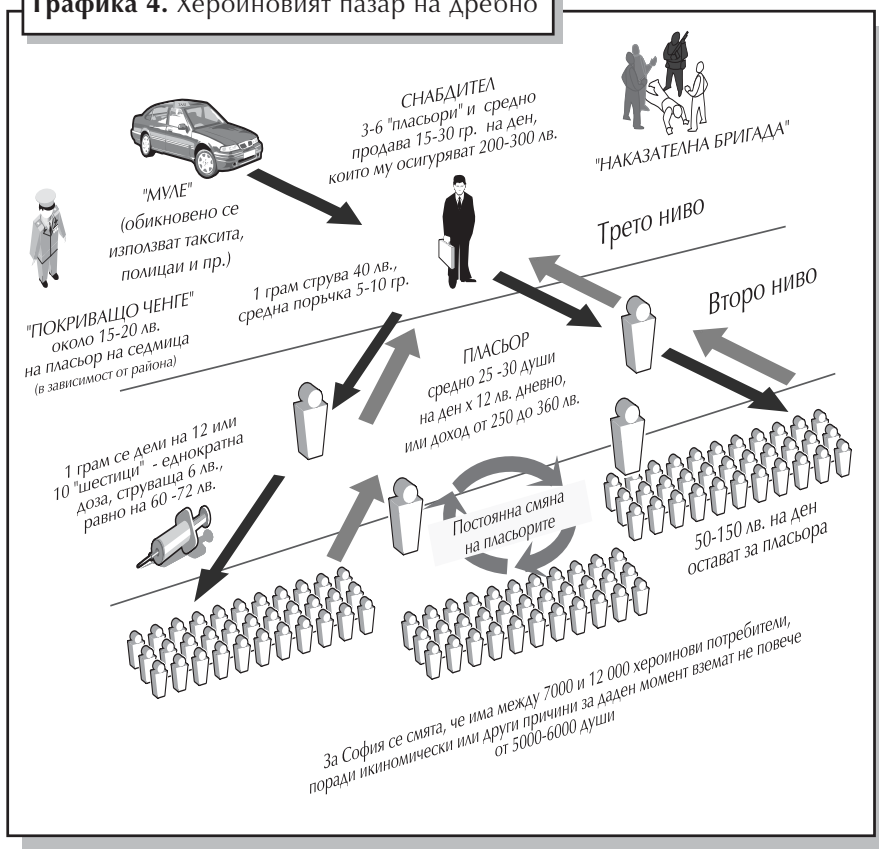
Фигурата на човека от второ ниво (на доставчика) понякога се „спестява“ от отговорника на мрежата. Изкушението е вместо да се използват доставчици да включат някой отвън, на когото да се оставя стоката срещу значително по-малки отчисления. Има свидетелства за използване на магазини, вестникарски будки, кафенета и други търговски обекти с по-дълго работно време. Сумата, която се плаща на продавачите, е между 10 и 20 лв. на ден. Като цяло обаче този модел се свързва със средата на 90-те години и в настоящия момент се смята за ненадежден. Съществуват и мрежи, особено извън София, където някой от близкия антураж на шефа (обикновено надзорникът) доставя стоката на пласьорите.

Проследяването на взаимодействието между второ и трето ниво показва как от една „шестица“ (доза от 6 лв.) 45 % остават у пласьора, а около 20 % – у доставчика (вж. графика 4). Както бе посочено, „натискът от клиентите“ води до остра конкуренция между пласьорите. През последните две години, в резултат на изключително ниското качество на уличния хероин, е факт постоянният конфликт между пласьорите. Възможно е продавачът на дребно да загуби клиенти заради по-голямото разреждане от страна на доставчика и да търси смяна. Ако случаят е такъв, шефът на района трябва да предприеме мерки. Стока може да се вземе от друг доставчик само ако собственият я е свършил, но това става единствено в рамките на „фирмата“ (доставчици, които са подчинени на шефа на района). Ако пласьорът си достави стока от източник извън района (вж. по-долу за районирането), той прави „шано“ и подлежи на сериозно наказание.

Този термин навлиза като наименование за работещите извън мрежите: т.нар. шанаджия е свободен играч, който обикновено не се подчинява на наркоорганизациите в страната и използва неконтролирани канали за доставяне на стока. В настоящия момент сред тази категория преобладават араби и представители на съседни балкански страни (вносят си за своя употреба). Те купуват по 100–200 грама стока, която е значително по-чиста от продаваната на улицата. Шанаджията работи за своя сметка и е изгодна плячка за наказателните бригади. Обикновено неговата собственост се взема от членовете на наказателната бригада. Отстраняването му е чрез разоряваща глоба и пребиване. Ако случаят е по-тежък, той се осакатява.

Като специален вид участник в мрежата на трето ниво трябва да се посочи фигурата на „мулето“ (използваме го по аналогия с наркотрафика, без да имаме точно съответствие на вътрешния български пазар). Функцията на този тип участник е да осигури стока за доставчика. Това може да се случи по различни схеми. Например да докара стока на улицата или доставчикът да отиде да го вземе от „адреса“. Като „мулета“ се използват много сигурни хора, обикновено с дълга криминална биография. За да се минимизира рискът, за прикритие служат шофьори на таксите, шофьори, зареждащи търговски обекти, и дори полицаи (слу-

Графика 4. Хероиновият пазар на дребно

чаят в Сливен)³⁴. При задържането на такива лица са откривани между 100 и 200 грама хероин. Съществуват и т.нар. големи складове, където се държи цялата стока за месеца. В столицата е известно, че има два-три такива склада. При разбиването на голям склад в София (август 2002 г.) са намерени около 5 кг хероин.

От интервютата става ясно, че пласьорите не общуват пряко с шефовете си. Обикновено пласьорът познава „шефа на района“ лично, но винаги общува с подшефове – „наместници“. Вероятно тези по-малки шефове изпълняват при нужда и ролята на доставчици. Следователно те също би трябвало да са на трето ниво. От разказите излиза, че тези шефове „не пипат“ стоката оперативно, но

имат непрекъснат „оперативен“ контрол над мрежата чрез подчинените си. Според разкази на бивши и настоящи пласьори срещите между големите босове и хората от второ ниво са от време на време или при кризи в системата.

5. Четвърто ниво. Ролята на участниците тук често се слива с тази на трето ниво – по същите причини, които бяха посочени за трето ниво. На четвърто ниво са т.нар. шефове на райони, за които работят всички в йерархията под тях. Същевременно противоречивите отношения, в които тези шефове се намират в София, показват, че не може да се говори за стройна симетрична пирамида. Често в една мрежа има няколко шефове, които „си разделят властта“ и сред които няма ясна субординация.

Моментната структура (2002–2003) на четвъртото ниво в столицата е резултат от продължителен процес на сблъсъци и договаряния между групировките, като окончателното преразпределяне е след убийствата на Поли Пантев³⁵ през пролетта на 2001 г. и Лъоня Джуджето през есента на с.г. Дотогава в София се продава за определен „шеф“, който обик-

³⁴ Вж. „Вътрешни новини“ – БТА, 25 септ. 2002; в. „Сера“, 3 септ. 2003.

³⁵ Поли Пантев е застрелян на 9 март 2001 г. на о. Аруба. Смята се, че е контролирал доставките на хероин и кокаин, но не се е занимавал с вътрешния наркопазар.

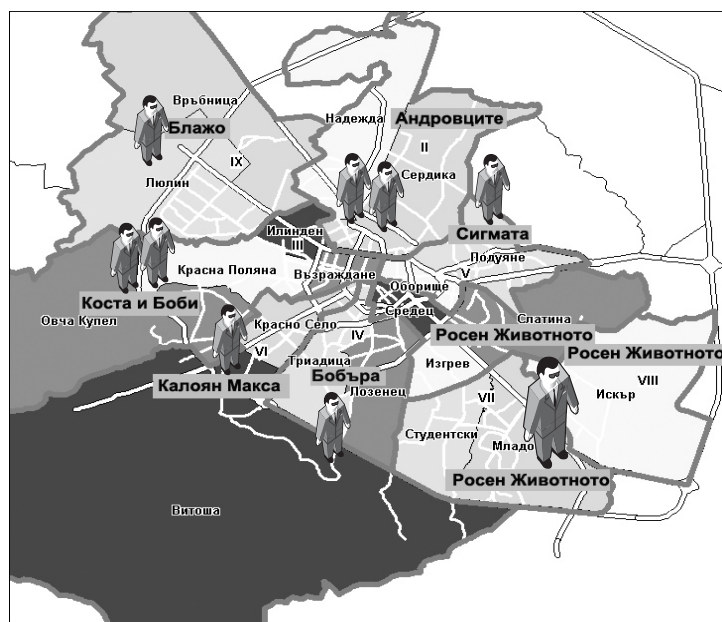
новено контролира отделни места. Типичната организация включва шеф, който има 5, 10, 20 пласьори на улицата заедно с доставчици и принадлежи към едно от двете групирания около бившите ВИС или СИК. Необходимо е да се уточни, че до лятото на 2002 г., въпреки периодичните напрежения между двете групировки, винаги е постиган баланс. След преговори между шефовете на четвърто и пето ниво се стига до **принципа на териториално разделяне, като за очертаването на зоните на влияние се използва структурата на полицейските райони.** Възприема се принципът всеки пласьор да има определена територия и да „принадлежи“ на собственика на района. Продаването в чужд район дори в рамките на стотина метра, вземането на стока от външни източници или работата за друг шеф на район се наказват (от глоба през пребиване до осакатяване).

Избраният принцип при разделянето на столицата неслучайно следва районните полицейски управления. Според пласьорите това се дължи на ключовата роля, която полицията играе в преразпределянето на територията³⁶. Без контакти в съответното полицейско районно управление опазването на територията не е възможно. Типичната вноска за полицейски шеф, натоварен с работа по наркотиците в едно районно, е около 15–20 лв. на пласьор седмично. Колко дава шефът на района отгоре за това, че не се пипа системата, зависи от личните договорености с полицейския началник³⁷, но сумите варират между 10 000 и 20 000 лв. годишно. Известно е, че извън общите споразумения „при инциденти“ пласьорите, доставчиците и шефовете плащат допълнително. Например при хванат пласьор се плаща между 500 и 1000 лв. за заловено пакетче. При залавяне на 200–300 грама на трето ниво се стига до 10 000–15 000 лв. „глоба“. Данните за договореностите с полицаите са фрагментарни и са предимно за Трето, Четвърто и Шесто районно управление на столицата (според някои полицаи причината да се знае за тези райони е, че те са „най-пробитите“). „Пробивите в полицията“ са на различно равнище. Ако не може да се достигне шефът, работи се с неговите подчинени. При трима-четирима души в отдел е възможно шефът да не взема, но типичната картина е поне половината от подчинените да се възползват от позициите си. Парадоксално е, че хора, за които има данни за

³⁶ Корупцията в правоохранителните и правораздавателните институции има ключово значение за развитието на престъпността в България. Специални анализи по темата бяха направени от *Коалиция 2000* (вж. www.anticorruption.bg). Темата е многократно дискутирана и от политическото и професионалното ръководство на Министерството на вътрешните работи.

³⁷ Сред пласьорския фолклор на второ и трето ниво се споменават различни имена на офицери от полицията, започващи с директори на райони в София и завършващи с бивш шеф на отдел „Наркотици“ в Национална служба „Полиция“. За част от имената има потвърждение, че е имало проверки в системата на Министерството на вътрешните работи.

Графика 5. Разпределение на София според известните „отговорници“ от четвърто ниво в йерархията

злоупотреби, се преместват от един район в друг.

По сведения на пласьори, полицаи и експерти от специалните служби столицата в настоящия момент е разделена на около девет района, следващи структурата на полицейските районни управления, и шефовете са разпределени по следния начин (вж. графика 5):

- първи район – Росен Животното³⁸ (сега е в Италия и ръководи посредством свои хора – Гунди и Лъчо);
- втори район – Андровците – става дума за двама души, но интересното е, че който и да е новият втори човек, все Андрого наричат;
- трети район – Коста и Боби;
- четвърти район – Бобъра (преди са били и Хамстера, и Наско, но сега са му подчинени);
- пети район – Сигмата;
- шести район – Калоян Макса (преди е бил станалият известен Илиян Версанов);
- седми район – Росен Животното;
- осми район („Дружба“) – Росен Животното;
- девети район („Люлин“) – Блажо (опитват да го сменят от пролетта на 2003 г.)

Важна характеристика на четвърто ниво е, че от него се управляват **адвокатите** и т.нар. **наказателни бригади**. Тези две групи имат важна роля за състоянието и функционирането на мрежите.

За разлика от адвоката, обслужващ търговска компания, обслужващият наркоструктури, т.нар. **черен адвокат**³⁹, обикновено е работил или в системата на Министерството на вътрешните работи, или като следовател по наказателни дела, прокурор, съдия. Типичният черен наркоадвокат атакува системата на всички равнища – от районното полицейско управление, където е осъществено задържането, през дознатели и сле-

³⁸ Където се споменават конкретни лица, ще бъдат използвани прякорите, с които са известни от средствата за масово осведомяване.

³⁹ Обикновено това са юристи, свързани със сиви и черни структури, включително и наркоструктури, с добра практика в различни дела по тежки нарушения според Наказателния кодекс.

дователи до прокурори и съдии, т.е. опитва се да я „пробие“ на всеки стадий на досъдебното и съдебното производство. По тази причина те не само са адвокати, защитаващи своите клиенти, но имат особено засилена посредническа функция. Показателно за тази тяхна роля е, че хонорарите им обикновено се формират като процент от парите, които би трябвало да се платят за спасяването на съответния член на организацията. Колкото по-тежки са случаите и по-голяма е сумата, толкова по-сериозни са хонорарите, които реализират черните адвокати. Важна специфика в тяхната работа е, че работят „като мрежа“. Случаите се разпределят в зависимост от „влиянието“ на дадения адвокат в съответните райони или части на правозащитната система. Например един адвокат работи с обвинените в Трето районно в София, защото е бил следовател там, друг – в Четвърто, защото е работил в районното като офицер от полицията и т.н. Повечето дела – например в София, се покриват общо от около двадесетина адвокати. Адвокатите извършват и допълнителни посреднически услуги, като например уговаряне на „жертви“⁴⁰ с полицията, пускане на информация в медиите и пр. Необходимо е да се уточни, че освен покриването по райони и тук е налице относително ясна йерархия – с обикновените пласьори се занимават „младшите“ представители на тази група. За разлика от обикновения адвокат черният рискува физическо наказание при неуспех. Като цяло обаче адвокатите имат изключително важна роля за устойчивостта на мрежата. Лоялните улични пласьори виждат, че дори и при грешка, възможността да не попаднат под ударите на закона е относително голяма.

Особено важна роля за функционирането на йерархията и принципа на райониране имат **наказателните бригади**. Без насилието, което тези специални групи осъществяват, не би било възможно да се контролират нито разпределението на доставките, нито териториалните нарушения. Според наличната информация големи наказателни бригади – подобно на тези през периода 1994–1997 г. – вече са трудни за поддържане. На тяхно място всеки шеф на район има по трима-четирима души („една кола хора“), поддържащи дисциплината. Възможно е един-двама от тях да са лични телохранители на шефа. Типичното сплашване на пласьора обикновено се извършва от двама-трима души, а когато трябва да се вземат „по-сериозни мерки“, се събират до десетина души, като се мобилизират хората от три-четири района. Обикновено наказателните бригади се използват допълнително и в други сфери на организираната престъпност – за събиране на лихви, за наказване на сводници, притежатели на заведения и пр.

Наказанията, които се налагат, могат условно да се степенуват в три нива: 1) глоба – в зависимост от тежестта на нарушението лицето плаща

---

⁴⁰ За да се избегне подозрението, че дадено районно не си върши работа, се уговарят с „покриващите шефове“ определен брой жертви от пласьори на второ ниво.

определена сума, която варира от няколкостотин до няколкохиляди лева; 2) пребиване – отново има степени на пребиване, но се избягват чупене на кости и тежки наранявания; 3) осакатяване – варира от чупене на пръсти до чупене на двата лакътя, двете капачки на коляното и пр. (трудно-възстановяващи се или невъзстановяващи се кости).

Проучването за разходите за поддържане на наказателните бригади показва, че участник в малка бригада взема около 300 лв. на седмица плюс екстрите – кола, мобилен телефон, „пиене и ядене в заведенията на шефа“, „проститутки от контингента на шефа“ и т.н. Глобите на пласьорите и отнетата собственост са за наказателната бригада. Шефът на бригадата взема около 1500 лв. на седмица. Шефовете на наказателните бригади също имат особен статут, като могат да имат и собственост в бизнеса. Въпреки парадокса член на наказателна бригада да взема по-малко от уличния пласьор повечето източници потвърдиха тази информация. Обяснението е, че пазарът на „силови услуги“ се е свил и равнището на заплатите трябва да се съобразява с нормалните охранителни фирми, където работещите имат два-три пъти по-ниско заплащане от тези в наказателните бригади.

Важно е да се каже, че на това четвърто ниво се срещат непрекъснати ротации – издигания и сваляния в рамките на месеци. Заедно с шефовете на районите непрекъснато са налице поне още един-двама „малки шефове“ с не особено ясна йерархична позиция⁴¹.

6. Пето ниво включва т.нар. **големи шефове**. За тях средства за масово осведомяване, полицаи и политици често говорят, че имат дълги досиета, но поради редица причини, които настоящият текст няма амбицията да анализира, са „недостижими“ за правосъдието. **Най-важната характеристика на тяхната дейност е, че имат устойчив бял бизнес, доказващ значителни доходи. Същевременно легалната им дейност е свързана със сиви и черни икономически дейности, които осигуряват голям допълнителен финансов, организационен и човешки ресурс за разширяването ѝ.** При натиск в черния или сивия сектор на дейността активността в заплашеното направление бива редуцирана или дори прекратявана. **Този постоянен преход по веригата бяло-сиво-черно прави изключително трудно стигането до истинските шефове от пето ниво.** За тях наркоразпространението е само един от ресорите, като обикновено не се занимават с оперативна дейност: кой къде да стои в йерархията, кой колко да внася,

⁴¹ Това дублиране и редуублиране на нивата звучи в интервютата от пласьорите така: „работих за Боце, под него е Митко Бабата“. Същевременно Боце, който е шеф, се оказва, че работи за Митко Руски, а той „се бил разбрал с Клюна“... Разказите са доста противоречиви от типа, че Клюна искал да преразпредели територията и същевременно работи и за Косьо Самоковеца и Мето Илиянски. А пък „Киро Японца вече работи само в мах’лите“, но имало райони, откъдето „още получавал“, и т.н.

кого ще наказват... Те договарят разпределянето на районите и какво може да се развие (сега развиват малките градчета). Във връзка с това заслужава да се отбележи, че според участващите в наркорежите установилата се представа за противопоставяне между ВИС и СИК е по-скоро митология, защото всичко се разпределя. За подобно състояние на нещата говорят и експертите от специалните служби. Те твърдят, че българският наркопазар се движи към картелизиране. От началото на 2002 г. се смята, че старият тип делене на „хора от ВИС и СИК“ вече не съществува. В настоящия момент „смесването“ е стигнало до такова равнище, че те са почти неразличими.

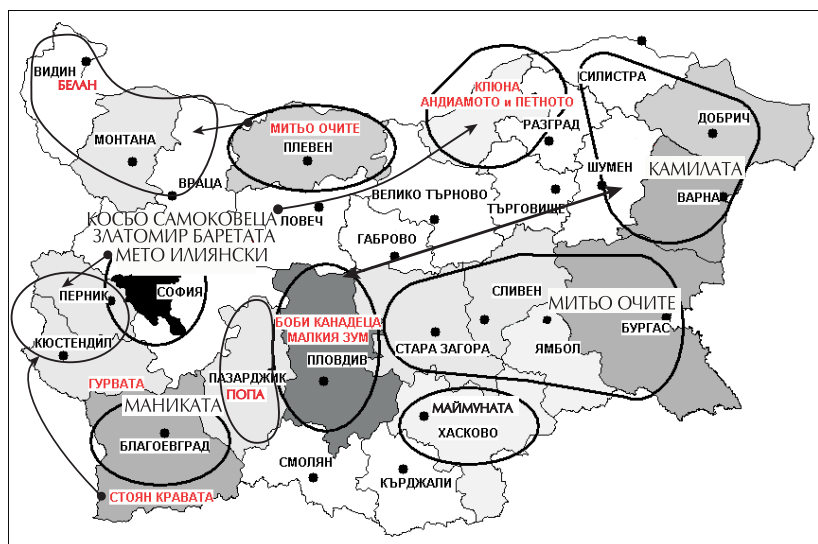
Изнесените разследвания в средствата за масово осведомяване, пот-

върдени и от полицейски източници, делят страната на три големи местни организации. Например за София се твърди, че има почти пълен синхрон между трима „големи шефове“: Косьо Самоковец, Златомир Иванов и Мето Илиянски⁴², като за последния се смята, че се е оттеглил, а нашумелият Киро Японеца отдавна е изпаднал. „Тримата на върха“ влизат в бизнеса някъде към 2001 г. Другите по-значими участници са идентифицирани като Иво Гела във Варна и Митьо Очите в Бургас.

Човекът, за когото обаче най-често се говори, че се занимава с оперативното ръководство в София, е Ключа. Другото често споменавано име е Демби⁴³, който се смята за наместник на Ключа.

Двамата предизвикаха серия от статии в средствата за масово осведомяване, а интервюирани пласьори и полицаи потвърдиха, че през последните една-две години наистина управляват столицата. Най-ясното доказателство за възможностите им е, че „имат най-силната наказа-

Графика 6. Разпределение на страната според известните „отговорници“

⁴² Имената се споменават в над 300 публикации през последните две години: вж. 168 часа, 23 май 2003; 168 часа, 31 ян. 2003; Капитал, 17 авг. 2002; Капитал, 11 ян. 2003.

⁴³ Вж. Труд, 19 авг. 2003; 24 часа, 21 авг. 2002; Тема, 26 авг. 2002; Монитор, 14 септ. 2002; Банкеръ, 28 юни 2003.

⁴⁴ Интервюирани дългогодишни пласьори разказаха в детайли каква изключителна специализация има в групата и колко строга е дисциплината. Трудно е да се прецени доколко тези разкази са свързани с личен опит и доколко са резултат от публикуваното в средствата за масово осведомяване. Необходимо е да се уточни, че групата на бай Добри стана известна от медиите след ареста на Николай Добрев

телна бригада“, която при необходимост може да се събере от районите (до 30 души). Важно е уточнението, че този тип наказателни бригади не стигат до крайности. Те биват използвани за плашене и наказания (описаните три степени), но не и за убийства. В няколкото случая, когато групи са използвали огнестрелно оръжие, това е било неефективно. Смята се, че при прилагането на крайни средства „шефовете на четвърто и пето ниво обикновено са наемали или групата на бай Добри⁴⁴, или чужденци“. Ако се обобща, старите пласьори познават лично хора като Ключа и Демби, но за „тримата на върха“ вървят популярни слухове. Може да се каже, че хората, които имат тази междинна позиция (между четвърто и пето ниво), като Демби и Росен Животното, проявяват типичната „лоша дисциплина на средното ниво“, позната от времето на силовите групировки през периода 1994–1998 г. Смята се, че след края на периода на „разсипването“ (хероинът, който е оставал в България за плащане на услугата прекарване през територията на страната) и преминаването предимно към пряко купуване от Турция, хората от средното ниво започват все по-често да играят за своя сметка.

7. Размер на хероиновия пазар. След анализа на структурата на хероинового разпространение и функционирането на наркорежата, възниква въпросът какви са средствата, които този пазар генерира. Изчисленията, които могат да се направят за хероиновия пазар в България, показват, че оценките за размера му силно варират поради големия диапазон, в който се движат изходните данни. При средни разходи на едно лице от 10–15 лв. на ден и при 15 000–25 000 наркозависими хероиновият пазар би трябвало да е **в рамките на 55–135 млн. лв.** Тази оценка може да е чувствително завишена, тъй като зависимите невинаги успяват да употребяват хероин всекидневно – повечето от време на време спират в опит да преодолеят зависимостта.

8. Кризата. Описаната структура и функциониране на наркорежата в София са ориентирани за състоянието на наркоразпространението в неговата зрялост. Настъпилите промени обаче от есента на 2002 г. дават основание да се предполага, че наркоорганизацията започва да се разпада. Съществуват многобройни симптоми, показващи, че може да се говори за **системна криза в разпространението на хероин**. Промените протичат изключително бързо и дали описаното ще продължи да е валидно, зависи от случващото се след средата на 2003 г. За настъпването на кризата способстват серия външни и вътрешни събития. Към външните фактори може да се отнесе промяната в потребителското поведение на някои от големите западноевропейски наркопазари – преминаване от хероин към кокаин. Доколко това прев-

---

и още петима души в края на август 2002 г. Арестуваните са бивши барети и на мястото на задържането им беше намерено голямо количество оръжие, муниции и експлозиви. Прокуратурата нарече групата „фабрика за убийства“. По време на следствието стана ясно, че много от обвиненията няма да издържат в съда. Предстои съдебен процес.

ключване води до намаляване на хероиновия транзит през България и оттук до изменение на вътрешния хероинов пазар, е трудно да се каже. Друга важна индикация за промяната е засилената активност от страна на турските служби за сигурност (довела до серия разкрития), като се предполага, че в резултат на това има трудности за българските нарконосители в контактите им с турските хероинови лаборатории.

За разлика от външните промени във вътрешен план за настъпилите сътресения на почти всички нива може да се говори с много по-голяма увереност, което по-долу ще бъде изложено накратко.

На първо ниво се наблюдава **общ и постоянен спад на употребяващите хероин**. Причините за това са няколко:

- Демографският спад – устойчиво намаляващата раждаемост през 80-те години на миналия век води до моментната ситуация, при която младите хора, които навлизат във възраст за употреба на наркотици, са по-малко от предходните години (коhortите, т.е. родените през всяка година, са по-малки във всяка следваща година).
- Натрупаният опит с употребата на хероин. В резултат на хероиновата епидемия от края на 90-те години ужасяващи примери вследствие на употреба има в почти всяко училище и квартал на големите градове. В резултат дори деца с девиантно поведение предпочитат да се въздържат от експерименти с хероин.
- По-малкият брой нови зависими в резултат на спадащото качество на уличния хероин (според данните от химическите анализи). Налице са индикации, че броят на „закачващите се“ сред опитващите е спаднал рязко.

В резултат на тези обстоятелства за разлика от периода 1993–2000 г., когато наркомрежите реализират прираст през всяка следваща година, налице е тенденция към спад в приходите. Натискът отдолу създава силни напрежения в наркомрежите – потвърдено е както от уличните пласьори, така и от оперативните полицейски данни. От началото на 2002 г. се наблюдава спад на средния брой клиенти, обслужвани от един уличен пласьор (от 30–40 на 20–25 към средата на 2003 г.), и съответно намаляване на доходите им. Последици от това са трудностите при намирането на нови пласьори и непрекъснатите конфликти помежду им. Кадровата криза на уличната мрежа се описва от старите пласьори така: „През последната година в някои райони са главно млади момчета, които непрекъснато ги ловят“.

Кризата отдолу съвпада с криза отгоре, която на четвърто и пето ниво според полицаи и пласьори започва след смъртта на Поли Пантев и се изостря още повече с убийството на Леонид Фотев – Лъоня Джуджето⁴⁵. Дотогава Лъоня Джуджето поддържа баланса между различните групи в наркомрежите на София, разделени на два лагера – ВИС и СИК. През

⁴⁵ На 16 септември 2001 г. Лъоня Джуджето е заклан от Петър Петров – Кюстендилеца под въздействие на кокаин.

лято на 2002 г. процесите стават неудържими. Има много индикации да се предполага, че кризата започва, след като шефовете на четвърто и пето ниво се сблъскват за неуредени сметки след легализацията на капиталите през есента на 2001 и пролетта на 2002 г. – предимно твърде големи инвестиции в туризма⁴⁶. Катализатор на кризата е стрелбата срещу един от шефовете на четвърто ниво – Илиян Версанов, който говори пред полицията, за да се подсигури срещу екзекуция.

В резултат на показанията на И. Версанов започва процес срещу Кюна, обявен за издирване през есента на 2002 г. Арестувани са по-голямата част от бригадата му: Демби, Роко, Бисер И., Александър В. – Зелката, Кирил К. – Бакшиша, Цветан Д. и Росен П. На 10 септември 2002 г. е арестуван и Г. Нацев, след като криминалистите установяват, че той е стрелял по Версанов с автомат „Калашников“, осигурен от Росен П.

Стрелбата е отведен удар на Кюна, който на 27 юни 2002 г. е ранен от неизвестен снайперист на терасата на собствената си къща в квартал „Княжево“. Самият той се предава в столичното следствие на 21 януари 2003 г. и прекарва известно време в затвора. В момента Кюна е на свобода срещу парична гаранция в размер на 4500 лв., потвърдена от Софийския апелативен съд на 9 май. На свобода, но срещу 3000 лв., е и Демби. Според последни данни от седемте членове на групата на Кюна в ареста е останал само един.

Срещу Кюна и хората му са повдигнати обвинения за „опит за убийство на Илиян Версанов по начин и със средства, опасни за живота на мнозина, извършен след предварителен сговор“. Освен за това Бисер И., Росен П. и Георги Н. ще отговарят пред съда и за незаконно притежаване на оръжие. Според източници от съда събраните досега доказателства по делото са достатъчни наркодильрите да бъдат осъдени⁴⁷.

В резултат на задържанията на ключови фигури като Кюна и Митьо Очите (подобни обвинения са повдигнати в Бургас) и техните обкръжения дисциплината сред играчите на големите наркопазари започва да се влошава. С продължителното им отсъствие от „оперативната координация“ се стига до ситуация, в която шефовете на четвърто ниво започват

⁴⁶ Най-популярното обяснение сред криминалните и сивите босове е, че в началото на август 2002 г. става ясно, че е надценена възвращаемостта от туризма и високите лихви по „черните кредити“ се оказват необслужваеми (поради трудности с нормалните банкови кредити криминални структури дават пари срещу много висока лихва). Необходимо е да се уточни, че последиците от „инвестициите в бял бизнес“ са доста многопланови. Според адвокати, обслужващи лидерите на криминалните и сивите структури, основният проблем е в неяснотата на „устните договори“ и отсъствието на традиция да се спазва договорът. Конфликтите са не само за дългове, но и за непредоставяне на собственост, партньорство с конкуренти и пр.

⁴⁷ в. „Банкеръ“, 2 авг. 2003.

да работят предимно за себе си. Показателно в това отношение е как след кризата от лятото на 2002 г. на уличните пласьори вече не се дават готови дози хероин – метод, който се използва, за да се предотврати разреждането⁴⁸. Последниците са разпадане на дисциплината в мрежите на второ и трето нива, а безогледното използване на наказателните бригади през лятото на 2002 и 2003 г. допълнително влошава ситуацията. За кризата във високите нива допринасят и опитите на най-големите шефове да излязат от наркобизнеса. Това води до намаляване на финансовия ресурс поради желанието да се извадят колкото може повече пари от черния сектор и да се влагат в белия. Резултатът е изключително ниското качество на хероина, който се купува от Турция. Според данни на НСБОП чистотата на хероина на едро е спаднала до 10-12 %, при положение че през 1999-2000 г. е била толкова на второ ниво. Сега уличната доза хероин е около 4 %, но има квартали и градове, където стига и до 2 %.

Б. Пазарът на меки наркотици

След като в края на 90-те години на ХХ век големите криминални организации навлизат в продажбите на меки наркотици (марихуана, хашиш и други форми на канабис), пазарът през 2003 г. остава разделен между дребни дилъри, които контактуват пряко с производителите и продават на „приятелски групи“ и криминални организации. Естествено, това разпределение не удовлетворява организираната престъпност и затова периодично се осъществяват кампании за отстраняване или поставяне под контрол на независимите дилъри. Според данни от полицията в повечето от големите градове на страната „улицата“ (публичните места за продажба на трева) периодично попада под контрола на големите криминални структури. Известни са различни методи за осигуряване на този контрол, като например белязане на стоката⁴⁹, проверки на употребяващите в заведенията, където се пуши трева. Според независимите дилъри част от кампаниите, които полицията осъществява срещу продаващите, е свързана с „насочени сигнали“ до нея с цел да се разчисти теренът. Примери в София са операциите срещу продажбите в Студентския град и централните градинки (Паметника на Съветската армия, Паметника на Патриарх Евтимий и др.). Въпреки тези усилия пазарът продължава да е труден за контролиране от страна на организираната престъпност. Основната причина е, че „прагът за влизане“ на неза-

⁴⁸ За да се ограничи възможността за разреждане на първо и второ ниво, дозите се подготвят предварително във формата на т.нар. ленти. Те са залепени на лента и на пласьора на първо ниво му се отрязва лента със съответното количество дози – например 60 в зависимост от клиентите, които се знае, че има, и той дължи съответните суми. Лентите са ефективни и като контрол за второ ниво. За разлика от София използването на готови дози продължава в по-малките градове, доказателство за което е залавянето на много готови дози (в Русе и Плевен).

⁴⁹ В София тази практика е известна като слагане на печати върху пликчетата с трева и дори на хартията, от която е свита цигарата.

висим дилър е много нисък. Предпоставки са лесният достъп до суровина и ниската ѝ цена. Типичните биографии на продаващи меки наркотици са на ученици от средните училища и студенти, които са си намерили „нива, за да не плащат на мутрите“. След като са си осигурили личното потребление, те започват да печелят от излишъка, продавайки в затворения си кръг. Съществуват и „млади предприемачи“, които влизат на пазара само заради печалбата. Сблъсъкът с организирани криминални структури обикновено произтича, когато „приятелският кръг“ се разшири или съответната групировка „залови“ потребител от кръга на независимия пласьор.

Необходимо е да се отбележи, че освен многото „приятели пласьори“ съществува значителен процент употребяващи, които сами си отглеждат канабисови растения поради добрите климатични условия и вече развитата търговия със семена.

Към изброените проблеми, пред които са изправени големите криминални групировки, трябва да се прибави и **малкият по обем пазар на мека дрога**. Според световния опит почти 90 % от употребата е от редовни потребители. Преизчислено като количество за България, става дума за около 4000–5000 кг годишно. Както е известно, цената на един килограм на дребно се движи между 800 и 1000 лв., или общо между 3,2 и 5 млн. лв. Освен относително малкия пазар продаващите за криминалните групировки не могат да се възползват и от нововъведението за сигурност – поръчките по мобилни телефони. Ниската цена на меките наркотици прави в настоящия момент подобна поръчка твърде скъпа.

Същевременно организираната престъпност в страната не може да си позволи да изостави пазара на меки наркотици. Защото преди всичко той е най-големият по брой потребители. Както показва анализът на търсенето (вж. част втора), потребителите на мека дрога са около 30 000–50 000 редовно употребяващи и още толкова инцидентни. В сравнение обаче със Западна Европа и бившите социалистически страни, като Полша, Чехия, Унгария и Словакия, равнището на „проникване“, на „опитвалите“ от 1,5 % е твърде ниско и може да се очаква постоянен ръст в близките години. Потвърждение за подобно очакване са регистрираните нива в средните училища (достигащи в някои градове над 30 %). На второ място, според експертни оценки, доходите от продажбите на хероин спадат и се очаква да продължат да намаляват – следователно меките наркотици са добра допълнителна възможност за организираната престъпност.

В. Пазарът на синтетични наркотици

Както беше казано в първата част, производството на амфетамини в България има дълга история, а след 1998 г. – в резултат от усилията на организираната престъпност – тази група психоактивни вещества започва да се налага масово и на вътрешния пазар. На практика продажбите

на синтетични наркотици, както и на хероина, са почти напълно контролирани от големите криминални структури. Колкото до вътрешното потребление, то се задоволява предимно от производство в страната и може да се предполага, че също се организира от големите криминални структури в България. Същевременно за част от заловените трафиканти и работещите в разкрити от специалните служби лаборатории може да се твърди, че участват в относително малки престъпни организации, изнасящи амфетамини за Близкия изток. Може да се предполага, че съществуват **две паралелни системи за производство на синтетична дрога**. Едната е насочена към вътрешния пазар и част от българската организирана престъпност, докато другата – навън, а в нея участват много самостоятелни криминални предприемачи. Съпоставянето на заловените количества по границите с данните от изследванията за вътрешната консумация показва, че **производството за износ е неколнократно по-голямо от това, което може да бъде усвоено от вътрешния пазар**. В резултат то трябва да се съобразява с изискванията на близоизточния пазар, да поддържа много ниска цена, което пък води и до много ниско качество. Вероятно това е основната причина за ниското качество на предлаганите у нас синтетични наркотици.

Развитието от началото на 2003 г. показва нова изключително опасна тенденция. Със спада на потреблението на хероин организираната престъпност се ориентира към засилено предлагане на синтетични наркотици. От серията дълбочинни интервюта с дългогодишни зависими от хероин, проведени през пролетта и лятото на 2003 г., става ясно, че **вълната на смесена употреба на хероин и амфетамини е всеобхватна**. Същевременно, ако до средата на 2002 г. типичната употреба сред подрастващи е предимно приемане на прахчета и хапчета, в настоящия момент все по-масово става „смъркането“ на амфетамини, като се имитират техники, познати от употребата на кокаин. Активното вещество се разделя на части, оформя се на линии, смърка се с тръбичка и пр.

В това отношение може да се направи аналогия със Западна Европа. Там през последните няколко години протича процес, в който употребяващите хероин преминават към кокаин. За страна като България подобно „превключване“ е трудно осъществимо поради твърде високата цена на кокаина. Затова амфетамините се оказват естественият евтин заместител, или както някои експерти казват, това е „кокаинът на бедните“.

За съжаление, за „превключването“ от хероин към амфетамини информацията все още е твърде малко и тя е фрагментирана. Според полицията и специалните служби, които също регистрират тази тенденция, в резултат на хероиновата криза много от шефовете на четвърто и пето ниво се опитват да преориентират своите хероинови мрежи за разпространение към амфетамини. До началото на 2003 г. хероиновият пазар и пазарът на синтетични наркотици са много различни и са ясно „физически“ обособени. Например пласьорите на амфетамини работят предимно по заведенията и предлагат на място, а хероиновите, както беше

казано по-горе, работят на телефон и доставят стоката или правят срещи. Сега от полицейски оперативни анализи и от интервютата с наркоупотребяващи става ясно, че в част от големите градове е налице сливане на двете мрежи. Българските наркоорганизации се опитват да се възползват от съществуващия добър производствен и човешки потенциал.

Осъществените залавяния от полицията през лятото на 2003 г.⁵⁰ показаха, че архитектите на тези производства се опитват да затворят процеса производство – разпространение, като отрежат скъпата, рискована и намираща се извън страната част от системата. Иновативното и различното е, че при новите производствени мощности те се стремят да разширят максимално броя на участващите в производството лаборатории. Наркоорганизациите не само са усвоили старата, съществуваща в България технология за производство на амфетамини, а са се опитали да я „масовизират“, като я превърнат в „проста като технологията за дестилация на алкохол, масово използвана от средния българин“. Целта е да се създадат няколкостотин лаборатории, работещи умишлено само от време на време – за да се минимизира рискът. **Конструкцията**, която са създали архитектите на системата, **наподобява известната кокаинова схема на „пясъчния часовник“**⁵¹. Според тази схема в най-широката (най-горната) част на обърнатия триъгълник са „работниците“ – стотици хора, които получават евтино оборудване, прекурсори и точни инструкции (минимизиращи грешките в максимално опростената технология). По-надолу са няколко десетки куриери, занимаващи се с пренасянето на прекурсорите, субпродуктите и готовия амфетамин. В предпоследното ниво влизат хората, организиращи вноса на прекурсори⁵², химик-технолозите⁵³, а на най-тясното място на схемата са шефовете. След това започва нормалната пирамида, която е подобна на тази при разпространението на хероина (вж. графика 7) – на най-горните нива са разположени шефовете на разпространението, следват доставчиците, стотиците улични пласьори, за да се стигне до най-широката част на пирамидата – десетките хиляди употребяващи. Новото е, че

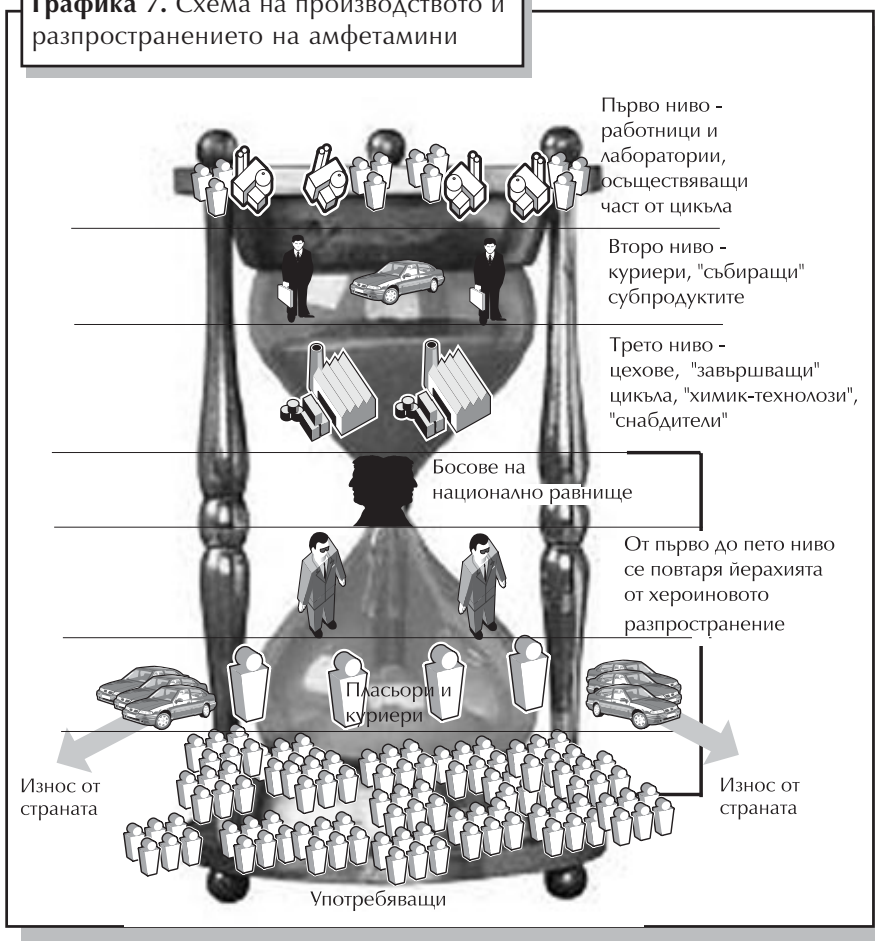
⁵⁰ За първи път се разкриват лаборатории, които произвеждат предимно за българския пазар. До 2003 г. са разкрити 13 лаборатории, произвеждащи за износ. Подобна тенденция се наблюдава и при заловените куриери, пренасящи големи количества амфетамини.

⁵¹ Reuter, P. Do Middle Markets for Drugs Constitute an Attractive Target for Enforcement, 2003.

⁵² Съществуват сериозни подозрения, че за да се избегне рискът от преминаването на границите, са създадени производствени мощности за „тотален синтез“ на прекурсори.

⁵³ Според експерти от специалните служби има многобройни индикации, че някои от най-известните български химици са били подложени на натиск и вербуване от страна на организираната престъпност. С особено внимание се ползват тези, които са имали участие в разработването на технологията за производство на каптагон. Като доказателство се сочат показното убийството на дъщерята на един от най-известните химици и залавянията на други по време на работа с химикали, за които, без да са под контрол, се подозира, че са част от екзотични технологични решения за производство на амфетамини.

Графика 7. Схемата на производството и разпространението на амфетамини

скъпите квалифицирани химици не се подлагат повече на риск. Идеята на схемата „пясъчен часовник“ е, че рискът вече се поема от най-ниско седящите в йерархията – „работниците“ в лабораториите, които имат същата функция като пласьорите на улицата – да са бързо заменени без големи финансови загуби. В този план лабораториите са пръснати из цялата страна в малки населени места и произвеждат по няколко килограма субпродукти, или в крайните звена – няколко килограма амфетамини. За да функционира тази схема, ключово значение имат звена, описани в хероиново разпространение, като наказателни бригади и черни адвокати.

Оценката на приходите, генерирани от употребата на синтетични наркотици, е изключително трудна задача. Поради

описаната тенденция за рязко нарастване на амфетаминовата употреба не могат да се използват данните от представителните изследвания. Освен това е налице неритмичност на употребата (в зависимост от сезона, при определени събития и пр.) и големи ценови различия във времето и мястото (от 0,50 до 15 лв. за доза).

Г. Българската организирана наркопрестъпност: възможни сценарии за бъдещето на наркоразпространението в страната

Изходната хипотеза при започване на настоящето проучване беше, че въпреки убедеността на средствата за масово осведомяване и общественото мнение за съществуването на организирана престъпност и дори на мафия в областта на наркоразпространението, това са по-скоро метафори, отколкото реалност. Основание за това бяха изследвания и анализи за Западна и Източна Европа, които показваха, че дори в страни като Италия и Русия с традиции в организираната престъпност при наркотрафика и наркоразпространението, преобладават малки органи-

⁵⁴ Paoli, L. (2002): Flexible Hierarchies and Dynamic Disorder: The Drug Distribution System in Frankfurt and Milan. *Drugs: Education, Prevention and Policy*. „The ‘Invisible Hand of the Market’: Illegal Drug Trade in Germany, Italy, and Russia“, Venice:

зации и индивидуални участници⁵⁴. Анализът на първичната информация, както и данните от полицията и специалните служби показват, че **наркотрафикът и наркоразпространението в България се извършват от особена конфедерация от три-четири големи криминални наркомрежи**⁵⁵. Както бе казано по-подробно (вж. описанието на йерархиите в наркоорганизациите), тази „конфедерация“ е създала вътрешно разпределение между участниците си на принципите на „районирани продажби“ и йерархия в структурата на доставките. Функционирането на организацията е възможно благодарение както на различни механизми на преговори, които разпределят териториите между съществуващите криминални групи, така и на специализирани звена, упражняващи насилие (наказателни бригади) и защитаващи членовете си от държавата (адвокатски мрежи)⁵⁶.

Необходимо е да се каже, че дългият опит на полицията и специалните служби по света показва, че най-много информация има за най-ниските нива за наркоорганизациите – продаващите на дребно, по-малко – за доставчиците (средното ниво), а за най-високите етажи тя е оскъдна и

12th Annual Conference of the European Society of Social Drug Research, 5.10.2001 (Paoli); K. Krajewski 'Drug Trafficking in Poland', Cross-Border Crime in a Changing Europe (2001).

⁵⁵ Българските наркоорганизации много повече наподобяват организационните схеми на южноамериканските хероинови организации (loose confederations of several organizations and entrepreneurs), които контрабандират и продават в САЩ при новата хероинова вълна през 90-те години.

⁵⁶ Отговорът на въпроса защо в България наркотрафикът и наркоразпространението стават част от организираната престъпност е свързан преди всичко с генезиса на организираната престъпност. Този текст няма възможността да разгледа по-детайлно факторите за възникването и развитието на съществуващите форми на организирана престъпност. За да бъде по-добре разбрана интерпретацията на наркоразпространението, която се предлага схематично, ще бъдат изложени предпоставките за възникването на големите български криминални структури: 1) Възприетият в началото на прехода конституционен модел на съдебна власт, включваща три относително самостоятелни звена (съд, прокуратура и следствие), който при липсата на баланс между отделните власти и на достатъчно развити правни инструменти, не осигурява ефикасна превенция, разкриване и наказване на престъпни и противоправни действия. 2) Наличието на „естествен скелет“, който организираната престъпност има в лицето на големи и сплотени спортни общности (в резултат на специалната мрежа от спортни училища, които държавата е изградила). 3) Прекрасната възможност от югоембаргото (наложено заради войната в Югославия), което има значението на сухия режим в САЩ, предоставя на криминалните групировки изключителни финансови ресурси и международни канали. В резултат към гигантската контрабанда за бивша Югославия се развиват многобройни допълнителни източници на сила – от кражби на коли и контрабанда с масови стоки до силово застраховане. 4) Българската държава е една от най-слабите в Източна Европа през периода 1990–1997 г. и новите политически елити нямат нито времето, нито ресурсите да се противопоставят на големите криминални лидери. 5) След стабилизирането на държавността през 1997–1998 г. в резултат на състоянието на правозащитните органи и съдебната система големите организирани структури успяват да се адаптират, като преориентират бизнеса си в сиви и чисто бели предприятия.

хипотетична. По време на събирането на първична информация се прояви български парадокс. За всички етажи на наркоразпространението се знаеше неочаквано много и от всички – наркозависими, пласъори, доставчици, полицаи и дори журналисти. Оказа се, че колкото е по-високо нивото, за което се говори, толкова по-ясна е картината. Причината за непълната информация при по-ниските нива е банална – значително по-големият брой участници там и хаосът в системата: текучество – влизане, излизане на наркопласъори, постоянни промени сред средния ешелон. Към това трябва да се добави смесване на функциите, неяснота на ролите и т.н.⁵⁷

Първоначалното предположение, че разказите за най-високите нива на наркоорганизациите са плод на медийно въображение, също се оказа невярно. Наркодильри и полицаи потвърдиха – без особена предпазливост – кой наркошеф къде контролира и какви са му позициите в цялостната организация. Реалната ситуация беше всеки да говори за всеки и за всичко, а основният проблем бе да се прецени къде свършва реалността и откъде започва измислицата... Очевидно **малките мащаби на страната** (като потребление се равнява на един двестахиляден германски или американски град), **преходът от един тип институции към друг** (след края на съветската система), **родово-приятелското общество, „културата на клюката“ и пр. социално-културни особености създават уникална атмосфера на знаене без последици.**

Макар че българските „глави на наркобизнеса“ като че ли се знаят, годни доказателства за дейността им няма – следователно няма и последици за тях. Това вероятно предопределя и поведението им – избягват крайните действия и обясняват ситуацията с „нека всеки прави своя бизнес – ние задоволяваме пазара... полицаите разясняват на медиите за нас... медиите пишат и продават тиражите си и т.н.“.

Необходимо е да се обърне внимание и на спецификата на организираната престъпност в страната. В България не е възможно тя да е от италиански, латиноамерикански, руски, кавказки, турски или друг тип, описани в учебниците. Основната причина е в размерите на страната. **За да съществува голяма криминална организация в „плиткия“ и „примитивен“ пазар** (у нас вече почти няма сложни технологични производства), **единственият начин е тя да функционира като мрежа от многобройни малки организации.** Различна част от организациите в мрежата съществуват като обикновени търговски дружества. Те, в зависимост от функциите им, извършват различни дейности – от криминални до напълно легални. Поради особената културна среда в България съществува сложно преплитане на чисто пазарните отношения с приятелските, родовите и клиентелистките и следователно трудно може да се прокара границата между сивото и черното.

⁵⁷ Парадоксалното е обаче, че именно този традиционен балкански хаос създава възможности за особена гъвкавост и адаптивност на наркоразпространението в страната.

Типичният модел, използван от големите криминални структури, е шефовете от най-високите етажи да участват в десетки търговски фирми в различни конфигурации, включващи като съдружници хора от своето ниво и от средните ешелони. Тези фирми притежават други фирми и така се създава мрежа, която може да жертва малки части, без да загуби своята цялост. Когато бъде разрушена определена част от мрежата, функциите ѝ се поемат от други части. Могат да се дадат многобройни примери как след арестите на десетки пласьори и техните шефове няколко дни по-късно продажбите на наркотици по улиците в засегнатия район са възстановени напълно. Известен български бос с математическо образование сравнява своята организация с „функционирането на Интернет-мрежата“.

Когато се описва наркоразпространението в страната, трябва да се подчертае, че то не е частен случай на българската организирана престъпност⁵⁸. В сравнение с другите форми на организирана престъпност в България то е **най-добре свързано и интегрирано в международните криминални организации, в него участват най-много хора и се е развило като най-сложната криминална йерархична структура в страната**. Към това трябва да се добави, че българските наркоорганизации са свързани с почти всички останали форми на организираната престъпност – от трафика на коли и хора до износа на археологически ценности. Същевременно до този момент няма данни, които да потвърждават предположението, че наркомрежите използват или са използвали значителните си ресурси, за да влияят системно върху българските съдебни⁵⁹ и политически елити. **Следователно няма основание действащата мрежа от наркоорганизации да бъде определена като мафия**. Въпреки то-

⁵⁸ В академичния и международния политически дебат няма единна дефиниция за *организирана престъпност*. В научните среди в Америка и Северна Европа тя често се определя като търговия с незаконни вещи и предоставяне на незаконни услуги: например според преглед на дефинициите от Франк Хейгън в началото на 80-те години сред американските криминолози съществува консенсус за това, че организираната престъпност включва модерно опериращо предприятие, чиято основна цел е получаването на облаги чрез нелегална дейност (Hagen, 1983). Ако се възприеме тази дефиниция, очевидно е, че нелегалното производство и трафикът на наркотици представляват форма на организирана престъпност. В отделни научни среди и особено в политическия дебат обаче *организираната престъпност* не се разбира непременно като нелегална дейност, а се идентифицира с множество едромасщабни организации, които или съществуват нелегално, или са свързани с противозаконна дейност. Втората концепция е добре илюстрирана със следната дефиниция: „Организираната престъпност е дело на организации, които имат устойчивост и йерархия и са въввлечени в многобройни криминални действия. Мафията е най-трайната и значителна форма на организирана престъпност“ (Reuter, 1985, с. 175). В текста е приета втората дефиниция и всички обяснителни схеми, които са използвани, изхождат от това разбиране за организираната престъпност.

⁵⁹ Не бива да се пропускат някои драстични примери, които предизвикват известни съмнения сред криминалните експерти. Най-драстичният случай беше делото „Опицвет“, по което съдът взе решение, че заловените 330 кг готова амфетаминова база и 666 кг бензилметилкетон (вж. по-подробно част първа) са за „лична употреба“.

ва от казаното може да се направи изводът, че **наркопрестъпността в България има структуроопределящо значение за нашата организирана престъпност** и се нуждае от специално внимание.

Прогнозите за бъдещето на наркоразпространението може да се включат в три най-вероятни сценария, които естествено не могат да изчерпят съществуващите възможности.

Първият сценарий условно може да се нарече **оптимистичен**. При него се предполага, че държавата и гражданските организации ще предложат масирани метадонови програми в столицата и най-засегнатите градове. Те с голяма вероятност ще извадят от наркопазара значителен брой наркозависими и рязко ще намалят приходите на организираната престъпност от наркотици. Това допълнително ще задълбочи „кризата в хероиновото разпространение“, ще доведе до разпадането на „хлабавата конфедерация“ от наркоорганизации и постоянно ниско качество на уличния хероин. Същевременно се предполага, че органите, натоварени с противодействието на наркоразпространението, ще успеят при предстоящите реструктурирания да създадат ефективна система за реагиране срещу новите наркозаплахи. В резултат ще намалее рязко рисковата употреба на наркотици.

Реалистичният сценарий изхожда от предположението, че моментната криза на наркоорганизациите, продаващи хероин, е нормално типично циклично колебание, каквито многократно са наблюдавани в САЩ и Западна Европа. За съжаление вече е създаден достатъчно голям хероинов пазар, който бързо ще върне нови инвестиции и ще осигури старата свръхвисока норма на печалба. Основният проблем на България е, че географски стои на хероиновия път към Европа. Близостта на големи производители на хероин до страната⁶⁰ дават възможност за бърз внос на качествени наркотици, което в рамките на няколко месеца да предизвика нова хероинова епидемия.

Песимистичният сценарий е свързан предимно с посочената тенденция към възможна епидемия от синтетични наркотици. Ако се приеме, че може да се очаква „нормализиране“ на хероиновото разпространение и към това се прибави създаването на нов голям „пазар на амфетамини“, може да се очаква относително ниската употреба на наркотици в страната да достигне равнищата на най-засегнатите страни в Източна Европа (Чехия). Като основание за песимистичната прогноза може да се посочи и феноменът, че малцина в България са успели да „излязат“ от високите етажи на организираната престъпност. Причината е, че както показва опитът у нас, досега поддържането на бял бизнес от бивши криминални шефове е възможно само ако си „оставят единия крак в черния“. Развитието през последните две-три години показва, че ако се излезе от черната зона, се освобождава достъпът до ресурси на нови игра-

⁶⁰ Афганистанските макови полета и турските хероинови лаборатории.

чи и най-малкото, което може да се загуби, е осигуреният с толкова усилия бял бизнес. В този план може да се издигне хипотезата, че при сегашното състояние на българската държава черният сектор е гаранция за достъп до силовите инструменти, без които няма оцеляване при сиво-черно минало.

3. ИЗМЕРВАНЕ И ОЦЕНКА НА ПОТРЕБЛЕНИЕТО НА ПСИХОАКТИВНИ ВЕЩЕСТВА (ПАВ) В БЪЛГАРИЯ

Излагането на генезиса и описването на моментното състояние на наркозпространението в първата и втората част на текста показват проблема от гледна точка на **предлагането**. Тук ще бъдат разгледани употребата и злоупотребата с психоактивни вещества от страна на **търсенето**.

Международните и специализираните български изследвания, информацията от неправителствени организации, работещи в тази област, анализите на полицията и специализираните полицейски служби, както и данните от медицинските статистики показват, че **употребяващите наркотици в страната не са хомогенна група**. Те могат да бъдат разделени поне според два критерия⁶¹.

Първият е свързан с **типа наркотици**, който се използва. Според него в страната могат да се различат три основни, относително независими един от друг пазара и съответно видове потребители на психоактивни вещества:

- *пазар и потребители на „мека дрога“* (канабис, марихуана, хашиш и др.);
- *пазар и потребители на „синтетични наркотици“* (амфетамини);
- *пазар и потребители на хероин;*
- като допълнителен четвърти, *еклектичен пазар*, може условно да се обособят продажбите на **психоактивни вещества**, които нямат голямо потребление – **от кокаин до ЛСД и халюциногенни гъби**.

Вторият разделителен критерий се основава на **начина на употреба и наличието на зависимост към съответното психоактивно вещество**. Според критериите на Европейския център за мониторинг на злоупотребата с наркотици (EMCDDA) при начина на употреба също има три категории:

- групата на **експериментиралите** или на **опитвалите** (имат се предвид тези, които са опитвали дори само веднъж в живота си съответното вещество – lifetime prevalence);
- групата на **употребяващите**⁶² (в нея попадат всички, които са

⁶¹ За детайли относно използваната методология вж. приложение 1.

⁶² Навсякъде в текста се използва понятието *потребители на даден вид наркотици* като събирателен термин за всички респонденти, които са опитали поне веднъж в живота си даден наркотик, използват го от време на време или много често. Двата термина – *потребители* и *употребяващи*, не трябва да се смесват.

посочили, че през последните 12 месеца са вземали съответното вещество – recreational drug use);

- групата на **проблемните потребители** (problem drug use), част от която са и зависимите потребители – хората, които са отговорили, че са употребявали съответното вещество през последния месец⁶³

Като се използват тези два критерия, чрез данните по-долу ще бъде направен опит за оценка на търсенето в страната.

A. Употреба на меки наркотици

Хипотезата, че групата на т.нар. меки наркотици ще има значително разпространение сред потребителите на психоактивни вещества, бе потвърдена от националните представителни изследвания⁶⁴. Тъй като те са едни от най-масово използваните, важно е да се определи какъв тип са основните им потребители според представената по-горе класификация.

При оценяването на броя и вида на потребителите на различни видове наркотици трябва да се има предвид начинът на задаване на въпроса. Оценките, които се получават при задаване на **пряк** или **косвен въпрос**⁶⁵, се различават значително една от друга.

На **прекия въпрос** „През последните 12 месеца вземали ли сте канабис, марихуана, хашиш (джойнт, ганджа, коз)?“, получаваме 0,5 % отговорили утвърдително през януари 2003 г., като почти същият е резултатът и през юли с.г. Преизчислено спрямо населението на страната като абсолютен брой, може да се каже, че т.нар. **употребяващи** (recreational drug use) са около 30 000–35 000 души.

За получаване профила на **опитвалите** (lifetime prevalence) бяха изпробвани два вида въпроси. През януари 2003 г. въпросът бе зададен така: „Вие лично пробвали ли сте?“, като се изброяваха психоактивните

⁶³ При оценката на тази група са използвани не само данни от представителни изследвания, но и от полицейската оперативна статистика и неправителствените организации, работещи с наркозависими.

⁶⁴ Центърът за изследване на демокрацията и социологическата агенция „Витоша Рисьрч“ проведеха първите в страната представителни изследвания за употребата и злоупотребата с наркотици през декември 2002–януари 2003 г. и юни–юли 2003 г. (вж. по-подробно приложение 1).

⁶⁵ Вж. приложение 1 – Методология на националните изследвания, проведени от Центъра за изследване на демокрацията и агенция „Витоша Рисьрч“.

вещества от меката група⁶⁶. Получените отговори на респонденти, пробвали канабис, бяха 0,4 %, а за пробвали марихуана и хашиш – 0,5 % (таблица 1). През юли 2003 г. цялата група меки наркотици бе събрана в един въпрос⁶⁷ и в резултат се получи, че групата на опитвалите е 1,5 %.

При анализа на отговорите от януари 2003 г. става ясно, че има около 50 % съвпадение на двете групи потребители: тези на **канабис** и потребителите на **марихуана и хашиш**. При преизчисляване на отговорите става

ясно, че **опитвалите** (*lifetime prevalence*) през януари 2003 г. са около 66 000–68 000 души. Според резултатите от юли 2003 г., когато въпросът е в точно съответствие с този на EMCDDA и обединява двете групи наркотици в една (**канабис, марихуана и хашиш**), положително отговорилите са 1,5 %. Това съответства на 93 000–96 000 души (над 18 години). Лекото нарастване е в рамките на грешката, което все още не ни дава основание да предполагаме, че е факт някакво нарастване през последните шест месеца.

Таблица 1. Потребители на меки наркотици (%)

	15+ години		15–30 години	
	Употребявам в момента	Пробвал съм преди	Употребявам в момента	Пробвал съм преди
<i>Януари 2003 г. (изследването е сред население 15+ години)</i>				
Канабис	0,5	0,4	0,7	1,4
Марихуана, хашиш (ганджа, джойнт)	0,5	0,5	0,8	2,0
<i>Юли 2003 г. (изследването е сред население 18+ години)</i>				
Канабис, марихуана, хашиш (джойнт, ганджа, коз)	0,4	1,5	–	–

Източник: „Витоша Рисърч“

При косвените въпроси, като „Бихте ли пробвали?“ и „Вие лично познавате ли някой, който употребява канабис, марихуана, хашиш (джойнт, ганджа, коз) през последните 12 месеца?“, както се и очакваше, бе получен значително по-висок процент на **употребяващи** – между 1,4 % и 1,5 %, което преизчислено се равнява на 90 000–100 000 души.

По отношение на оценката за групата на **опитвалите** процентът е още по-висок – 1,8–1,9 %, което е равно приблизително на 120 000–130 000 души (таблица 2 и графика 8).

За съжаление поради малкия брой отговорили утвърдително, че са **опитвали и употребявали**, не е възможно да се направи детайлен социодемографски анализ на употребата при меките наркотици.

Прави впечатление, че процентът на отговорилите, че са **опитвали** сред възрастовата група 15–30 години е от три до четири пъти по-висок

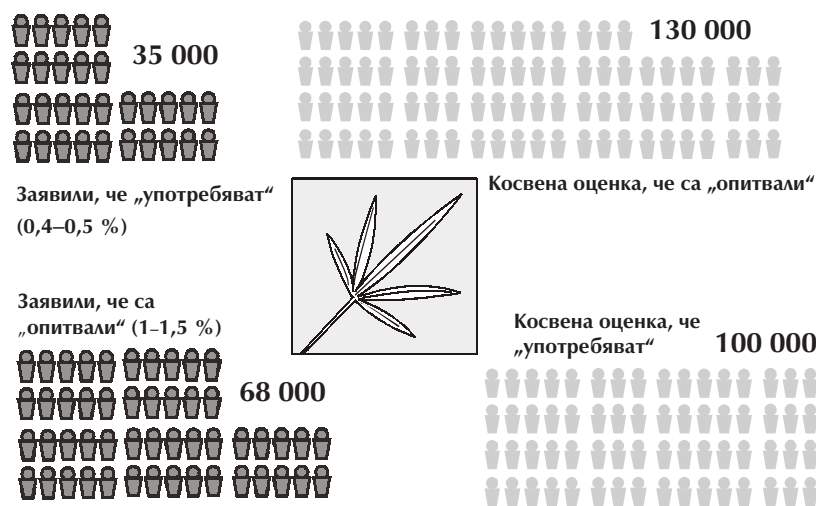
⁶⁶ Във въпросите бяха споменати в скоби и различните имена, включително жаргонни, с които са известни тази група наркотици. Разделянето на меките наркотици на две групи бе продиктувано от резултатите от пилотното проучване, където изследваните лица заявяваха, че са пушили канабис, но не са употребявали марихуана.

⁶⁷ „Вие лично пробвали ли сте някога канабис, марихуана, хашиш (джойнт, ганджа, коз)?“

Таблица 2. Процент на опитвалите и употребяващите, регистриран при косвени въпроси (януари 2003 г.)

	15+ години		15-30 години	
	Опитвали преди	Употребяващи	Опитвали преди	Употребяващи
Канабис	1,9	1,4	4,2	3,0
Марихуана, хашиш (ганджа, джойнт)	1,8	1,5	5,2	3,0

Графика 8. Структура на потребителите на меки наркотици според преките и косвените въпроси

(вж. таблица 1). Този брой е още по-висок при косвените въпроси, където **опитвалите** стигат до 4,2–5,2 %, или преизчислено като брой хора, е между 70 000 и 90 000.

Тези данни могат да се разгледат в контекста на съществуващите до този момент данни на Националния център по наркомании (НЦН), за да се очертае картината на **опитвалите** и **употребяващите** ученици в страната. За съжаление данните на Центъра имат представителност за отделни градове през различни години сред възрастовата група 12–18 години (VI–XII клас)⁶⁸.

Все пак най-общо може да се каже, че от данните от двете национални изследвания става ясно, че проникването на меки наркотици е значително по-високо в големите градове. Това се потвърждава от изследването на НЦН – според него **опитвалите** ученици в София и Пловдив⁶⁹ се движат между

12 % и 24 % (таблица 3). Подобна е ситуацията и с **употребяващите** (таблица 4). Според сондажни проучвания в Бургас⁷⁰ и Варна опитва-

⁶⁸ Съпоставянето на данните от двата типа изследвания показва значително по-високи стойности и при двете групи – **опитвали** и **употребяващи**. Тези разлики могат да имат две предпоставки. Първата е свързана с факта, че е изследвана най-засегнатата група от населението – *учениците в най-големите населени места*. Очевидно е, че в София и най-големите градове в страната, например Пловдив, Варна и Бургас, проникването на меките наркотици е в пъти по-високо. Втората предпоставка е свързана с начина, по който се набират данните. При националното представително проучване то се извършва по домовете, а при изследванията на НЦН интервюирането се прави по училища. Има основание да се предполага, че децата се опитват да демонстрират познаване и опит от престижни съображения.

⁶⁹ Сравняването на данните между двата града е затруднено, защото в София изследването е проведено през 2000 г. само сред ученици от IX до XII клас, докато в Пловдив е две години по-късно и обхваща учащите се между VI и XII клас.

⁷⁰ Анкета на Фондация „Доза обич“, проведена в началото на 2003 г.

щи и употребяващи също се движат в тези граници.

При изследването през юли 2003 г. на въпроса „*Вие лично познавате ли някой, който използва канабис, марихуана, хашиш (джойнт, ганджа, коз)?*“,

получихме 7,7 % положителни отговори. В сравнение с останалите групи наркотични вещества този висок процент „познаване“ на лица, употребяващи меки наркотици, дава възможност да се направи разрез за проникването по основните социодемографски признаци (графика 9). Този процент е сравним с утвърдително отговорилите през януари 2003 г. респонденти, че имат познати, които употребяват наркотици – 7,3 %⁷¹.

Резултатите за социодемографския профил на потребителите на меки наркотици като цяло съответстват на очакванията. Ясно се очертава тенденцията колкото по-високостатусна е групата (образование и доход), толкова по-високо проникване да се регистрира.

Данните потвърдиха и очакването, че най-рисквата социална група е на възраст между 18 и 30 години. Вижда се, че 30 години е границата, след която има рязък спад на потребление на меки наркотици. Подобна е ситуацията и по населено място – в столицата „проникването“ е почти два пъти по-голямо в сравнение с големия град, а най-ниско е в селските райони и селата.

Данните съвпадат и с резултати от други изследвания и експертни оценки, че ромската етническа група е най-силно засегната, а най-консервативно е турското население.

Б. Употреба на синтетични наркотици

Като втора по брой потребители може да се определи **групата на синтетичните наркотици**. Националното представително изследване

Таблица 3. Опитвали поне веднъж в живота си ученици (%)

	София, 2000 г.	Пловдив, 2002 г.
Марихуана	24,0	12,3
Хашиш	6,4	4,5
Други форми на канабис	8,3	7,2

Източник: Национален център по наркомании

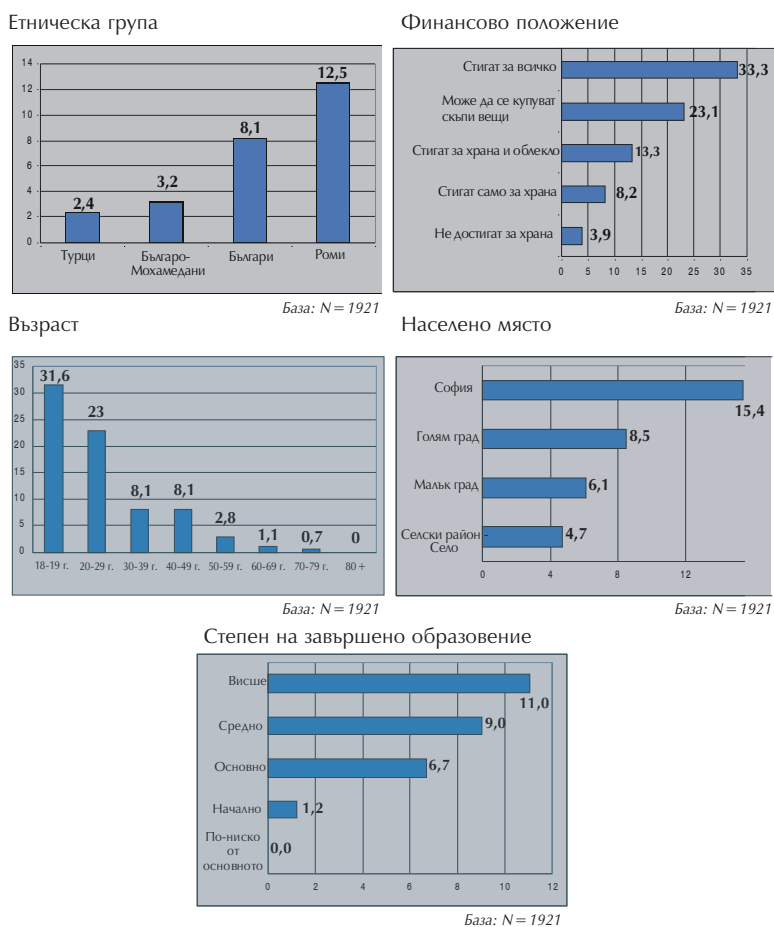
Таблица 4. Употребяващи ученици (%)

	София, 2000 г.		Пловдив, 2002 г.	
	През последната година	През последния месец	През последната година	През последния месец
Марихуана	13,7	9,8	8,4	6,2
Хашиш	3,2	1,8	2,7	1,8
Други форми на канабис	4,6	3,0	4,9	2,6

Източник: Национален център по наркомании

⁷¹ Въпросът е „Имате ли приятели и/или познати, които употребяват наркотици?“ („Витоша Рисърч“).

Графика 9. Разпределение на „познаващите“ по социодемографски характеристики (юли 2003 г.)

показа, че подобно на меките наркотици **прекият въпрос** не предизвиква смущение сред респондентите и те относително свободно говорят за своя опит и този на приятелите си.

През януари 2003 г. на въпроса „*Употребявали ли сте някога амфетамини и/или екстази?*“⁷², бе регистрирано, че в групата на 15–30-годишните само 0,1 % са **употребяващи**. Или преизчислено като брой, **употребяващите** (recreational drug use) са само 1700 души.

На въпроса „*Опитвали се сте?*“, 0,7 % отговарят утвърдително, т.е. групата на **опитвалите** (lifetime prevalence) е 47 000–48 000 души.

При **косвените въпроси** броят на **употребяващите** се оценява на 0,7 %, а на **опитвалите** – на 1 %, което съответства на 67 000–68 000 души (таблица 5 и графика 10).

Съпоставянето на данните от националното представително изследване от януари 2003 г. и резултатите от изследванията в Пловдив и София на Националния център по наркомании показва, че при синтетичните наркотици разликите са значително по-малки в сравнение с меките наркотици (таблица 6 и 7).

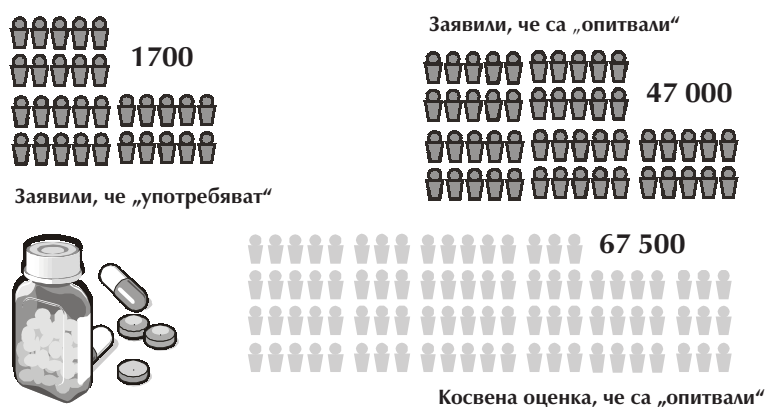
Таблица 5. Потребители на синтетични наркотици (януари 2003 г., %)

	15+ години		15-30 години	
	Опитвали преди	Употребяващи	Опитвали преди	Употребяващи
Пряк въпрос за амфетамини, екстази	0,7	–	0,8	0,1
Косвен въпрос за амфетамини, екстази	1,0	0,7	1,4	1,9

⁷² Според експерти в страната екстази се среща изключително рядко и опитът показва, че когато респондентите говорят за този наркотик, имат предвид основно домашно произведено амфетамини.

Графика 10. Структура на употребяващите синтетични наркотици според преките и косвените въпроси

Таблица 6. Опивали поне веднъж в живота си ученици

	София, 2000 г.	Пловдив, 2002 г.
Амфетамини	2,0	1,2
Екстази	2,1	2,9

Таблица 7. Употребяващи ученици

	София, 2000 г.		Пловдив, 2002 г.	
	През последната година	През последния месец	През последната година	През последния месец
Амфетамини	0,9	0,6	0,7	0,4
Екстази	1,2	0,6	1,8	0,7

Източник: Национален център по наркомании

Заслужава да се отбележат и данните, получени в Бургас в началото на 2003 г. Според тях **опиталите** в училищата са двойно повече – 4,3 %. Интерпретацията на тази по-висока консумация може да се обясни и с информацията за по-високо предлагане на синтетични наркотици в този град.

В. Употреба на хероин

Оценката на броя потребители на хероин е една от най-проблемните и важни задачи. Те са най-рисковата група и представляват изключително тежък проблем в различни области – от здравеопазване до вътрешна сигурност. Данните от медицинските статистики показват, че за последните 12-14 години това е групата, в която в 90 % е налице проблемна употреба с много висок процент смъртност (вероятно до 3 % годишно).

Необходимо е да припомним, че световният опит показва, че този тип потребление трудно се регистрира от националните представителни изследвания. По тази причина предложената оценка е резултат

от сравняване на данни от всички достъпни източници, като полицейска статистика, неправителствени организации, работещи със зависими от хероин, медицинска статистика и пр.

При представителното изследване през януари 2003 г. на **прекия въпрос** „Употребявате ли хероин?“, утвърдително отговарят 0,2 % от лицата между 15 и 30 години. Това съответства приблизително на 3300 души, които могат да се определят като **употребяващи**. За съжаление тези данни поради много малкия брой респонденти не дават достатъчна емпирична основа, за да се правят каквито и да е изводи.

По отношение на втората категория **опитвали** хероин на национално равнище 0,2 % от всички анкетирани отговарят утвърдително, което пре-

Таблица 8. Потребители на хероин (януари 2003 г., %)

	15+ години		15-30 години	
	Опитвали преди	Употребяващи	Опитвали преди	Употребяващи
Пряк въпрос за хероин	0,2	-	0,3	0,2
Косвен въпрос за хероин	0,5	-	0,7	-

изчислено като брой хора, се равнява на 12 000–14 000 души (таблица 8 и графика 11).

Допълнителен въпрос, който дава основание да се разшири оценката за броя на потребителите на хероин, е: „А бихте ли опитали, ако Ви предложат?“. На него 0,5 %

отговарят, че вече са опитали. Това се равнява на около 32 000–34 000 души. Подобни са резултатите и при други косвени въпроси, като: „Колко сред Вашите приятели и познати са пробвали или употребяват хероин?“ (таблица 8).

Сравняването на тези данни с данните на полицията по места и неправителствените организации с програми сред зависимите от хероин дават основание да се направи оценката, че в настоящия момент потребителите на хероин са между 15 000 и 25 000 души. Нека отбележим, че сред експертите и изследователите няма консенсус за реалния размер на **проблемните потребители на хероин**.

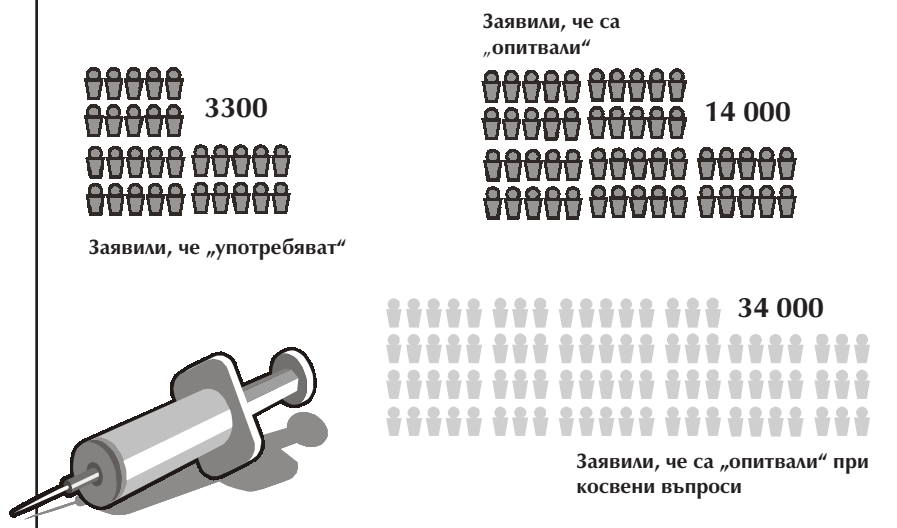
При оценката на броя на потребителите на хероин трябва да се подчертае, че след 2000 г. се появяват симптоми за край на хероиновата епидемия. Най-показателни в това отношение са данните за „средна възраст на търсещите лечение“ и „средна възраст при първата употреба на основното вещество“ (графика 12).

Тези данни се потвърждават и от регистрациите по програмите на неправителствените организации⁷³ за намаляване на щетите и от оперативната полицейска статистика. Друг анализ, опитващ се да оцени броя на наркозависимите според броя на потърсилите помощ в медицинските заведения на страната, показва, че хипотезата за върха на хероиновата епидемия през 1999–2000 г. има своите основания (графика 13).

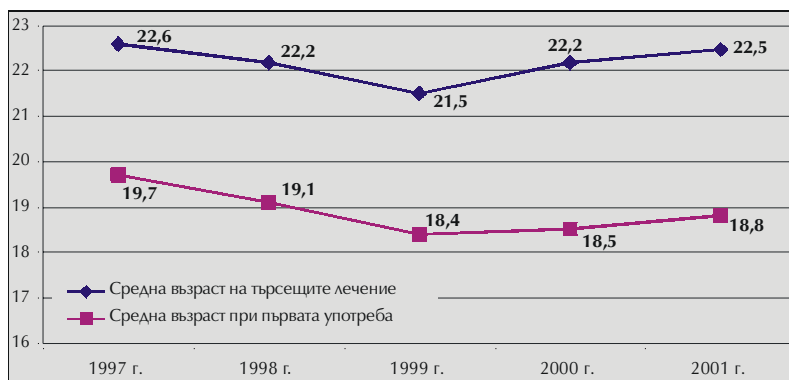
Както вече бе споменато, броят на **проблемните потребители** на хероин е много трудно да бъде определен, като най-голяма надеждност имат данните за потърсилите лечение от хероинова зависимост и за съ-

⁷³ Програми за обмен на игли и спринцовки: „Инициатива за здраве“ (София), Фондация „Панацея“ (Пловдив), „Доза обич“ (Бургас), Фондация „XXI век“ (Плевен).

Графика 11. Структура на потребителите на хероин според преките и косвените въпроси

Графика 12. Средна възраст при първата употреба и на търсещите лечение

Източник: Национален център по наркомании

жаление данните за смъртността сред зависимите от хероин наркомани.

По данни на Пресцентъра на Министерството на вътрешните работи⁷⁴ през 1999 г. в България от свръхдоза наркотик са починали 57 души (на възраст от 14 до 18 години – 11, от 19 до 30 години – 44, над 30 години – 2 души). През 2000 г. в България от свръхдоза са починали 102 лица⁷⁵. За 2001 г. 75 души са починали от свръхдоза или некачествена дрога, сочи проучване на Центъра за социални изследвания⁷⁶. А през първите шест месеца на 2002 г. са починали 17 души⁷⁷.

Потвърждение на хипотезата за връх на хероиновата епидемия още веднъж получаваме и от данните на Националния център по наркомании за „търсеци за първи път помощ“, където равнището от 1999 г. е най-високо (таблица 9). Тези данни дават и косвена оценка за развитието на броя на **проблемните потребители на хероин**.

Данните на Националния център по наркомании потвърждават и три закономерности:

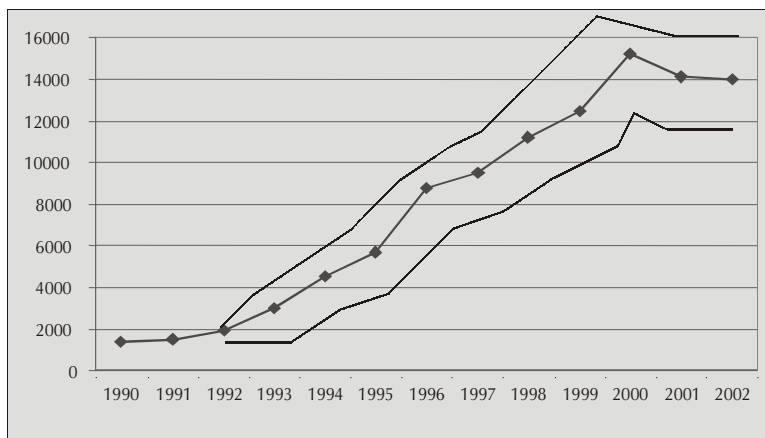
⁷⁴ Опитът да се сравни тази тенденция с данните за смъртността сред наркозависимите (които са предимно хероинови) се сблъска със сериозни трудности. Преди всичко Националният статистически институт предоставя непълна статистика на смъртността, свързана с наркотици. По тази причина са използвани данни, обявявани от Министерството на вътрешните работи по различни поводи. За съжаление данните са във фрагментарен вид, защото до публикуването на този текст не ни бяха предоставени официално от Министерството.

⁷⁵ Годишен доклад на Националния съвет по наркотични вещества за 2002 г.

⁷⁶ Демокрация, 21 ян. 2002.

⁷⁷ Тема, 26 авг. 2002.

Графика 13. Косвена оценка на броя на употребяващите хероин през периода 1990–2000 г. чрез съпоставяне на полицейските регистрации и потърсилите спешна помощ употребяващи наркотици

Източник: Национален център по наркомании

Таблица 9. Сравнителни данни за търсещите лечение в София през 1997–2001 г. (%)

Показатели	1997	1998	1999	2000	2001
Дял на търсещите за първи път лечение	46,0	43,0	49,0	38,0	43,0
Дял на мъжете сред търсещите лечение	82,0	81,0	76,0	79,0	83,0
Дял на търсещите лечение във връзка с употребата на хероин или на други опиати	95,0	97,0	97,0	98,0	96,0
Дял на всекидневно употребяващите	81,0	90,0	78,0	90,0	85,0
Дял на инжектиращите основно вещество	74,0	81,0	74,0	78,0	76,0

Източник: Национален център по наркомании

- Делът на **инжектиращите се** с хероин и други опиати е между 95 % и 98 % от потърсилите помощ.
- Делът на **всекидневно инжектиращите се** е между 78 % и 90 % от потърсилите помощ.
- Относителният **дял на инжектиращите се** е между 74 % и 81 % от потърсилите помощ.

Анализите показват, че на хероиновия пазар заслужава да се очертаят някои рискови групи:

➤ **Първата група са учащите се.** Данните, с които разполагаме, показват, че според преките и косвените въпроси броят на някога употребявалите хероин сред учащите се, т.е. броят на **опитвалите**, е от седем до девет пъти по-голям в сравнение със средното за страната. При използването на косвените въпроси може да се направи изводът, че концентрацията на хероиново потребление при учащите се е значително по-висока от средното в рисковата възрастова група 15–30 години. Тези резултати се потвърждават и от резултатите на Националния център по наркомании, които са получени

при изследванията сред ученици в София и Пловдив (таблица 10).

В този план е необходимо да се обърне внимание на един специфичен механизъм, създаващ концентрация на риска в периферните училища най-вече в големите градове на страната. Информацията от дълбочинните интервюта с наркозависими и експерти показва, че в **елитните училища в София и големите градове** при възникване на подозрения за употреба училищните ръководства отстраняват децата, като не търсят съдействието на компетентните институции, за да избегнат публичността. В резултат рисковите ученици попадат в **непрестижните училища в крайните квартали**. Точно там децата в по-долните класове се подлагат на допълнителен натиск да започнат да употребяват с цел осигуряване на доход за хероин на вече зависимите. Като се прибавят към това специал-

Таблица 10. Употребяващи хероин ученици

	Опитвал през живота	През последната година	През последния месец
София, 2000 г.	2,1	1,1	0,5
Пловдив, 2002 г.	1,3	0,7	0,4

Източник: Национален център по наркомании

ните усилия на организираната престъпност да се поддържат „перспективните зони“, по-ниският родителски контрол в тези райони на маргинализирано население и липсата на интерес от страна на органите на реда в перифериите на града, се получават **кризисните точки за навлизане на хероина**.

➤ Като втора рискова група може да се определи **ромското население**, особено в някои райони на страната. Според регистрациите на програмите „за намаляване на вредите“ (известни още като програми за обмен на игли и спринцовки) в София и Пловдив от всички потребители на хероин представителите на ромското малцинство са между 30 % и 40 %. Подобни са и данните от полицейските регистрации на задържаните. За изключително силно проникване говорят и данните на неправителствени организации от Варна.

Подобен висок риск отчита и изследването, финансирано от Фондация „Фридрих Еберт“, сред роми между 12 и 29 години в София, Пловдив, Видин, Благоевград, Плевен и Пазарджик⁷⁸.

Според данните на Националния център по наркомании в неговата метадонова програма в София 12 % от участниците са роми. Това показва значително по-високо проникване на хероина от средното за страната (според преброяването на населението от 2001 г. ромското население е 4,6 %).

Данните от неправителствените организации и полицията показват, че когато се говори за риска сред ромското население, трябва да се отчитат някои специфики. Например в четвъртия по големина град в България – Бургас, където употребата на хероин е една от най-големите, почти няма зависими от него сред ромското малцинство. Подобни различия могат да се наблюдават и в един и същ град. Типичен пример е София. Както казахме, при обща висока употреба съществуват ромски квартали, които са много слабо засегнати от хероиновата епидемия. В някои градове като Плевен и Добрич зависимите са в рамките на 8–10 %, а в други като Пазарджик, Сливен, Видин, Кюстендил ромските гета са много по-сериозно засегнати. За съжаление точни данни за това няма.

Необходимо е да се отбележи, че отминаването на върха на хероиновата епидемия води до спад на потреблението и при ромската етническа група. Основна причина за това намаляване на зависимите от хероин е съпротивата, която самата общност оказва срещу разпростране-

⁷⁸ Вж. http://www.fes.bg/library/2003/Narkomanite_sastojanie_spezifika.zip

нието на наркотици. Два са механизмите, които се използват. Първият е на равнище семейство. „Закачилият“ се член се отстранява, като се изгонва от квартала или се изпраща при роднини на село, за да няма достъп до хероин. Вторият е на равнище лидери, които организират населението да не допуска и пласъори, и зависими в района.

Г. Употреба на кокаин, ЛСД, анаболи, инхаланти

Според експертни оценки извън описаните вече три групи наркотици останалите психоактивни вещества нямат значима употреба. Данните и от двете представителни изследвания обаче показват, че при някои от тях има основание да се предполагат относително високи консумации.

Най-показателен е примерът с **кокаина**. Мнозинството от експертите са единодушни, че поради високата цена употребата му е незначителна. При двете представителни изследвания обаче се регистрира значителна за българските условия употреба. На въпроса „*Вие лично познавате ли някой, който да употребява*“, 1,5 % отговарят утвърдително. На въпроса, оценяващ категорията на **опитващите** при възрастовата група 15–30 години, получаваме сериозно „проникване“ (таблица 11).

Същевременно всички източници показват, че за редовна употреба може да се говори само при много специфични групи, свързани с криминалните елити и елитни проституиращи.

Друга група психоактивни вещества, за която изследването регистрира по-голяма употреба, са **анаболните стероиди**, особено във възрастовата група 15–30 години. Интерпретацията на експертите е, че това е употребата, свързана със спортуващи. Необходимо е да се отбележи, че анаболните стероиди се радват на изключително либерално законодателство.

По отношение на употребата на **халюциногени** изследванията регистрират пренебрежимо ниски стойности. Според експерти вносът на ЛСД може да се сравни с този на екстази, определя се като много ограничен и рядко излиза извън приятелския кръг на вносителя. Вероятно съществуват кръгове – например любители на трансмузиката, в които употребата на ЛСД е по-често срещана, но всички опити на екипа да намери такива се оказаха неуспешни.

Оказа се, че в страната „психонавтите“, които имат вкус към употребата на сериозни халюциногени, като че ли по-често използват по-достъпна и евтина дрога, предимно от растителен

Таблица 11. Потребители на кокаин, халюциногени, анаболни стероиди, инхаланти (януари 2003 г., %)

	15+ години		15–30 години	
	Опитвали преди	Употребяващи	Опитвали преди	Употребяващи
Кокаин	0,1	–	0,5	0,5
Халюциногени (ЛСД и др.)	0,1	–	0,1	0,1
Анаболни стероиди	0,2	–	0,5	0,5
Инхаланти	0,1	–	0,2	0,2

произход. Освен това сред тях съществува убеждението, че синтетичните наркотици са опасни, затова предпочитат други „естествени“ халюциногени. Впрочем сред желаещите да експериментират младежи това убеждение не оказва особено влияние върху избора им. Използва се почти всяка достъпна дрога с подобен ефект: от семена на татул до кетамин.

Употребата на **паркизан** устойчиво намалява в големите градове, като днес това е все по-рядко – предимно от децата в ранна гимназиална възраст, които нямат достъп до друга дрога.

При **инхалантите**, за които в страната има известна традиция още преди 1990 г., изследванията също регистрираха минимална употреба. Според експерти този тип потребление, характерно предимно сред малолетни представители от ромската етническа група, е бил заменен с хероин.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

С осъзнаването на мащабите на наркотичните заплахи, пред които е изправено обществото, са налице и значими изменения. Под натиска на общественото мнение институциите се опитаха да предприемат по-сериозни стъпки за ограничаване търсенето и предлагането на наркотични вещества. Бяха извършени законодателни промени, създаден бе Националният съвет по наркотичните вещества, прие се Национална стратегия за борба срещу наркотиците до 2008 г. и пр.

В настоящия момент в различните институции съществуват многобройни програми, които засягат почти всички аспекти на търсенето и предлагането на наркотични вещества. От друга страна, е очевидно, че страната няма достатъчно нито финансови, нито човешки ресурси, за да се обхване целият спектър от проблеми. В този контекст авторите на настоящия текст са на мнение, че трябва да се изберат най-острите и най-значимите направления за дейност. В резултат на работата по настоящия анализ могат да се посочат няколко ключови направления, които биха повлияли цялостно за ефективното противопоставяне срещу търсенето и предлагането на наркотици.

- **Разширяване на метадоновата програма.** Въпреки че тя стартира през 1995 г., до средата на 2003 г. в нея участват само около 300 души и се осъществява единствено в рамките на София. Независимо от големия интерес на практика програмата е „затворена“ и нови членове не се приемат. Анализът показва, че основната причина за това са корисни личностни и институционални интереси. Важно е да се отбележи, че програмата е изключително евтина (средният дневен разход за метадона, необходим на един участник, е 60–80 стотинки). Ако тя се разшири и обхване реално желаещите да се включат, вероятно стотици хора ще бъдат спасени, от пазара на наркотици могат да бъдат извадени хиляди участници, което да нанесе видим удар на наркоорганизациите. Криминогенната обстановка ще се подобри значително, особено при някои групи престъпления, в които интензивно участват наркозависими, за да осигурят дневните си дози (кражби по домовете, кражби от автомобили, грабежи). Според предварителни оценки само в София може да се включат между 2000 и 3000 души (представляващи между една трета и една втора от зависимите от хероин), а ако се включат и останалите големи градове, биха достигнали 4000–6000 души.

- **Централизиране на противодействието срещу наркоразпространението.** Един от големите проблеми, не само при правоохранителните органи, е силното им фрагментаризиране. Ако съществуващите от известно време планове за създаване на структура, която да обедини усилията на специалните служби и полицията, се осъществят, вероятно моментното отсъствие на координация ще бъде преодоляно.
- **Затваряне на „отворените врати“ по границата на България.** Както бе посочено, съществуват определени входни точки, като Варна и Бургас, както и някои по-малки гранично-пропускателни пунктове, през които се пропускат товари без необходимия контрол. Инсталирането на рентгенови апарати на входните точки, през които минават най-големите стокови потоци, ще намали рязко риска от проникване на наркотици и прекурсори.
- **Създаване на система за оценка и мониторинг на ефективността на институциите,** работещи по проблемите на наркоразпространението, превенцията и лечението. За момента не е ясно как се оценява и как ще се оценява ефективността на институциите, натоварени с проблема, как се оценява успешността или неуспешността на предприетите мерки.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ

Изследване на „предлагането“

Преди началото на работата по настоящия текст „предлагането“ беше практически неизследвана област. В резултат цялата необходима информация трябваше да бъде събирана в процеса на работата. Основният източник на информация бяха две групи дълбочинни интервюта, проведени през периода септември 2002–септември 2003 г. В първата група бяха интервюирани представители на граждански организации и лекари, работещи с наркозависими (30 интервюта). Във втората група бяха интервюирани дългогодишно употребявали хероин, пласъори на второ и трето ниво, офицери от полицията и специалните служби (50 интервюта). Интервютата с лица, които се оценяваха като притежаващи и готови да споделят ключова информация (пласъори от второ, трето и четвърто ниво и висши офицери), бяха проведени от двама членове на екипа, работещ върху анализа. Допълнително за достигането до лица, участващи във второ и трето ниво в наркоразпространението, бяха набрани интервюиращи, които отговаряха на критерии (предварително разработени от екипа), предпоставящи успеха при осъществяването на тази сложна задача. Достигането до лицата от второ, трето и четвърто ниво от наркорежите бе осъществено след специална предварителна подготовка, като се осигуряваха лица посредници от техните антуражи.

Като допълнителни източници на информация бяха използвани:

- Периодични пресконференции, съобщения за печата и специални доклади, публикувани от местните полицейски и национални служби, както и от специалните служби и гражданските организации.
- Статии в средствата за масово осведомяване и разследващи анализи. Бяха анализирани над 4000 статии от 1992 г. насам и особено след 1996 г.

Социологическо изследване на „търсенето“

Първите изследвания за употребата на наркотици се появяват в България в средата на 90-те години. Проучванията са насочени преди всичко към учениците в горните класове в най-големите градове. Повечето от тях могат да се определят като сондажи и нямат представителен характер. През периода 1999–2001 г. се провеждат първите представителни изследвания пак сред ученици в най-големите градове. Данните дават възможност да се направи оценка за състоянието при ня-

кои от най-рисквите групи, но не осигуряват информация за употребата и злоупотребата с психоактивни вещества в цялата страна.

Видове изследвания на потреблението на психоактивни вещества

До момента в страната са провеждани следните видове изследвания за потреблението на психоактивни вещества:

- **Сондажни проучвания сред учениците** – обхващат различни региони и възрастови групи и дават най-обща представа за състоянието и развитието на потреблението на наркотици сред учениците, без да имат представителен характер.
- **Представителни проучвания за учениците** – до момента са проведени няколко представителни за различни възрастови групи или региони изследвания на ученици, като по-значими са две, които дават надеждна и сравнима информация за употребата на психоактивни вещества сред тях:
  - *„Употребата на психоактивни вещества сред учениците от средния курс в гр. София“* – изследването е проведено сред 1398 ученици от средния курс – IX–XII клас, в софийските училища в периода май-юни 2002 г. То е осъществено от Националния център по наркомании и Столичния профилактично-лечебен център по проблемите на наркоманите и е представително за учениците от средния курс в столицата. Изследваните ученици са на възраст 15–19 години.
  - *„Ученици и психоактивни вещества: употреба, тенденции, проблеми - Пловдив 2002“*. Изследването е разширено и обхваща 1533 ученици от VI до XII клас, на възраст 12–19 години. Използвана е двустепенна, гнездова извадка, чрез която са избрани 74 училищни паралелки от 39 училища и техникуми в различните райони на града. Учениците в тези паралелки са изследвани изчерпателно по метода на пряката групована анонимна анкета. Полевата работа е извършена в периода декември 2002–януари 2003 г. Проучването е осъществено от Националния център по наркомании в сътрудничество с Общинския съвет по наркотични вещества в Пловдив.
- **Проучвания на употребата на психоактивни вещества, представителни за пълнолетното население на страната или за определени възрастови групи (например 15–30 години):**
  - *„Национално проучване „Младеж – 2000“*, проведено от НЦИОМ. Предоставя данни за отношението на младите хора към декриминализирането на меките наркотици в България.
  - *„Национално представително изследване в България по проблемите на употребата и злоупотребата с психоактивни вещества“*. Проведено е от Центъра за изследване на демокрацията и Агенция „Витоша Рисърч“ в периода **декември 2002–януари 2003 г.** На практика това е първото национално представително изследване, което дава информация както за цялото население на страната, така и в частност за най-рисквата група, младежите на възраст 15–30 години.
  - *„Национално представително изследване в България по проблемите на*

употребата и злоупотребата с психоактивни вещества“. Проведено е от Центъра за изследване на демокрацията и Агенция „Витоша Рисърч“ в периода **юни-юли 2003 г.** Това проучване е осъществено по методологията на Европейския център за мониторинг на злоупотребата с наркотици (EMCDDA) и е първото за страната, на базата на което могат да се правят сравнения в международен план.

- **Качествени проучвания** – нямат претенции за представителност на данните, но дават допълнителна и по-детайлизирана информация за нагласите и практиките на определени групи настоящи и потенциални потребители на психоактивни вещества.

Методология на националните изследвания, проведени от Центъра за изследване на демокрацията и Агенция „Витоша Рисърч“

Без да пренебрегва различните гледни точки, екипът, разработил този текст, се опита да намери обща изходна основа за **оценка на реалното потребление на наркотици в страната**. За целта бе проведено първото национално представително изследване по проблемите на употребата и злоупотребата с психоактивни вещества. При все че националните представителни изследвания (population-based surveys) невинаги са надежден източник на информация за социално неприемливи и скрити механизми на разпространение и злоупотреба (unreliable for rarer stigmatized and hidden patterns of drugs use), това е тип изследване, което дава цялостна картина за ситуацията и предоставя релевантна информация за по-дълбочинни изследвания.

- **„Национално представително изследване в България по проблемите на употребата и злоупотребата с психоактивни вещества“ - декември 2002-януари 2003 г.** Проучването използва две независими извадки. *Първата* е представителна за цялото население на страната над 15-годишна възраст (N = 823), а *втората* е представителна за възрастовата група 15–30 години (N = 1098). Използвана е двустепенна гнездова извадка, а методът е пряко, стандартизирано интервю. Основната информация, получена от изследването, е за *проникването, разпространението, нагласите към употребата и злоупотребата с различни видове наркотични вещества*.

За да се отговори на основния въпрос какъв е броят на употребяващите психоактивни вещества бяха използвани две групи въпроси:

- Първо, това бяха **преките стандартизирани въпроси**, за които се предполага, че само част от употребяващите и употребявалите ще отговорят и ще „признаят“, че са ползвали изброените групи наркотици. Експертите, подготвящи въпросите, имаха ясното разбиране, че преки въпроси за употребата и зависимостта от психоактивни вещества не са ефективни дори в страни с висока употреба на дрога и либерално законодателство към меките наркотици. Същевременно бе отчетено, че подобни въпроси са се превърнали в стандарт поради възможността обективно да се оцени големината на

групата употребяващи. Освен това екипът, съставящ инструментариума, предполага, че в дългосрочен план данните, получени от тези въпроси, ще могат да бъдат сравнявани във времето. Допълнителна причина за избора на тези въпроси бе възможността за сравнимост с подобни изследвания, провеждани в страните с опит в Европа и Америка.

- Втората група въпроси бяха **косвени**. Предполагаше се, че респондентите по-лесно ще говорят за потреблението на психоактивни вещества от свои приятели и познати, отколкото за самите себе си.
- **„Национално представително изследване в България по проблемите на употребата и злоупотребата с психоактивни вещества“ – юни-юли 2003 г.** Това е второто представително изследване за населението на страната, проведено от Центъра за изследване на демокрацията и Агенция „Витоша Рисърч“ през настоящата година. Разликата от първото е, че въпросите в това проучване са в точно съответствие на въпросите на EMCDDA, което е добра изходна база за по-нататъшни сравнения във времеви и международен план. Изследването обхваща 1057 респонденти на възраст 18+ години, което трябва да се взема под внимание при сравняването на резултатите между двете изследвания. Използвана е двустепенна гнездова извадка, а методът е пряко, стандартизирано интервю.
- В допълнение към горните две изследвания бяха проведени и две **качествени проучвания**. Първото бе сред *зависими от хероин и редовно употребяващи мека дрога*, а второто – сред *експерти и работещи с наркозависими*.

Както се вижда от краткия обзор на провежданите до момента в страната проучвания, те имат нееднороден характер, различна методология и големина на изследваната съвкупност. Това до голяма степен затруднява сравнимостта между тях и при интерпретацията на данните трябва да се отчитат спецификата на всяко от цитираните изследвания и неговият обхват.

Твърде често в средствата за масово осведомяване се правят спекулации с резултати от един или друг вид проучвания и се екстраполират данни, представителни например само за учениците в средния курс към цялото население. Ето защо още веднъж е необходимо да се подчертае, че всяко от цитираните в текста изследване трябва да се съотнася единствено и само към съвкупността, която изследва, без да се правят обобщения за цялото население на страната.

БОРБАТА С НАРКОТИЦИТЕ В БЪЛГАРИЯ: ПРАВНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ АСПЕКТИ, НАЦИОНАЛНА ПОЛИТИКА

1. ПРАВНА РАМКА

В края на 90 те години и началото на 2000 г. в България са приети редица нормативни актове, уреждащи различни аспекти на контрола върху наркотичните вещества.

1.1. Контролът върху наркотичните вещества и българското законодателство

1. ЗАКОН за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите (Обн., ДВ, бр. 30 от 2.04.1999 г., в сила от 3.10.1999 г., изм., бр. 63 от 1.08.2000 г., бр. 74 от 30.07.2002 г., бр. 75 от 2.08.2002 г., в сила от 2.08.2002 г., изм. и доп., бр. 120 от 29.12.2002 г., в сила от 29.12.2002 г., бр. 56 от 20.06.2003 г.)

2. НАРЕДБА № 7 от 26.01.2001 г. за условията и реда за издаване на разрешителни за внос и износ на наркотични вещества и техните препарати
(Издадена от министъра на здравеопазването, обн., ДВ, бр. 11 от 6.02.2001 г.)

3. НАРЕДБА № 9 от 15.02.2001 г. за реда за разрешаване на дейностите по чл. 73 от Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите
(Издадена от министъра на здравеопазването, обн., ДВ, бр. 17 от 23.02.2001 г., доп., бр. 42 от 9.05.2003 г., в сила от 9.05.2003 г.)

4. НАРЕДБА № 20 от 10.05.2001 г. за условията и реда, при които препаратите, съдържащи наркотични вещества и прекурсори, могат да бъдат освободени от някои мерки за контрол
(Издадена от министъра на здравеопазването, обн., ДВ, бр. 49 от 29.05.2001 г.)

5. НАРЕДБА № 21 от 12.10.2000 г. за изискванията към документацията и отчетността при извършване на дейности с наркотични вещества и техните препарати
(Издадена от министъра на здравеопазването, обн., ДВ, бр. 86 от 20.10.2000 г., в сила от 20.10.2000 г.)

6. НАРЕДБА № 24 от 31.10.2000 г. за условията и реда за осъществяване на субституиращи и поддържащи програми за намаляване на здрав-

ните щети за лица, зависими от наркотични вещества

(Издадена от министъра на здравеопазването, обн., ДВ, бр. 91 от 7.11.2000 г.)

7. НАРЕДБА за контрол на прекурсорите

(Приета с ПМС № 104 от 6.06.2000 г., обн., ДВ, бр. 48 от 13.06.2000 г., изм., бр. 4 от 12.01.2001 г.)

8. НАРЕДБА за условията и реда за извършване на експертно изследване на иззети наркотични вещества и прекурсори

(Приета с ПМС № 142 от 25.07.2000 г., обн., ДВ, бр. 63 от 1.08.2000 г., в сила от 1.08.2000 г., изм., бр. 4 от 12.01.2001 г.)

9. НАРЕДБА за условията и реда за издаване на лицензии за дейности с наркотични вещества за медицински и ветеринарномедицински цели от приложения № 2 и 3 към чл. 3, ал. 2 от Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите

(Приета с ПМС № 199 от 27.09.2000 г., обн., ДВ, бр. 81 от 6.10.2000 г., в сила от 7.01.2001 г., изм. и доп., бр. 24 от 14.03.2003 г.)

10. НАРЕДБА за условията и реда за изземване, съхраняване, унищожаване и предоставяне за научна дейност на наркотични вещества и растения и за вземане на представителни проби от тях

(Приета с ПМС № 37 от 24.03.2000 г., обн., ДВ, бр. 26 от 29.03.2000 г., изм., бр. 4 от 12.01.2001 г.)

11. ИНСТРУКЦИЯ № 2 от 17.05.2001 г. за приемане за съхранение на наркотични вещества и прекурсори от приложения № 2, 3 и 4 от Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите при преустановяване на дейност, отмяна на лицензия и изтичане на действието на лицензия

(Издадена от министъра на финансите, обн., ДВ, бр. 60 от 6.07.2001 г.)

12 ПРАВИЛНИК за организацията и дейността на Националния съвет по наркотичните вещества

(Приет с ПМС № 10/17.01.2001 г., обн. ДВ, бр. 8 от 26.01.2001 г.)

13. НАРЕДБА № 3 от 10 януари 2001 г. за унищожаване на законно произведени, придобити и съхранявани наркотични вещества и техните препарати, станали негодни за употреба

(Издадена от министъра на здравеопазването, обн. ДВ, бр. 6 от 19.01.2001 г., изм.и доп., бр. 11 от 5.02.2003 г.)

14. ПРАВИЛНИК за функциите, задачите и устройството на Националния център по наркомании

(Приложение към чл. 2 на ПМС № 69 от 19.03.2001 г., обн., ДВ, бр. 29 от 27.03.2001 г.)

1.2. Международни актове, по които България е страна, относно борбата с наркотиците

България е страна по всички най-важни международни и европейски инструменти, засягащи борбата с наркотиците, както следва:

1. ЕДИННА КОНВЕНЦИЯ по упойващите вещества от 1961 г., изменена с Протокола от 1972 г., изменящ Единната конвенция по упойващите вещества от 1961 г.

(Ратифицирана с Указ № 634 на Президиума на НС на НРБ от 22.08.1968 г. – ДВ, бр. 67 от 1968 г. В сила за Република България от 24.11.1968 г. Закон на НС от 12.01.1994 г. за оттегляне на резервата по чл. 48, т. 2 – бр. 8 от 27.01.1994 г. Резервата оттеглена на 6.05.1994 г. Издадена от Министерството на външните работи, обн., бр. 87 от 15.10.1996 г. В сила за Република България от 17.08.1996 г. – дата на влизане в сила на Протокола от 1972 г. – ДВ, бр. 86 от 1996 г.)

2. КОНВЕНЦИЯ на Организацията на обединените нации за борба срещу незаконния трафик на упойващи и психотропни вещества

(Приета от конференцията на нейното 6-о пленарно заседание на 19 декември 1988 г. Ратифицирана със закон на Народното събрание от 15.07.1992 г. – ДВ, бр. 60 от 24.07.1992 г. Издадена от Министерството на външните работи, обн., ДВ, бр. 89 от 19.10.1993 г., в сила за България от 23.12.1992 г., попр., бр. 58 от 29.06.2001 г.)

3. ЕВРОПЕЙСКО СПОРАЗУМЕНИЕ за асоцииране между Европейските общности и техните страни членки, от една страна, и Република България, от друга страна

(Ратифицирано със закон, приет от 36-ото народно събрание на 15.04.1993 г. – ДВ, бр. 33 от 20.04.1993 г., в сила от 1.02.1995 г. Текстът на споразумението е обнародван като отделно книжно тяло на „Държавен вестник“, издадено на 25.05.1995 г. – ДВ, бр. 61 от 7.07.1995 г.)

1.3. Наказателноправни аспекти в борбата с наркотиците

Наказателният кодекс съдържа редица разпоредби, претърпели значително развитие от 1975 г. досега, особено с последните изменения през 2000 и 2002 г., инкриминиращи деяния, свързани с режима на наркотичните вещества, техни аналози или прекурсори, включително и действия в престъпна група.

Наказателен кодекс (извлечение)

Чл. 93. Указаните по-долу думи и изрази са употребени в този кодекс в следния смисъл:

16. (Нова – ДВ, бр. 21 от 2000 г.) „Наркотични вещества“ са всички упойващи и психотропни вещества – високорискови и рискови – по смисъла на Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите.

17. (Нова – ДВ, бр. 21 от 2000 г., доп., бр. 92 от 2002 г.) „Прекурсор“ е всяко вещество по смисъла на Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите и всяко химическо вещество по смисъла на Закона за забрана на химическото оръжие и за контрол на токсичните химически вещества и техните прекурсори.

18. (Нова – ДВ, бр. 21 от 2000 г., доп., бр. 92 от 2002 г.) „Незаконен трафик“ е всяка незаконна дейност или действия, свързани с растения, съдържащи наркотични вещества, с наркотични вещества и прекурсори, с биологични, химически и радиационни оръжия, с взривни вещества, радиоактивни материали, токсични и химически вещества и техните прекурсори, с биологични агенти и токсини.

19. (Нова – ДВ, бр. 21 от 2000 г.) „Аналог“ е всяко вещество, което не е включено в Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите, но има сходен химически строеж с някое наркотично вещество и предизвиква аналогично действие в човешкия организъм.

20. (Нова – ДВ, бр. 92 от 2002 г.) „Организирана престъпна група“ е структурирано трайно сдружение на три или повече лица с цел да вършат съгласувано в страната или чужбина престъпления, за които е предвидено наказание лишаване от свобода повече от три години и чрез които се цели да се набави имотна облага. Сдружението е структурирано и без наличие на формално разпределение на функциите между участниците, продължителност на участието или развита структура.

Чл. 321. (1) (Изм. – ДВ, бр. 92 от 2002 г.) Който образува или ръководи организирана престъпна група, се наказва с лишаване от свобода от три до десет години.

(2) (Изм. – ДВ, бр. 92 от 2002 г.) Който участва в такава група, се наказва с лишаване от свобода от една до шест години.

(3) (Нова – ДВ, бр. 62 от 1997 г., изм., бр. 21 от 2000 г., бр. 92 от 2002 г.)

Когато групата е въоръжена или създадена с цел да върши престъпления по чл. 243, 244, 253, 280, 337, чл. 339, ал. 1–4, чл. 354а, ал. 1 и 2, чл. 354б, ал. 1–4 и чл. 354в, ал. 1 или в нея участва длъжностно лице, наказанието е:

1. по ал. 1 – лишаване от свобода от пет до петнадесет години;
2. по ал. 2 – лишаване от свобода от три до десет години.

(4) (Нова – ДВ, бр. 62 от 1997 г.) Не се наказва участник в групата, ако доброволно се предаде на органите на властта и разкрие всичко, което му е известно за групата, преди да е извършено от него или от нея престъпление.

(5) (Нова – ДВ, бр. 62 от 1997 г.) Участник в групата, който доброволно се предаде на органите на властта, разкрие всичко, което му е известно за групата и по този начин съществено улесни разкриването и доказването на извършени от нея престъпления, се наказва при условията на чл. 55.

(6) (Нова – ДВ, бр. 92 от 2002 г.) Който се сговори с едно или повече лица да върши в страната или чужбина престъпления, за които е предвидено наказание лишаване от свобода повече от три години и чрез които се цели да се набави имотна облага или да се упражни противозаконно влияние върху дейността на орган на властта или местното самоуправление, се наказва с лишаване от свобода до шест години.

Чл. 354а. (Нов – ДВ, бр. 95 от 1975 г.) (1) (Изм. – ДВ, бр. 10 от 1993 г., бр. 62 от 1997 г., бр. 21 от 2000 г.) Който без надлежно разрешително произведе, преработи, придобие, разпространява, съхранява, държи, превозва или пренася наркотични вещества или техни аналози, се наказва за високорискови наркотични вещества с лишаване от свобода от десет до петнадесет години и глоба от сто хиляди до двеста хиляди лева, и за рисков наркотични вещества – с лишаване от свобода от три до петнадесет години и глоба от десет хиляди до сто хиляди лева. Когато предмет на престъплението са прекурсори или съоръжения и материали за производството на наркотични вещества, наказанието е лишаване от свобода от три до петнадесет години и глоба от петдесет хиляди до сто и петдесет хиляди лева.

(2) (Изм. – ДВ, бр. 28 от 1982 г., бр. 10 от 1993 г., бр. 62 от 1997 г., бр. 21 от 2000 г.) Ако деянието по предходната алинея:

1. има за предмет вещества в големи размери;
2. е извършено от две или повече лица, сговорили се предварително;
3. се отнася за вещества, които се разпространяват сред повече от две лица или на публично място, или в района на учебно заведение,

общезитие или казарма на разстояние до 250 м от прилежащите им терени;

4. е извършено от лекар, фармацевт, възпитател, преподавател, ръководител на учебно заведение или длъжностно лице в местата за лишаване от свобода;

5. е извършено повторно,

наказанието е лишаване от свобода от петнадесет до двадесет години и глоба от двеста хиляди до триста хиляди лева за високорискови наркотични вещества, и лишаване от свобода от десет до двадесет години и глоба от петдесет хиляди до сто и петдесет хиляди лева – за рискови наркотични вещества.

(3) (Изм. – ДВ, бр. 21 от 2000 г.) Не се наказва лице, което е зависимо от наркотични вещества или техни аналози, ако количеството, което придобива, съхранява, държи или пренася, е в размери, сочещи, че то е предназначено за еднократна употреба.

(4) (Отм. – ДВ, бр. 21 от 2000 г.).

(5) (Изм. – ДВ, бр. 62 от 1997 г.) Който наруши правила, установени за производство, придобиване, пазене, отчитане, отпускане, превозване или пренасяне на наркотични вещества, се наказва с лишаване от свобода до пет години и глоба от хиляда до пет хиляди лева, като съдът може да постанови и лишаване от права по чл. 37, точки 6 и 7.

(6) (Изм. – ДВ, бр. 21 от 2000 г.) В случаите по ал. 1 до 3 предметът на престъплението се отнема в полза на държавата.

Чл. 354б. (Нов – ДВ, бр. 95 от 1975 г.) (1) (Изм. – ДВ, бр. 62 от 1997 г., бр. 21 от 2000 г.) Който склонява или подпомага друго към употреба на наркотични вещества и/или техни аналози, се наказва с лишаване от свобода от една до десет години и глоба от пет хиляди до десет хиляди лева.

(2) (Изм. – ДВ, бр. 62 от 1997 г., бр. 21 от 2000 г.) Когато деянието по ал. 1 е извършено:

1. по отношение на малолетен, непълнолетен или невменяем;

2. по отношение на повече от две лица;

3. от лекар, фармацевт, възпитател, преподавател, ръководител на учебно заведение или длъжностно лице в местата за лишаване от свобода;

4. от собственик или наемател на хотел, ресторант, дискотека или на друго обществено заведение;

5. чрез средствата за масово осведомяване или по друг начин на обществено място;

6. повторно,

наказанието е лишаване от свобода от пет до петнадесет години и глоба от петдесет хиляди до сто хиляди лева, като съдът в случаите на точки 3 и 4 постановява и лишаване от права по чл. 37, точки 6 и 7.

(3) (Нова – ДВ, бр. 21 от 2000 г.) Който даде другиму наркотично вещество и/или негов аналог в количества, които могат да предизвикат смърт и последва такава, се наказва с лишаване от свобода от десет до тридесет години и глоба от триста хиляди до петстотин хиляди лева.

(4) (Изм. – ДВ, бр. 10 от 1993 г., бр. 62 от 1997 г., предишна ал. 3, бр. 21 от 2000 г.) Който системно предоставя помещение на различни лица за употреба на наркотични вещества или организира употреба на такива вещества, се наказва с лишаване от свобода от пет до дванадесет години и глоба от пет хиляди до двадесет хиляди лева.

(5) (Изм. – ДВ, бр. 10 от 1993 г., бр. 62 от 1997 г., предишна ал. 4, бр. 21 от 2000 г.) Лекар, който, без да е необходимо, съзнателно предписва другиму наркотични вещества или лекарства, съдържащи такива вещества, се наказва с лишаване от свобода до пет години и глоба до три хиляди лева, като съдът може да постанови и лишаване от права по чл. 37, точки 6 и 7.

(6) (Предишна ал. 5 – ДВ, бр. 21 от 2000 г.) Ако деянието по предходната алинея е извършено повторно, наказанието е лишаване от свобода до три години и лишаване от права по чл. 37, точки 6 и 7.

Чл. 354в. (Нов – ДВ, бр. 95 от 1975 г., изм., бр. 62 от 1997 г., бр. 21 от 2000 г.) (1) Който засява или отглежда растения от опиев мак и кокаинов храст или растения от рода на конопа в нарушение на установените в Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите правила, се наказва с лишаване от свобода от три до пет години и глоба от пет хиляди до десет хиляди лева.

(2) Който организира, ръководи и/или финансира престъпна група за отглеждане на растения по предходната алинея, или за добиване, производство, приготвяне, изработване или преработване на наркотични вещества, се наказва с лишаване от свобода от двадесет до тридесет години или с доживотен затвор и глоба от триста хиляди до петстотин хиляди лева.

(3) Който участва в престъпна група по предходната алинея, се наказва с лишаване от свобода от три до десет години и глоба от пет хиляди до десет хиляди лева.

(4) Не се наказва участник в престъпна група, който доброволно е съобщил на властта всички известни му факти и обстоятелства за дейността на престъпната група.

(5) В маловажни случаи по ал. 1 наказанието е лишаване от свобода до една година и глоба до хиляда лева.

2. ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

На основата на приетата правна рамка за контрол върху наркотичните вещества се поставя началото и на изграждането на съответни институции и структури.

2.1. Национален съвет по наркотичните вещества

Съветът е орган за провеждане на националната политика срещу злоупотребата с наркотични вещества, както и за борба с наркотрафика към Министерския съвет. Състои се от председател – министърът на здравеопазването, двама заместник-председатели – главният секретар на Министерството на вътрешните работи и заместник-министър на правосъдието, секретар и членове.

Членове на съвета са представители на президента на Република България, на Върховния касационен съд, на Върховния административен съд, на Върховната касационна прокуратура, на Националната следствена служба и на заинтересуваните министерства и ведомства (заместник-министър на финансите, заместник-министър на образованието и науката, заместник-министър на икономиката, заместник-министър на труда и социалната политика, заместник-министър на външните работи, заместник-министър на отбраната, заместник-министър на земеделието и горите, заместник-министър на транспорта и съобщенията, директорът на Агенция „Митници“, директорът на Национална служба „Борба с организираната престъпност“ на Министерството на вътрешните работи, директорът на Национална служба „Полиция“ на Министерството на вътрешните работи, председателят на Държавната агенция за младежта и спорта към Министерския съвет, директорът на Националния център по наркомании, изпълнителният директор на Изпълнителната агенция по лекарствата, ръководителят на Националната служба по наркотичните вещества.)

В зависимост от въпросите, включени в дневния ред, в заседанията на съвета могат да участват и представители на неправителствени и други организации.

Съветът е постоянно действащ орган, който провежда най-малко четири редовни заседания в годината. Към него действа експертен съвет, който изготвя научна и медицинска оценка за всяко предложение за включване на нови растения и вещества, за заличаването или прехвърлянето им от едно приложение на Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите в друго. Той се състои от 7 експерти в областта на медицината, фармакологията и химията и се определя с решение на Съвета по наркотичните вещества по предложение на неговите членове.

Председателят на съвета представлява съвета, ръководи заседанията и цялостната му работа, внася за разглеждане от Министерския съвет

предложения и въпроси във връзка с дейността на съвета, подписва протоколите от заседанията на съвета, назначава секретаря и служителите в секретариата.

Секретарят на съвета организира подготовката на заседанията на съвета, координира изпълнението на взетите на заседанията решения, ръководи работата на експертните групи по чл. 14, ал. 1 от Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите и координира дейността на съветите на общинско равнище.

Секретарят на съвета се подпомага от секретариат.

На общинско равнище се създават съвети по наркотичните вещества, които разработват и приемат общински програми за борба срещу злоупотребата с наркотични вещества и наркотрафика в съответствие с националните програми по чл. 11, т. 2 от Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите и предлагат на общинските съвети проект на бюджет за провеждане на общинската политика в тази област. Те отчитат дейността си пред съвета.

2.2. Междуведомствена комисия за контрол върху прекурсорите

Създаването ѝ е предвидено в последните изменения (от 2003 г.) на Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите. Тя се създава към министъра на икономиката, който е и неин председател, и включва представители на Министерството на здравеопазването, Министерството на икономиката, Министерството на финансите, Министерството на вътрешните работи и Министерството на правосъдието.

Комисията осъществява контрол върху производството, преработването, употребата в други производства, съхраняването, търговията, вноса, износа, реекспорта и транзита на прекурсорите, както и контрол по изпълнението на чл. 12 от Конвенцията на ООН за борба срещу незаконния трафик на упойващи и психотропни вещества.

Функции по контрол на прекурсорите се възлагат и на областните администрации, като областният управител определя със заповед лицата от областната администрация, които ще осъществяват тези функции на местно равнище.

2.3. Национален център по наркомании

Центърът е юридическо лице към министъра на здравеопазването със седалище София и с предмет на дейност координация и методическо ръководство на дейностите, свързани с превенция на злоупотребата с наркотични вещества, с лечение, с намаляване на здравните щети и рехабилитация на лица, злоупотребяващи или зависими от наркотични вещества; специализиран контрол на лечебната дейност; научна и науч-

но-приложна дейност и следдипломно обучение на медицински и немедицински кадри.

Управлението на центъра се осъществява от директор, който утвърждава структурата на центъра и щатното разписание на длъжностите след съгласуване с министъра на здравеопазването.

Центърът изпълнява функции на орган за координация и методическо ръководство по проблемите на злоупотребата и зависимостта от наркотични вещества, включително на дейностите, свързани с превенцията на злоупотребата с наркотични вещества, с лечение, с намаляване на здравните щети и рехабилитация на лица, злоупотребяващи или зависими от наркотични вещества; орган за специализиран контрол на лечебната дейност по отношение на лица, злоупотребяващи или зависими от наркотични вещества; експертен орган в областта на наркоманиите.

За упражняване на тези функции Центърът разработва програми за превенция и профилактика на злоупотребата с наркотични вещества сред различни групи от населението на национално, регионално и общинско равнище съобразно националната стратегия за борба срещу злоупотребата с наркотични вещества и срещу незаконния трафик с наркотични вещества и прекурсори по чл. 11, т. 1 от Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите; разработва и внедрява профилактични, терапевтични, образователни и рехабилитационни методи и технологии; осъществява профилактика, диагностика, лечение и рехабилитация на злоупотребяващи и зависими от наркотични вещества лица; води регистър на лечебните заведения, които извършват субституиращи и поддържащи програми за лица, зависими от наркотични вещества; води общ национален регистър на пациентите, участващи в субституиращи и поддържащи програми за лица, зависими от наркотични вещества; издава документи във връзка с изпълнението на задълженията си по националното законодателство в областта на наркотичните вещества и прекурсорите; участва в подготовката на проекти на нормативни актове в областта на наркотичните вещества и прекурсорите; извършва научни и научно-приложни изследвания в областта на наркоманиите; извършва клинични изпитвания на лекарства и медицинска апаратура в съответствие с нормативните разпоредби в страната; събира, обработва, анализира и разпространява информация по проблемите на наркоманиите; осъществява следдипломно обучение на медицински и немедицински специалисти по проблемите на наркоманиите; извършва обучение на студенти по проблемите на наркоманиите по договор с висши училища; осъществява международно сътрудничество в областта на проблемите на наркоманиите; организира и провежда научни форуми от национално и международно значение по проблемите на наркоманиите.

3. НАЦИОНАЛНА ПОЛИТИКА В ОБЛАСТТА НА БОРБАТА С НАРКОТИЦИТЕ

Въпреки приемането на редица нормативни актове, изграждането на структури за контрол и борба с наркотичните вещества и осъществяването на някои инициативи в тази насока все още липсва единна, последователна и добре координирана национална политика. Едва през 2003 г. се прави опит борбата с наркотиците да се постави на дългосрочна стратегическа основа.

3.1. Национална програма за превенция, лечение и рехабилитация на наркоманиите в Република България - 2001-2005 г.

Програмата е приета през март 2001 г. – базира се на опита в тези дейности на развитите страни в Европа и Северна Америка и изцяло съответства на приетите стратегия и програма по наркотичните вещества на Европейската общност (2000-2004).

Основната ѝ цел е да се ограничат разпространението на злоупотребата с наркотични вещества и неблагоприятните здравни и социални последици от нея за младото поколение на България.

В изпълнението на програмата участват държавни, неправителствени и други институции, които имат отношение към проблема „Наркомани“ - Министерството на здравеопазването, Министерството на образованието и науката, Министерството на труда и социалната политика, Министерството на отбраната, Държавната агенция за младежта и спорта, Националният център по наркомании, медицинските университети, институти и колежи, органите за местно самоуправление, неправителствени организации.

Управлението на програмата се осъществява от Националният съвет по наркотични вещества и Секретариата към него.

3.2. Национална стратегия за борба с наркотиците - 2003-2008 г.

(Приета от Министерския съвет на 20.02.2003 г.)

Документът за първи път разработва сравнително цялостна и последователна политика в областта на наркотиците в България от влизането в сила на българското законодателство за наркотичните вещества и прекурсори през 1999 г.

Сред основните цели на стратегията са ограничаване употребата на наркотични вещества чрез осигуряване на ефективно лечение и превенция, намаляване предлагането и разпространението на наркотични вещества, намаляване на незаконната търговия с химически вещества (прекурсори), използвани за производство на наркотици и засилване на граничния контрол.

За изпълнението на тези цели в стратегията са предвидени мерки за подобряване на координацията и информационния обмен между всички институции, работещи по проблема, както и засилване ролята на политиката, провеждана на местно равнище, и укрепване на общинските съвети по наркотичните вещества. Предвидено е създаване на национално звено за оперативна информация по наркотиците, което да подпомага работата на националните и международните институции, ангажирани в борбата срещу незаконния трафик на наркотици.

3.3. План за действие в изпълнение на Национална стратегия за борба с наркотиците - 2003-2008 г.

(Приет от Министерския съвет на 24.04. 2003 г.)

За изпълнението на този план ще се обединят усилията на всички министерства, както и на Централната комисия за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни и Държавната агенция за закрила на детето.

Да се предотврати въвличането на нови хора в злоупотребата с наркотични вещества – това е първата стратегическа цел на плана. Във връзка с намаляването на броя на инцидентите и смъртните случаи от употреба на наркотични вещества се предвижда тези, които вече са наркомани, да имат достъп до информация за безопасно поставяне на инжекции и практики на употреба, намаляващи риска от предозирание. Интравенозните наркомани ще бъдат обучавани да оказват първа помощ при спешни състояния. С 50 % ще се увеличи броят на включените в ефективни програми за лечение на зависими от наркотични вещества лица.

Планът предвижда да се увеличи и процентът на трудова заетост на зависимите и злоупотребяващите с наркотични вещества, които вече са преминали успешно през лечебни и рехабилитационни програми.

В областта на усъвършенстване на законодателството за борба с наркотиците се предвижда до 2005 г. да бъдат направени изменения и допълнения на Закона за МВР, Наказателния кодекс и Наказателно-процесуалния кодекс, регламентиращи операции като „работа под прикритие“ и „програма за защита на свидетели“. Необходимо е и въвеждането на бързо производство за наказване на наркоразпространители на неголеми количества. Още през тази година към Министерството на вътрешните работи ще бъде създадено звено за координация и анализ, което ще координира изпълнението на стратегията от министерствата и ще предоставя изпреварващ анализ на тенденциите.

За осъществяването на Националната стратегия за борба срещу наркотиците до 2005 г. на местно равнище ще бъдат създадени 28 превантивно-информационни центъра към общинските съвети по наркотичните вещества.

Планът за действие подлежи на ежегоден отчет и актуализация, като изпълнението му ще се докладва пред Министерския съвет на всеки шест месеца.